

Tot i el decidit intent de Joan Comorera per resoldre la situació, no havia estat possible aconseguir un reconeixement oficial dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura. Les pressions que es van rebre, especialment dels enginyers agrònoms, que veien com una amenaça l'aparició de titulats amb atribucions similars a les seves, van impedir fer efectiu el Decret aprovat quan Joan Comorera era conseller d'Economia i Agricultura. Després d'aquell enrenou, l'Escola Superior d'Agricultura va continuar sense poder oferir un títol que tingués reconeixement oficial i, amb aquesta difícil situació, era previsible que les reivindicacions es tornarien a produir més endavant.

En no haver aconseguit un reconeixement oficial dels títols, l'Escola Superior d'Agricultura va patir certa desorientació, el nombre d'alumnes va disminuir. El director del centre Pere J. Girona es queixava l'any 1935 de la falta de alumnes, per això va proposar d'instaurar un curs preparatori i no exigir el títol de batxillerat als alumnes que volien estudiar a l'Escola.⁴⁸ El Claustre de Professors va aprovar la proposta del director, però els alumnes no hi van estar d'acord, perquè aquelles mesures representaven una rebaixa en el nivell d'estudis del centre i, amb aquesta rebaixa, seria més difícil aconseguir atribucions de caràcter oficial.

Com que va ser instaurat el curs preparatori, el 8 de novembre de 1935 els alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura es van declarar en vaga. L'endemà l'Associació d'Alumnes va enviar un ofici al Conseller de Cultura, Lluís Duran i Ventosa, perquè fos exigint el títol de batxillerat per ingressar al curs preparatori i en el que li demanaven que s'interessés per resoldre la qüestió de les atribucions dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura.⁴⁹

La vaga declarada pels alumnes el dia 8 va acabar l'endemà, la direcció del centre va prendre una postura tancada, va amenaçar amb mesures disciplinàries i va enviar una carta als pares del alumnes perquè convencessin els seus fills d'abandonar la seva actitud. Una carta enviada pel pare de Francesc Aromir al conseller de Cultura, Lluís Duran i Ventosa, ens mostra la decepció que hi havia entre els alumnes i els seus pares perquè encara no estava resolt el problema dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura.⁵⁰ El pare de Francesc Aromir, explicava que el seu fill havia deixat l'escola d'enginyers agrònoms de

⁴⁸AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 12-6-1935.

⁴⁹ANC, Inv. 238, Llig. Q-588/13 bis, Ofici 9-11-1935.

⁵⁰ANC, Inv. 238, Llig. Q-588/13 bis, Ofici 12-11-1935.

Madrid per estudiar a Barcelona, perquè ambdós creien que en haver aconseguit l'Autonomia de Catalunya i un cop reinstaurada l'Escola Superior d'Agricultura, aquesta oferiria uns estudis de qualitat que permetrien els alumnes tenir atribucions oficials dins de Catalunya, però com que no havia estat així, hi havia un gran descontentament entre pares i alumnes.

Amb aquest estat d'ànim els alumnes van deixar de fer vaga, però els actes d'indisciplina no es van acabar. El director de l'Escola Superior d'Agricultura, Joan Àngel i Genís expressava en un Claustre de Professors que els alumnes havien malmés mobiliari del centre, havien escrit llegendes mortificadores en parets, taules i taullells d'avisos i alguns havien fet manifestacions en contra del bon nom del Claustre de Professors.⁵¹

Els canvis polítics després de les eleccions del 16 de febrer de 1936 van portar un nou clima, Joan Àngel i Genís, el director que havia tingut forts enfrontaments amb els alumnes va presentar la dimissió. El nou director, Ferran Paladella havia mostrat una actitud més dialogant amb els alumnes i, gràcies a viure una situació política més favorable va poder encarar de nou la qüestió dels títols de l'Escola Superior d'Agricultura. En la primera reunió del Claustre de Professors en què actuava com a director, Ferran Paladella va manifestar com un afer vital per l'Escola resoldre la qüestió de les atribucions i oficialitat del títol.⁵²

Ferran Paladella es va entrevistar amb el Ministre d'Instrucció Pública i amb el Conseller de Cultura, va redactar un projecte que el Ministeri no va considerar apropiat. Llavors el director de l'Escola Superior d'Agricultura va fer gestions per incorporar l'afer a la Comissió Mixta de Traspassos, cosa que finalment també es va desestimar.⁵³ Hi havia la intenció de continuar fent gestions a Madrid per aconseguir una resolució favorable pels títols de l'Escola Superior d'Agricultura, però va esclatar la Guerra Civil i l'Escola Superior d'Agricultura va començar a tenir problemes més urgents que el dels títols.

⁵¹AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 4-12-1935.

⁵²AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 6-4-1936.

⁵³Un resum de totes les gestions fetes la trobareu a AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 6-7-1936.

3. Els organismes de recerca científica vinculats a l'Escola

El pla d'organització agrària redactat pel Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, que va ser aprovat pel govern de la Generalitat l'any 1932, contemplava la creació d'un Institut d'Investigacions Científiques de caràcter agrícola. El pla aprovat era un ambiciós projecte que havia de servir de guia per bastir l'organització agrària de la Generalitat, les dificultats polítiques i econòmiques només van permetre crear algunes dels organismes que preveia el pla, d'altres no es van arribar a realitzar mai, entre aquestes hi havia l'Institut d'Investigacions Científiques. Encara l'Institut d'Investigacions Científiques no va ser creat, l'interès que hi havia en organitzar una institució de recerca agrícola fan que dediquem un apartat a aquesta qüestió.

En no haver estat creat l'Institut d'Investigacions Científiques, la recerca agrícola a Catalunya va ser realitzada des de l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura. En aquest apartat només tractarem el que es feia a l'Escola Superior d'Agricultura, de la investigació que era realitzada als Serveis Tècnics d'Agricultura en parlarem en el capítol següent.

L'Escola Superior d'Agricultura era una institució docent dedicada a la formació d'enginyers agrícoles, a partir de la seva restitució l'any 1932, hi va haver més interès en fomentar també la recerca en el seu interior. L'existència d'un conjunt de professors competents, l'exigència d'un treball final de carrera, que entre altres opcions podia tenir un caràcter científic, i la creació a Caldes de Montbui de l'Escola Mitjana d'Agricultura van permetre fomentar dins l'Escola Superior d'Agricultura els estudis de caràcter científic.

Com que la investigació científica era en part coberta per algunes institucions, el govern de la Generalitat no va tirar endavant el projecte de crear l'Institut d'Investigacions Científiques. El 26 de maig de 1932, el màxim responsable de l'organització agrària de la Generalitat, Pere M. Rossell i Vilà va manifestar al president de la Generalitat, Francesc Macià, que en aquells moments combinava el seu càrrec amb el de Conseller d'Agricultura, de deixar per més endavant la creació de l'Institut d'Investigacions Científiques, perquè creia que era un organisme que podia esperar.⁵⁴

Des de l'Escola Superior d'Agricultura, un grup de professors, entre els quals destacava el metge Antoni Oriol i Anguera, van promoure l'organització d'un institut

⁵⁴AESA, Ofici de Pere M. Rossell i Vilà del 27-5-1932.

d'investigacions agrícoles dins d'aquell centre docent. En el Claustre de Professors del 8 de febrer de 1933, Antoni Oriol va exposar la idea que els professors de l'Escola Superior d'Agricultura col·laboressin amb l'institut a través de tasques pedagògiques com la de donar curssets especials, treballar en l'ordenació i actualització de la biblioteca i portar terme investigacions.⁵⁵ El Claustre de Professors va trobar molt profitosa la idea d'Antoni Oriol.

Unes setmanes després que Antoni Oriol hagués exposat la seva idea, el Claustre de Professors es va reunir el 20 de febrer per tractar exclusivament el projecte d'Antoni Oriol de la creació d'un institut d'investigació agrícola dins de l'Escola Superior d'Agricultura.⁵⁶ Pere M. Rossell i Vilà, el director del centre, va obrir la reunió recordant que el pla d'estructuració del Departament d'Agricultura, aprovat pel govern de la Generalitat per acord del 20 de juny de 1932, però que aquest estava sense efecte perquè no hi havia en el pressupost vigent en aquells moments cap partida per aconseguir aquella aspiració.

Seguidament va intervenir Antoni Oriol, va explicar que sabia de manera oficiosa que no hi havia cap partida per l'institut d'investigació, però que això no el desanimava perquè, si seguien la història dels pocs instituts de recerca agrícola que hi havia a l'Estat espanyol, s'adonarien que aquests havien sorgit com a fruit de l'aportació i l'esforç que havien demostrat a priori els professionals que s'havien dedicat a la investigació. Va posar com exemple l'Institut de Biologia, que va passar uns anys difícils, però profitosos, des de la seva creació fins que la Mancomunitat el va subvencionar. Finalment va sentenciar que si a l'Escola Superior d'Agricultura hi havia un esperit, una vocació per la investigació, l'institut acabaria per sorgir.

A continuació van prendre la paraula altres professors, el veterinari C. Ramon Danés i Casabosch va mostrar interès pel projecte, hi va defensar algunes esmenes per omplir algunes llacunes en veterinària i altres branques de la ciència agrícola, intervenció que Antoni Oriol va agrair. Antoni Quixal va manifestar que, tot i creure interessant el projecte, abans que la alta investigació científica calia investigar problemes senzills, amb els quals els agricultors topaven en la seva pràctica quotidiana. Antoni Oriol li va respondre que per aquest tipus d'investigacions ja hi havia els Serveis Tècnics d'Agricultura. Pere J. Girona va defensar la doble missió de l'Escola Superior d'Agricultura, la de formar agricultors i investigacions agrícoles.

⁵⁵AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 8-2-1932.

⁵⁶AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 20-2-1932.

Altres professors van donar la seva opinió sobre el projecte de constitució d'un institut d'investigació agrícola dins l'Escola Superior d'Agricultura. Hi havia dues posicions sobre quina havia de ser la funció de l'Escola, un grup de professors donaven molta importància a la formació de personal especialitzat per poder dirigir explotacions agrícoles, un altre volia promoure la investigació dins l'Escola Superior d'Agricultura. Finalment, el Claustre de Professors va demanar a Antoni Oriol que redactés un esquema nou de l'institut d'investigació agrícola que recollís els suggeriments que havien exposat els professors.

Més endavant Antoni Oriol va demanar ajuda al Claustre de Professors per reformar el projecte de l'institut d'investigacions científiques, perquè va manifestar que tenia problemes per fer-ho ell tot sol.⁵⁷ El Claustre va elegir una comissió formada pels professors Pius Font i Quer i Pere J. González perquè col·laboressin amb Antoni Oriol. Finalment, el 29 de maig de 1933 el Claustre de Professors va aprovar el projecte d'organització d'un centre de recerca dins de l'Escola Superior d'Agricultura que portaria el nom de Institut de Ciències Agrícoles i de Biologia.⁵⁸

El 10 de gener de 1934, Antoni Oriol va informar al Claustre de Professors que l'Institut de Ciències Agrícoles i de Biologia ja tenia feina feta, va explicar que només faltava l'aportació oficial i particular i va demanar de publicar els treballs que ja hi havia realitzats.⁵⁹ El Claustre va decidir estudiar la demanda d'Antoni Oriol, unes setmanes més tard, el 9 de febrer, va ser aprovat el consell de redacció de la revista de l'Institut de Ciències Agrícoles i de Biologia.⁶⁰

Com a director del consell de redacció de la revista de l'Institut de Ciències Agrícoles i de Biologia actuava el director de l'Escola Superior d'Agricultura, Pere J. Girona, com a consellers Josep Ramon Bataller, Lluís Botines, Francesc Garcia del Cid, August Matons, Antoni Quixal i Josep M. Soler i Coll, aquests dos últims havien estat nomenats representants respectivament de l'Associació d'Antics Alumnes i dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Finalment, Ramon Rierola era el secretari de redacció.

La capçalera escollida per la revista de l'Institut de Ciències Agrícoles i de Biologia era la d'*Arxius de l'Escola Superior d'Agricultura*, nom d'una col·lecció de llibres que va

⁵⁷AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió, 6-3-1933.

⁵⁸AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió, 29-5-1933.

⁵⁹AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 10-1-1934.

⁶⁰AESA, "Actes del Claustre de Professors de l'Escola Superior d'Agricultura", Reunió 9-2-1934.

comença a publicar l'Escola Superior d'Agricultura a partir de l'any 1921, per recollir la tasca científica dels professors i antics alumnes del centre. Els nous *Arxius* eren però en forma de revista, el primer número va sortir l'any 1934 i, encara que amb canvis en la periodicitat, no es va deixar de publicar fins l'any 1938.⁶¹

Els articles de la revista es dividien en cinc seccions. Primera, una secció d'original on els professors i Antics Alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura publicaven les seves investigacions i, en el cas del alumnes, els treballs de final de carrera que feien o les investigacions que portaven a terme fora de l'Escola. Segona, una secció monogràfica, dedicada a tractar temes en una forma extensa. Tercera, una secció filològica, que tractava de la introducció en la llengua catalana de neologismes relacionats amb la ciència. Quarta, una secció biogràfica, on incloïa biografies d'homes que havien dedicat la seva vida a la ciència, dels que deia en la presentació de la primera secció que la majoria de vegades no tenien altra recompensa al seu sacrifici que la gratitud de les generacions que s'aprofitaven de la seva tasca.⁶² Cinquena, la secció bibliogràfica, formada per ressenyes de llibres estrangers i de l'Estat espanyol. Tots els articles eren escrits exclusivament en llengua catalana i tenien un petit resum en castellà i anglès.

A causa de la falta d'assignació pressupostària, l'Institut de Ciències Agrícoles i de Biologia no va arribar a ser mai un centre de recerca gaire actiu, només va servir per aglutinar els investigadors vinculats l'Escola Superior d'Agricultura que feien recerca. No obstant això, s'havien posat les bases perquè, quan les condicions fossin favorables, l'Escola Superior d'Agricultura disposés d'un organisme de recerca propi. Però mai no es van arribar a produir una situació favorable pel desenvolupament de l'Institut de Ciències Agrícoles i de Biologia.

A Escola Superior d'Agricultura hi havia una ferma voluntat de combinar la docència amb la investigació científica, a més de crear organismes de recerca propis, l'Escola Superior d'Agricultura també va establir vincles amb una entitat científica de caràcter internacional com era l'Associació Internacional de la Ciència dels Sòls, la Generalitat va promoure que la Subcomissió d'aquesta entitat coneguda amb el nom d'Institut Mediterrani dels Sòls s'establís a Catalunya.

⁶¹Vegeu *Arxius de l'Escola Superior d'Agricultura*, (Nova Sèrie) Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, Fascicle I, 1934.

⁶²*Ibid.*, p. 75.

L'Associació Internacional de la Ciència dels Sòls era una organització científica, extesa arreu del món, per a l'estudi de les particularitats dels sòls de cada país i del seu més racional aprofitament agrícola i forestal. En el congrés celebrat el 1930 a l'URSS (Leningrad-Moscou), va accedir d'establir a Barcelona l'Institut Mediterrani dels Sòls, el qual dependria de la Subcomissió del Mediterrani, organisme que funcionava interinament des de 1929.⁶³ L'Institut Mediterrani dels Sòls tenia com a tasques principals acabar la carta dels sòls de la Península ibèrica i de fer la carta dels sòls del Nord d'Àfrica.

A proposta del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, el 27 de febrer de 1932 el govern de la Generalitat va acordar establir a Barcelona l'Institut Mediterrani dels Sòls, que s'havia d'encarregar dels treballs d'investigació i estudi que li encarregués la Subcomissió del Mediterrani de l'Associació Internacional de la Ciència dels Sòls.⁶⁴ Com a director de l'Institut va ser nomenat Emili Huguet del Villar, el qual havia assistit com a pensionat de la Junta de Ciències Naturals de Barcelona al congrés de Rússia.

A proposta de Pere M. Rossell i Vilà es va acordar instal·lar l'Institut Mediterrani dels Sòls en uns locals annexos de l'Escola Superior d'Agricultura, d'aquesta manera es volia facilitar l'establiment de relacions entre aquestes dues entitats. De tota manera, Emili Huguet del Villar no es va arribar a instal·lar als locals cedits a l'Institut Mediterrani dels Sòls, l'any 1934 aquell organisme va ser traspassat per la Generalitat a la Junta de Ciències Naturals de Barcelona, Emili Huguet no va acceptar aquell canvi i va dimitir.

Després de la dimissió d'Emili Huguet, el professor de l'Escola Superior d'Agricultura i soci de l'Associació Internacional de la Ciència dels Sòls, Antoni Oriol va ser nomenat director de l'Institut Mediterrani.⁶⁵ Antoni Oriol era també l'ànima de l'Institut de Ciències Agrícoles i de Biologia, va estar així vinculat als principals organismes d'investigació que hi havia la intenció d'organitzar a Catalunya, cap de les quals no va tenir una vida gaire llarga.

⁶³ANC, Inv. 238, Llig. Q-452/90.

⁶⁴ANC, Inv. 238, Llig. 3762/25.

⁶⁵Amb finalitat divulgativa i com a resultat dels seus treballs en el món de l'edafologia o pedologia Antoni Oriol va publicar l'obra Antoni ORIOL i Josep VALLE, *Què és la ciència del sòl?*, Publicacions de la Direcció General d'Agricultura, Barcelona 1938.

4. L'Escola Mitjana i Pràctica d'Agricultura

L'Escola Mitjana i la Pràctica d'Agricultura a Caldes de Montbui, eren una de les principals novetats que contenia el pla d'organització agrària aprovat per la Generalitat l'any 1932. El sistema d'ensenyament agrícola de la Generalitat havia adoptat un model descentralitzat, del que l'Escola Mitjana i la Pràctica d'Agricultura n'eren una primera mostra. Aquelles dues escoles es van establir a Caldes de Montbui, perquè Generalitat hi tenia la finca Torre Marimon, però a més també hi havia una clara voluntat d'organitzar altres escoles d'aquella mena en altres poblacions catalanes.

La finca de Caldes de Montbui havia estat adquirida per la Mancomunitat de Catalunya amb un triple objectiu. Primer, amb la intenció de servir de granja agrícola, perquè els alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura hi poguessin fer pràctiques. Segon, havia de ser un camp d'experimentació dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Tercer, i últim, hi havia la intenció d'organitzar en aquella finca l'Escola Superior de Zootècnica.

L'arribada de la Dictadura de Primo de Rivera va aturar aquells projectes, la finca de Caldes de Montbui es va dedicar a ser un centre d'ensenyament agrícola de caràcter pràctic. El 1930 s'hi va establir l'Escola Elemental d'Experts Agrícoles. La Generalitat, que tenia un pla d'ensenyament agrícola molt més ambiciós que els que hi havia hagut a Catalunya fins aquell moment, va aprofitar l'infraestructura que hi havia a Caldes de Montbui per establir-hi, d'una banda l'Escola Mitjana d'Agricultura, que oferia els estudis de perit agrícola i, d'altra banda, l'Escola Pràctica d'Agricultura. Com en temps de la Mancomunitat, a la finca de Caldes de Montbui s'hi van establir camps experimentals dels Serveis Tècnics d'Agricultura.

Amb la creació de l'Escola Mitjana d'Agricultura, els estudis de perit agrícola, el que era equivalent en temps de la Mancomunitat al grau de tècnic agrícola, van prendre una major importància. El fet de tenir un centre propi, independent de l'Escola Superior d'Agricultura, sumat amb l'oferiment d'un títol reconegut, com era el de perit agrícola, eren dos elements que mostren l'interès de la Generalitat en elevar els estudis d'experts agrícoles de grau mitjà, uns estudis que en temps de la Mancomunitat no van acabar de funcionar.

El pla d'organització agrària de 1932 contemplava que la Generalitat organitzaria escoles on s'oferirien tres graus d'ensenyament agrícola, superior, mitjà i elemental. Amb la voluntat de cobrir l'ensenyament agrícola de caràcter elemental, la Generalitat també va organitzar a la finca de Caldes de Montbui l'Escola Pràctica d'Agricultura, dedicada a oferir

estudis amb un caràcter professional i eminentment pràctics. L'Escola Pràctica d'Agricultura era en part continuadora de l'Escola Elemental d'Experts Agrícoles que havia organitzat la Diputació de Barcelona l'any 1930.

Tant els estudis d'enginyer agrícola com els de regent agrícola que, respectivament, oferien l'Escola Mitjana i la Pràctica d'Agricultura, eren realitzats en règim d'internat. Els alumnes vivien i estudiaven en una explotació agrícola modèlica, utilitzaven els sistema de granja escola, que ha Catalunya n'existien els precedents de la Granja Experimental de Barcelona i el de la Granja Escola de Fortianell (Alt Empordà). Una orientació que tenien les granjes escoles era la d'utilitzar-les com a centre d'educació de nens provinents de la marginació, era freqüent que alguns dels alumnes fossin orfes. La Generalitat va voler eradicar aquesta pràctica, per això no van donar places als alumnes de la Casa de la Caritat. La Generalitat va voler donar a l'Escola Mitjana i la Pràctica d'Agricultura un caràcter de centres de formació professional, no la de centres de rehabilitació.

Per facilitar que joves sense possibilitats econòmiques poguessin seguir els estudis de perit i regent agrícola, la Generalitat concedia 4 beques de 2.000 pessetes, 2 per l'Escola Mitjana d'Agricultura i 2 més per l'Escola Pràctica d'Agricultura.⁶⁶ A més a més, des de la direcció del centre es va promoure que els ajuntaments catalans concedissin beques perquè joves del municipi poguessin estudiar en aquelles dues escoles agrícoles siutades a Caldes de Montbui. Alguns ajuntaments van fer seva aquella iniciativa i, com el cas de l'ajuntament de Malgrat de Mar.

El director de l'Escola Mitjana d'Agricultura era el mateix que el de l'Escola Superior d'Agricultura. L'Escola Pràctica Agricultura tenia un director propi, que a més era també director-administrador de l'explotació agrícola que hi havia a Torre Marimon, la finca a Caldes de Montbui de la Generalitat de Catalunya. L'enginyer agrícola Joan Salom va ser nomenat l'any 1932 per ocupar aquest càrrec, en el qual es va mantenir durant tota la Segona República. L'Escola Mitjana d'Agricultura comptava amb un claustre de professors propi, la majoria dels quals vivia en les dependències de Torre Marimon, a Caldes de Montbui. Els professors que van exercir a l'Escola Mitjana d'Agricultura van ser els següents:

⁶⁶ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 5-1-1934, p. 48.

Professors de l'Escola Mitjana d'Agricultura (1932-1936)

- Ramon Capdevila i Pons, professor d'enginyeria rural.
- Josep Ferrer i Palaus, professor de zootènia.
- Josep Pérez i Malla, professor de fitotècnia.
- Àngel Serra i Pla, professor de comptabilitat.
- Josep M. Clotet i Vila, professor d'indústries rurals.
- Josep Rubió i Cabeceran, el 1933 va substituir l'anterior.
- Josep M. Serra i Serra, professor d'agronomia.
- Manuel Vidal de Càrcer, el 1935 va substituir l'anterior.

FONT: AEMA, Full de relació del personal 30-8-37.

En l'elecció del personal docent de l'Escola Mitjana d'Agricultura s'havien preferit els enginyers que havien estudiat a l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona. Excepte Àngel Serra i Pla, que era perit mercantil, tots els altres professors eren enginyers agrícoles de l'Escola Superior d'Agricultura, només Josep Ferrer i Palaus, a més de ser enginyer agrícola, tenia un altre títol superior, el de veterinari. Àngel Serra era, a més, el comptable de l'explotació agrària de Torre Marimon, la finca de Caldes de Montbui, on esta establerta l'Escola Mitjana i la Pràctica d'Agricultura de la Generalitat.

Per ingressar a l'Escola Mitjana d'Agricultura calia haver complert els setze anys.⁶⁷ També s'havia de demostrar la necessària preparació científica, cosa que es podia fer de tres maneres. Primera, presentant un certificat conforme l'aspirant havia aprovat els primers cursos del batxillerat cíclic. Segona, presentant un certificat d'haver aprovat el pla d'estudis de les assignatures de ciències del batxillerat no cíclic. Tercera, aprovar un exàmen d'admissió que contemplava les següents matèries: gramàtica castellana, geografia general i d'Espanya, aritmètica, geometria plana, dibuix linial, elements de física, elements d'història natural, nocions d'àlgebra i trigonometria rectilínia, llengua francesa. Tots els aspirants havien de realitzar un exercici de composició catalana que era eliminatori.

El pla d'ensenyament de l'Escola Mitjana d'Agricultura constava de dos cursos, en els que s'estudiaven les assignatures que exposem a continuació.

⁶⁷Vegeu les condicions d'ingrés a GENERALITAT DE CATALUNYA, *Escoles d'Agricultura*, 1932, p. 5-6.

Pla d'ensenyament de perit agrícola (1932)

PRIMER CURS

<u>Assignatures</u>	<u>Número de Trimestres</u>
Física aplicada	1
Química aplicada	1
Topografia i dibuix topogràfic	3
Agronomia i metereologia	3
Botànica agrícola	1
Zoologia agrícola	1
Microbiologia	1
Mecànica agrícola	2

SEGON CURS

<u>Assignatures</u>	<u>Número de Trimestres</u>
Anàlisis agrícoles	1'5
Construccions rurals i hidràulica	1'5
Cultius herbacis i llurs malalties	3
Zootècnia	3
Indústries rurals	1'5
Comptabilitat agrícola	1'5
Cultius arboris i llurs malalties	2
Nocions de valoració i cadastre	1

FONT: GENERALITAT DE CATALUNYA, *Escoles d'Agricultura*, 1932, p. 7

A més de les assignatures anteriors, els alumnes estaven obligats a realitzar totes les pràctiques de laboratori i feines del camp, estables, celler i altres que els seus professors els hi assenyalaven. Durant les vacances els alumnes es podien quedar a la Granja, els que les passaven fora podien ser cridats per a realitzar durant uns dies les pràctiques que el Director estimés com a més convenients. El règim era exclusivament d'internat.

El alumnes que aprovaven els dos cursos havien de fer un examen general, després del qual hi havia la intenció de donar-los-hi el títol de perit agrícola.

Les promocions d'enginyers agrícoles que van acabar els estudis de perit agrícola a l'Escola Mitjana d'Agricultura, des que es va organitzar aquest centre l'any 1932 fins a l'inici de la guerra civil van ser les següents:

PERITS AGRÍCOLES (1932-1936)

Curs 1932-1933

Tristany Desvalls i Trias

Curs 1933-1934

Eduard Botifoll i Jubany

Carles Chalaux i Subirà

Jaume Cervera i Fita

Emili Deusedas i Burgell

Manuel Gaya i Canalda

Pere Llobera i Rosselló*

Jaume Marés i Diggle

Josep Masferrer i Torrent*

Candi Pomar i Bisús

Rafael Rodríguez i Àngel*

Rafael Sardà i Llorens

Josep M. Vilà i Cuní

Els alumnes assenyalats amb un asterisc (*) no és segur que acabessin els estudis.

Curs 1934-1935

Salvador Casadesús i Sadurní

Hemenegild Castells i Miquel

Xavier Clua i Valls

Jaume Montcunill i Freixas

Joan Montsalvatge i Bassols

Antoni Nabot i Fina

Robert Ribera i Rigau

Josep Rodés i Mas

Jaume Sala i Gamisans

Curs 1935-1936

Josep Massana i Casas

Màrius Amigó i Mata

Víctor Aguiló i Punsatí

Manuel Pellicer i Reyes

FONT: AEMA, "Relació d'alumnes matriculats a les Escoles Mitjana d'Agricultura", 1-6-1937.

El curs 1932-1933 només Tristany Desvalls, que procedia de l'Escola d'Agricultura organitzada per la Diputació de Barcelona l'any 1930, va acabar els estudis de perit agrícola. La primera promoció que va estudiar íntegrament a l'Escola Mitjana de Caldes de Montbui va ser la de 1933-1934. La primera i la segona promoció van ser les més nombroses que va tenir el centre, la del 1935-1936, la tercera promoció, va ser més reduïda i això va obligar

a plantejar una reforma dels plans d'estudi, es va introduir un curs preparatori, que va permetre atreure un major nombre d'alumnes, però això ja era l'any 1936, quan la Guerra Civil ja havia esclatat i ja ho tractarem en el capítol corresponent.

L'Escola Pràctica d'Agricultura va ser creada per educar els fills dels pagesos que treballaven la terra i dels qui tenien vocació per l'ofici, el curs constava d'un any en règim d'internat i tenia un caràcter essencialment pràctic. El sistema d'aprenentatge era el d'introduir els alumnes en els treballs agrícoles que eren realitzats a la finca de Torre Marimon, perquè a través de realitzar les tasques del camp en aquella explotació modèlica, adquirissin els coneixements necessaris per fer un treball de màxima qualitat.

Per ingressar a l'Escola Pràctica calia haver complert els setze anys, saber llegir i escriure i tenir nocions d'aritmètica, geografia i història.⁶⁸ Els aspirants eren sotmesos a un exàmen d'ingrés sobre les matèries esmentades més amunt. L'ensenyament era quasi exclusivament pràctic, es procurava que els alumnes sabessin fer totes les feines de pagès d'una manera raonada, per això, després d'haver fer cada feina es donava una explicació adient. A més, es donaven classes de comptabilitat i de dictat, per tal que els alumnes sapiguessin portar bé els comptes i escriure correctament. Els alumnes que aprovaven rebien el títol o diploma de regent agrícola.

Els ensenyaments pràctics que rebien els alumnes de l'Escola Pràctica d'Agricultura eren els següents.⁶⁹ Munyir una vaca. Llaurar amb una arada romana, badalona i brabant. Dallar amb una dalla, un volant, una falç i una dalladora mecànica. Engegar un tractor i treballar-hi. Fer funcionar una segadora-fermedora. Podar un ametller jove, un ametller vell, una perera i un presseguer. Determinar el grau alcohòlic d'un vi. Fer funcionar la maquinària d'un celler. Desnatar llet i elaborar formatge i mató. Preparar un tros de terra per a la sembra de bersim i, a continuació, sembrar aquesta farratgera amb l'adob corresponent.

L'horari que seguien els alumnes de l'Escola Pràctica d'Agricultura variava segons el temps i les exigències dels conreus, però en línies generals era el següent:

A 2/4 de 7	Llevar-se
De 7 a 8	Ordenació dels treballs de la finca
De 8 a 9	Esmorzar
De 9 a 12	Pràctiques
De 12 a 2/4 de 2	Dinar

⁶⁸GENERALITAT DE CATALUNYA, *Escoles d'Agricultura*, 1932, p. 2-3.

⁶⁹AEMA, "Programa de pràctiques de l'Escola Pràctica d'Agricultura pel curs 1933-34".

De 2/4 de 2 a 2/4 de 3	Classe teòrica
De 2/4 de 3 a 2/4 de 5	Pràctiques
De 2/4 de 5 a les 5	Berenar
De 5 a 8	Raonament de les pràctiques fetes i lectura agrícola
A les 8	Sopar
A les 10	Al llit ⁷⁰

El alumnes que van estudiar a l'Escola Pràctica d'Agricultura no va ser gaire nombrosos, l'existència d'escoles agrícoles professionals era una novetat encara poc extesa, els pagesos que treballaven la terra no tenien el costum d'enviar els seus fills a un centre d'ensenyament perquè aprenguessin l'ofici, canviar aquesta pràctica necessitava els seu temps. Els alumnes que van estudiar a l'Escola Pràctica d'Agricultura i van aconseguir el diploma de regent agrícola va ser la següent:

REGENTS AGRÍCOLES (1932-36)

Curs 1932-1933

Lluís Jové i Permanyer
Narcís Capella i Mas

Curs 1933-1934

Lluís Cordech i Gultresa
Josep Masses i Masses
Rodolf Holzinger
Kurt Thanhauser
Benet Deusedas i Burgell

Curs 1934-1935

Miquel Rovira i Milà
Pere Torrades i Ramiro

Curs 1935-36

Salvador Rovira i Milà
Roc Lleixà i Solé
Ramon Faura i Casanovas
Josep Galofré i Ferrer

FONT: AEMA, "Relació d'alumnes matriculats a l'Escola Pràctica d'Agricultura", 1-6-1937.

⁷⁰AEMA, "Escola Pràctica d'Agricultura. Horari", 8-1-1935.

El nombre d'alumnes variava entre els dos i cinc per promoció. El curs 1934-1935 va ser el que n'hi va haver més, aquell any l'Escola Pràctica d'Agricultura va tenir dos alumnes de nacionalitat alemanya, Rodolf Holzinger i Kurt Thanhauser, els quals s'estaven a la finca les Roquetes de Vilanova de la Roca.

La Generalitat de Catalunya va aconseguir portar a terme un dels principals objectius que s'havia proposat de realitzar en el seu pla d'organització agrària de 1932, el d'organitzar tots els graus d'ensenyament agrícola possibles a través de l'Escola Superior, Mitjana i Pràctica d'Agricultura. Els problemes que van tenir, sobretot en referència a l'oficialitat dels títols, no van canviar la voluntat de la Generalitat de tenir unes escoles agrícoles pròpies, diferenciades de les que hi havia a la resta de l'Estat, una idea que havia promogut la Mancomunitat de Catalunya uns anys abans i que la Generalitat, d'acord amb l'autonomia política que havia aconseguit a partir de 1931, havia recuperat.

VIII. ELS SERVEIS TÈCNICS D'AGRICULTURA (1931-1936)

1. La restitució dels Serveis Tècnics d'Agricultura

Com l'Escola Superior d'Agricultura, en la sessió del 22 de desembre de 1931, el Consell de la Generalitat va restaurar els Serveis Tècnics d'Agricultura amb la mateixa organització que havien tingut en temps de la Mancomunitat de Catalunya.¹ Els Serveis Tècnics d'Agricultura havien estat totalment suprimits durant els primers anys de la Dictadura de Primo de Rivera, a finals de 1930 la Diputació de Barcelona va crear un Departament de Tècniques i Pràctiques agrícoles que tenien una organització semblant als Serveis Tècnics d'Agricultura de la Mancomunitat, però no va ser fins el 22 de desembre de 1931, fins quan els Serveis Tècnics d'Agricultura van ser completament restituïts. Quan Francesc Macià s'havia fet càrrec del Departament d'Agricultura pocs dies abans, concretament el 9 de novembre de 1931, va ser ell qui va procedir a la restitució del que havia estat l'Escola Superior i els Serveis Tècnics d'Agricultura.

Excepte els qui havien col·laborat amb la Dictadura de Primo de Rivera, tot el personal especialitzat que havia treballat en els Serveis Tècnics d'Agricultura de la

¹Vegeu l'acord del Consell de la Generalitat reproduït a *Agricultura i Ramaderia*, gener de 1932, núm. 1, pp. 16-17.

Mancomunitat va ser restituit en els seus llocs de treball.² El personal inclòs en aquesta mesura va ser Jaume Raventós, Pere M. Rossell i Vilà, August Matons, Josep M. Soler i Coll, C. Ramon Danés, Leandre Cervera, Francesc X. Riera, Llorenç Badell, Antoni Quixal, Eduard Simó i Joan Salom. Erasme M. d'Ymbert i Albert Dàneo que vivien a Bilbao i l'Argentina respectivament no van demanar la seva reincorporació. Dels tècnics que no s'havien solidaritzat amb els seus companys arran de l'afer Dwelsahuvers, que van ser Ildefons Cantó, Joan Guiteras, Guillem de Benavent, Claudi Sala i Lluís Guitart, tot i que la majoria van demanar poder continuar treballant als Serveis Tècnics d'Agricultura, només el darrer d'aquests cinc va ser admés.

La restitució del personal dels Serveis Tècnics d'Agricultura va ser un acte de justícia, envers tots els tècnics que havien estat destituïts el 1924 arran de l'afer Dwelsahuvers. Les condicions del moment però havien variat, calia fer alguns canvis en els organismes agraris que havien de dependre de la Generalitat de Catalunya. Poques setmanes després de la proclamació de la Segona República, el 8 de maig de 1931, en una conferència a l'Escola Superior d'Agricultura, Pere M. Rossell i Vilà va proposar la creació d'uns Serveis Tècnics d'Agricultura molt més àmplis que els que havia tingut la Mancomunitat, els quals tindrien a més unes estacions experimentals a cada comarca de Catalunya.³

Els canvis que Pere M. Rossell i Vilà projectava donar als Serveis Tècnics d'Agricultura no eren només de tipus organitzatiu, amb l'ampliació del nombre de seccions, sinó que també tenia la voluntat de canviar les funcions de cada un de les seccions. En temps de la Mancomunitat, els Serveis Tècnics d'Agricultura havien estat principalment un cos de professors ambulants que donaven conferències i cursets amb demostracions pràctiques a les poblacions catalanes, les altres funcions dels Serveis Tècnics d'Agricultura havien estat més reduïdes.⁴ Després de la reorganització dels Serveis Tècnics d'Agricultura en temps de la Generalitat, es volia deixar més de banda el vessant divulgatiu que havien tingut i, en contrapartida, donar més importància a les tasques d'experimentació, informació i els auxilis tècnics.

²ANC, Inv. 238, Llig. Q-452/87.

³Pere M. Rossell i Vilà proposava la creació dins del Serveis Tècnics d'Agricultura de les següents seccions: terra campa, vitivinicultura, olivera i oli, arbres fruiters, horticultura, floricultura, selvicultura, patologia vegetal, anàlisis químiques, meteorologia i hidrològic. Vegeu Pere M. ROSSELL I VILÀ, "Organització docent i burocràtica de l'agricultura catalana" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-5-1931, núm. 5, pp. 99-100.

⁴Pere M. ROSSELL I VILÀ, "Una comunicació molt divertida" a *Agricultura i Ramaderia*, 15-12-1930, núm. 12, pp. 292-93.

Després de la restitució dels Serveis Tècnics d'Agricultura i del seu personal, la principal activitat del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, creat el 9 de novembre de 1931, just després que Francesc Macià va ser nomenat conseller d'Agricultura, i del qual Pere M. Rossell i Vilà n'era secretari, va ser la de donar una nova estructuració agrària oficial de la Generalitat de Catalunya.

Confiant que el govern espanyol aviat traspassaria a la Generalitat els serveis agraris que tenia a Catalunya, August Matons va redactar per encàrrec del Consell d'Agricultura un avantprojecte dels serveis del Departament d'Agricultura de la Generalitat, avantprojecte que va presentar al Consell d'Agricultura en la sessió del 14 de març de 1932.⁵ L'avantprojecte dividia els serveis del Departament d'Agricultura en cinc seccions, deixant de banda l'apartat dedicat a ensenyament, que ja ha estat tractat en el capítol anterior, a continuació especificuem com contemplava les quatre seccions restants.

Avantprojecte dels serveis del Departament d'Agricultura (1932)

a.- Serveis centrals o generals:

Estarien formats per tots aquells serveis la jurisdicció o acció dels quals s'estendria per tot Catalunya. Serien els següents:

- Laboratori d'anàlisis
- Servei Meteorològic
- Servei de Mapa geològic, agronòmic i forestal
- Servei de Publicacions
- Servei d'Higiene i Sanitat veterinària
- Confederacions hidrogràfiques

2.- Servei d'acció social i econòmica:

Havien de comprendre també serveis amb jurisdicció a tot Catalunya. Serien els següents:

- Servei d'estadística agrícola
- Cadastrè
- Cooperació
- Crèdit i assegurances
- Economia i comerç agrícoles

3.- Estacions agràries superiors:

Havien de comprendre les estacions a les quals els seria confiada una tasca d'alta experimentació i investigació. Serien les següents:

- Institut dels Sòls (Barcelona)

⁵ANC, "Actes del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", Sessió 14-3-1932, pp. 26-28, Inv. 238, Llig. Q-109.

- Estació Superior de Genètica (Cervera)
- Estació Superior de Silvicultura (Montseny)
- Estació Superior d'Hidrologia Agrícola (Mollerussa)
- Estació Superior de Mecànica Agrícola (Caldes)
- Estació Superior de Bacteriologia Agrícola
- Estació Superior de Patologia Vegetal (Figueres)
- Estació Superior d'Entomologia Vegetal (Reus)
- Estació Superior de Patologia Animal

4.- Estacions agràries comarcals:

Havien de ser unes institucions de divulgació, a les següents poblacions:

- Estació Agropecuària de Granollers
- Estació Agropecuària de Vic
- Estació Agropecuària de Solsona
- Estació Agropecuària de Balaguer
- Estació Agropecuària de Figueres
- Estació Agropecuària d'Olot
- Estació Agropecuària de Ripoll
- Estació Agropecuària de Puigcerdà
- Estació Agropecuària de Berga
- Estació Agropecuària de la Seu d'Urgell
- Estació Agropecuària de Sort
- Estació Agropecuària de Sta. Coloma de Farners
- Estació de Fructicultura de l'Hospitalet de Llobregat
- Estació d'Olivicultura i Elaiotècnica de Tortosa
- Estació d'Olivicultura i Elaiotècnica de les Borges Blanques
- Estació de Viticultura i Enologia de Vilafranca del Penedès
- Estació de Viticultura i Enologia de Falset
- Estació Arrosera d'Ampostà
- Estació d'Horticultura de Mataró
- Estació de Cericultura de Sta. Coloma de Queralt
- Estació de Floricultura del Masnou

Les estacions comarcals havien de substituir els Serveis Tècnics d'Agricultura que havien començat a funcionar en aquells moments, cada estació havia de disposar d'una petita finca. August Matons pensava que una organització a través de granges comarcals presentava més avantatges que una organització amb uns Serveis Tècnics d'Agricultura centralitzats, tal com havia tingut la Mancomunitat de Catalunya. Els avantatges que citava eren de descentralització, emulació i estímul entre semblants i especialització agrícola i comarcal. També creia que les granges comarcals col·laborarien amb l'acció dels serveis centrals, proporcionant dades meteorològiques, amb campanyes de conferències, curssets, publicacions de vulgarització i camps experimentals.

Pere M. Rossell i Vilà va mostrar algunes divergències sobre el pla redactat per August Matons, el secretari del Consell d'Agricultura sempre havia volgut evitar un excés de burocratització dels serveis agrícoles catalans, per això temia que la posada en pràctica d'un pla tan ambiciós sense comptar amb personal capacitada per cobrir aquests serveis pogués degenerar en l'organització d'una estructura burocràtica poc eficient. Davant les divergències de Rossell i Vilà, el Consell d'Agricultura va acordar que ell conjuntament amb August Matons presentessin un pla definitiu en la propera reunió.

El pla d'estructuració del Departament d'Agricultura, que van presentar conjuntament August Matons i Pere M. Rossell i Vilà en la sessió del Consell d'Agricultura del 23 de maig de 1932, presentava algunes diferències respecte l'avantprojecte que havia presentat August Matons unes setmanes abans. El 20 de juny de 1932 el Consell de la Generalitat va aprovar definitivament el pla d'estructuració del Departament d'Agricultura.⁶

Repassem les diferents seccions que eren creades en el pla d'estructuració del del Departament d'Agricultura definitivament aprovat. A diferència de l'avantprojecte, la investigació agrícola no era limitada a les estacions superiors, sinó que es formava una secció d'ensenyament i investigació, dins de la qual hi havia els centres d'ensenyament i un organisme de nova creació que tenia el nom d'Institut d'Investigacions Científiques, el qual havia d'aplegar a tots els investigadors en matèria agrícola, que tan podien ser professors o tècnics del Departament d'Agricultura com persones estranyes a aquest. Les investigacions podien ser realitzades en les escoles, les granges comarcals o les estacions superiors expressament creades. D'aquesta manera es donava molta més rellevància a la investigació en la majoria d'organismes agraris dependents del Departament d'Agricultura.

Els Serveis Centrals i el Servei d'Acció Social i Econòmica tenien la mateixa estructura que ja havia previst August Matons en el seu avantprojecte. Els Serveis de Granges Comarcals també seguien la primera orientació que els hi havia donat August Matons, el de substituir els Serveis Tècnics d'Agricultura. El projecte definitivament aprovat, en comptes de fer una llista de les granges que s'haurien d'establir, especificava les condicions que haurien de tenir.

El pla deia cada granja hauria de tenir de 4 a 8 hectàries, hi havia de ser un reflex de la masia comarcal. Haurien de tenir conreus, estables amb bestiar, locals per a indústries i laboratoris. El seu objectiu era el d'exercir un control experimental de la producció

⁶*Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 30-6-1932, pp. 320-324.

agropecuària de la comarca i demostrar pràcticament les innovacions que calia realitzar en la producció. El director de cada granja, conjuntament amb el personal tècnic adscrit havien de ser els consellers dels pagesos i els que realitzarien l'ensenyament ambulat. Cada comarca de Catalunya tindria la seva granja i, en cas de ser convenient, en algunes d'elles n'hi podria haver dues.

Una de les principals modificacions que va introduir el projecte redactat per August Matons i Pere M. Rossell i Vilà va ser la introducció de dues noves seccions independents, la dels Serveis de Ramaderia i la dels Serveis de Selvicultura. La creació d'aquestes dues seccions era una conseqüència de la importància que la Generalitat donava a la ramaderia i els boscos. La influència de dos homes en concret va ser decisiva perquè la Generalitat donés una major rellevància a la ramaderia i els boscos, d'una banda cal tenir en compte la influència que va tenir el veterinari Pere M. Rossell i Vilà perquè es constituís un Servei de Ramaderia com una secció independent, d'altra banda, cal considerar la influència de Francesc Farreras i Duran, secretari del Departament d'Agricultura en favor dels boscos.⁷

Segons el projecte aprovat, els Serveis de Ramaderia havien d'estar compostos, per un foment pecuari, que tindria al seu càrrec totes les funcions centrals que no portaven a terme les granges comarcals, tals com els concursos de bestiar, llibres genealògics, orientació global de la producció i altres. També hauria de tenir un servei d'epizooties, encarregat de la sanitat interior; un servei de malalties esporàdiques per ajudar els veterinaris i, finalment, un servei d'inspeccions bromatològiques, encarregat de la inspecció municipal de mercats, escorxadors i de districtes. Els Serveis de Selvicultura tindrien al seu càrrec la selvicultura, les indústries selvícoles, hidrologia, caça i pesca.

Sobre el paper, les granges agrícoles comarcals havien de substituir els Serveis Tècnics d'Agricultura, però en espera d'establir una granja a cada una de les comarques catalanes, el Departament d'Agricultura de la Generalitat va mantenir els Serveis Tècnics d'Agricultura amb una estructura centralitzada, molt semblant a la que havien tingut en temps de la Mancomunitat. Les dificultats en l'avanç de l'autonomia no van permetre una ràpida extensió dels sistemes de granges comarcals, els Serveis Tècnics d'Agricultura van ser mantinguts, encara que les seves funcions van tendir a canviar, i a més d'oferir ajut tècnic van començar importants línies de recerca en el camp agrícola.

⁷Eel cas de Francesc Farreras i Duran vegeu el llibre Antoni FARRERAS, *La Conselleria d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya*, Pòrtic, Barcelona 1974, especialment pp. 69-97.

El pla d'estructuració del Departament d'Agricultura, aprovat en la sessió del 20 de juny de 1932, tenia una caràcter descentralitzat, com que era molt ambiciós es va intentar de portar-lo a la pràctica escalonadament i, a la vegada, mantenir els antics Serveis Tècnics d'Agricultura. Les dificultats polítiques no van permetre d'acabar de portar a la pràctica el pla de 1932. El Departament d'Agricultura tenia una estructuració complexa, mantenia uns organismes heretats del temps de la Mancomunitat, a partir dels quals volia crear una nova estructuració. La provisionalitat que, en teoria, havien de tenir els Serveis Tècnics d'Agricultura va provocar problemes en el seu funcionament.

El gener de 1934, Eduard Simó va adreçar al recentment nomenat conseller d'Agricultura i Economia, Joan Comorera, un informe crític de l'organització cultural i tècnica del Departament d'Agricultura de la Generalitat.⁸ En l'informe, el cap dels Serveis de Ramaderia, Eduard Simó, afirmava que l'organització agrícola de la Generalitat patia de dos defectes; d'una banda, era molt migrada, inferior en serveis al temps de la Mancomunitat; d'altra banda, hi havia una manca de coordinació.

Eduard Simó creia que els Serveis Tècnics d'Agricultura no havien estat ampliat perquè s'esperava rebre el traspàs dels serveis agrícoles de l'Estat, però tot i reconèixer els esforços que s'havien fet, deia que encara feien falta la creació d'alguns serveis totalment necessaris pel desenvolupament de l'agricultura i la ramaderia catalanes. Sobre els Serveis que funcionaven deia que s'havia arribat en un punt de fallida, perquè estaven sense control ni direcció. Deia que des de feia dos anys no havia estat organitzat cap curs de divulgació, algunes seccions no donaven conferències, la majoria de seccions funcionaven de manera improvisada. Eduard Simó afirmava que cada secció havia de tenir plena autonomia tècnica, però creia que era totalment necessària una direcció superior que indiqués a cada secció cap a on havia d'orientar la seva actuació. Eduard Simó pensava que la descoordinació i la improvisació que havien existit fins aquells moments era perillosa, perquè donaven arguments als qui adversaris polítics de l'autonomia de Catalunya.

Per donar un impuls als Serveis Tècnics d'Agricultura i fer-los sortir de la crisi en què es trobaven, a finals de gener de 1934 es va substituir el cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura, Jaume Raventós, argumentant que era un càrrec de confiança i que calia una reestructuració dels Serveis, Jaume Raventós va conservar el càrrec de cap dels Laboratoris

⁸Eduard SIMÓ I NOTÓ, "L'actual organització cultural i tècnica del Departament d'Agricultura de la Generalitat. La seva crítica", gener de 1934, ANC, Inv. 238, Llig. 3759/6.

d'Anàlisi.⁹ Unes setmanes més tard, el Consell de la Generalitat va tornar a crear el càrrec i va obrir un concurs oposició per cobrir-lo, només s'hi podien presentar els caps de les seccions del Serveis Tècnics d'Agricultura, cosa que van fer Eduard Simó i Josep M. Soler i Coll.¹⁰ Després d'un llarg procés, el 30 de maig de 1934, Eduard Simó va ser nomenat cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura, càrrec que va compartir amb el que ja tenia de cap dels Serveis de Ramaderia.¹¹ L'elecció d'Eduard Simó va ser durament criticada per alguns sectors, acusaven a Joan Comorera d'haver donat un tracte de favor cap a Eduard Simó, que com el conseller d'Economia i Agricultura també era membre de la Unió Socialista de Catalunya (USC).¹²

Aconsellat per Eduard Simó, el conseller d'Economia i Agricultura, Joan Comorera, va intentar una reorganització dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Els caps de cada un dels serveis van fer plans d'estructuració i, per coordinar el funcionament general, va ser nomenat Eduard Simó com a cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Finalment, també es va aprofundir en el model de descentralització dels serveis, a través de la creació de granges comarcals, encara que només es va crear una granja comarcal a la població Bitem, del municipi de Tortosa (Baix Ebre).

Tot i els canvis que es van introduir a partir de l'any 1934, els Serveis Tècnics d'Agricultura sempre van tenir una dimensió reduïda, que en part va limitar la seva acció. Un informe de finals de l'any 1934 constata les limitacions de personal amb què comptaven els Serveis Tècnics d'Agricultura, moltes de les seccions que continuaven funcionant encara no tenien cobertes totes les seves places de personal, Només l'esforç dels tècnics que hi havia treballant havia estat capaç de cobrir el buit de personal existent.¹³

Finalment, com que el traspàs dels serveis agrícoles de l'Estat s'allargava, el gener de 1934, el conseller d'Agricultura i Economia va decidir reforçar les seccions que formaven els Serveis Tècnics d'Agricultura, perdien així el caràcter de provisionalitat que havien tingut

⁹Un Decret aprovat al 29-1-1934 suprimia el càrrec de cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura i afirmava que el Consell havia vist en satisfacció la tasca de Jaume Raventós durant el temps que havia estat cap d'aquells Serveis. *Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 1-2-1934, pp. 573-74.

¹⁰*Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, Sessió 10-3-1934, 11-3-1934, pp. 1397-98.

¹¹*Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 6-6-1934, p. 1474 hi ha l'ordre de nomenament, posteriorment per problemes legals del primer concurs se'n va convocar un altre, la segona vegada només s'hi va presentar Eduard Simó, que va ser nomenat per ordre del 8-9-1934, *Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 14-9-34, p. 1535.

¹²Enric SALA, "Les 'coses' del senyor Comorera" a *La Veu de Catalunya*, 9-9-1934.

¹³ASTA, "Departament d'Economia i Agricultura: Els Serveis Tècnics d'Agricultura", novembre de 1934.

des de 1932. La inestabilitat política provocada arran dels Fets d'Octubre de 1934 i l'esclat de la Guerra Civil el 1936, no van permetre un desenvolupament gaire gran dels Serveis Tècnics d'Agricultura. No obstant això, des de 1934 ja no es pensava en la desaparició dels Serveis Tècnics d'Agricultura, sinó que amb un nou rumb aquests continuarien funcionant.

2. El Servei de Viticultura i Enologia

2.1. La restitució del Servei

L'antic cap del Servei de Viticultura i Enologia, Erasme M. d'Ymbert, després de la seva destitució l'any 1924 se'n va anar a viure a Bilbao, ciutat on va continuar residint després que el desembre de 1931 el Consell de la Generalitat el va restituir en el seu càrrec, al qual va renunciar. En el seu lloc, com a cap del Servei de Viticultura i Enologia va ser nomenat Llorenç Badell i Roig, que havia treballat d'ajudant del Servei de Viticultura i Enologia durant els anys de la Mancomunitat. Tot i que Antoni Quixal ocupava el càrrec d'ajudant del Servei de Viticultura i Enologia en temps de la Mancomunitat, va preferir la docència, era professor d'ampeleografia i viticultura a l'Escola Superior d'Agricultura. El càrrec d'ajudant del Servei de Viticultura i Enologia el va ocupar Lluís Guitart, el qual ja havia col·laborat en aquest servei en temps de la Mancomunitat.

Des de la seva desaparició l'any 1924, algunes de les tasques dels Serveis Tècnics d'Agricultura i Enologia les van portar a terme enginyers agrícoles amb caràcter particular. Ens referim sobretot a la direcció de la vinificació dels cellers cooperatius que ho sol·licitaven, una tasca que la Diputació de Barcelona ja va recuperar l'any 1930. També cal tenir en compte que a Catalunya existien les estacions enològiques de Vilafranca del Penedès i de Reus, que van mantenir una important activitat en favor de la viticultura i l'enologia. No obstant això, el Departament d'Agricultura de la Generalitat va tornar a restituir el Servei de Viticultura i Enologia.

Les funcions del Servei de Viticultura i Enologia eren les d'estudi de les comarques vitícoles, consultori, publicacions de fullets divulgadors i altres estudis, celebració de cursets i conferències, camps d'experimentació i demostració, experiències de productes enològics, anticriptogàmics i insecticides, ajuda tècnica als cellers cooperatius, organització de campanyes, relacions amb l'estranger, laboratori ambulant i, finalment, introducció i estudi

de varietats de raïm de taula.¹⁴ Però aquestes eren les funcions a les que s'hauria d'haver dedicat un servei a ple rendiment, en realitat el Servei de Viticultura i Enologia només va poder portar a terme alguns d'aquests aspectes.

El mes de març de l'any 1933, Llorenç Badell va redactar un projecte d'organització dels Serveis Tècnics de Viticultura i Enologia, amb el qual va guanyar definitivament la plaça de cap del Servei de Viticultura i Enologia.¹⁵ El projecte de Llorenç Badell donava encara molta importància a la divulgació, per portar-la a terme proposava l'organització de camps experimentals i de demostració, curssets ambulants de curta durada, concursos, conferències i la direcció de la vinificació dels cellers cooperatius. Finalment, el projecte també especificava les experiències que calia portar a terme amb el conreu superficial de la vinya. En general, Llorenç Badell havia seguit les orientacions que havia tingut el Servei de Viticultura i Enologia en temps de la Mancomunitat.

El febrer de 1934, per encàrrec de Joan Comorera, que recentment havia estat nomenat conseller del Departament d'Agricultura i Economia, Llorenç Badell va presentar un projecte per donar una nova estructuració dels Serveis Tècnics d'Agricultura.¹⁶ El projecte era molt ambiciós, estava pensat tenint en compte el traspàs de les estacions enològiques que l'Estat espanyol tenia establertes a Vilafranca del Penedès i a Reus. Proposava la creació de cinc seccions dins els Serveis Tècnics d'Agricultura. Primera, un Servei Central de Viticultura i Enologia, establert a Barcelona, encarregat de la direcció i control de totes les altres seccions. Segona, Laboratoris centrals del Servei de Viticultura i Enologia, d'una banda dedicats al descobriment de fraus en la composició de vins i a l'estudi de les característiques dels vins catalans; d'altra banda, hauria de tenir una part annexa dedicada a l'obtenció de llevadures en vista a l'obtenció de vins de qualitat. Tercera, quatre Seccions Comarcals a les següents poblacions: Vilafranca del Penedès, Reus, Cervera o Mollerussa i Figueres. Seccions que comptarien amb laboratoris i camps experimentals. Quarta, Auxili tècnic als cellers cooperatius. Cinquena i última, organització d'una Càtedra-Laboratori Ambulant, per ajudar els vinyaters que encara no estaven organitzats.

¹⁴ASTA, Informe sobre les funcions de les seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura, s. d.

¹⁵Llorenç BADELL I ROIG, "Projecte d'organització dels Serveis Tècnics de la Viticultura i Enologia de la Generalitat de Catalunya", Barcelona març de 1933. AHDB, Llig. Q-502.

¹⁶Llorenç BADELL I ROIG, "Projecte d'una nova estructuració dels Serveis de Viticultura i Enologia de la Generalitat", 28-2-1934, ANC, Inv. 238, Llig. 3759/6.

El treball presentat per Llorenç Badell a Joan Comorera es va quedar en projecte, perquè no hi va haver mitjans per poder-lo tirar endavant. No obstant això, els dos tècnics del Servei de Viticultura i Enologia van portar a terme les activitats que resumenixen els següents apartats.

2.2. L'ajuda als cellers cooperatius

L'ajuda tècnica als sindicats i cellers cooperatius va ser la principal ocupació del Servei de Viticultura i Enologia, el qual mantenia una línia d'actuació molt semblant a la que havia tingut aquell servei en temps de la Mancomunitat. Els cellers cooperatius catalans ja portaven uns quants anys d'existència, però encara necessitaven d'ajudes oficials per poder realitzar dirigir la vinificació de la collita. Hi havia una important demanda de tècnics per dirigir la vinificació, per això no ens ha d'estranyar que, encara que havien estat suprimits els Serveis Tècnics d'Agricultura, durant la Dictadura de Primo de Rivera la Diputació de Barcelona va oferir aquesta mena de serveis.

Un cop va ser restituit el Servei de Viticultura i Enologia, alguns cellers cooperatius li van tornar a demanar ajuda tècnica per portar a terme el procés de vinificació. Llorenç Badell donava molta importància a aquella funció, perquè creia que una de les causes de la crisi de les cooperatives era que sovint dirigien la vinificació persones poc preparades, per això volia recuperar l'experiència iniciada per la Mancomunitat, que consistia en utilitzar tècnics del Servei de Viticultura i Enologia per dirigir la vinificació dels cellers cooperatius, a canvi els cellers cooperatius haurien de pagar les despeses de desplaçament dels tècnics.¹⁷

L'any 1934, el cap del Servei de Viticultura i Enologia, Llorenç Badell, continuava insistint amb el tema de la direcció del procés de vinificació. Afirmava els cellers cooperatius trontollaven per moltes i diferents causes, entre les quals assenyalava l'escassetat de mitjans econòmics de què disposaven, el preu ruinós que era pagat pel vi i la manca de personal tècnic per dirigir la vinificació.¹⁸ Aquestes circumstàncies deia que havien comportat una sèrie de fracassos estrepitosos, que a més dels perjudicis que havien provocat als socis dels cellers cooperatius afectats havien produït un mal incalculable, el de desacreditar la cooperació i impedir el seu desenvolupament.

¹⁷AHDB, Llig. Q-449, Carta de Llorenç Badell, del 12-7-1933, adreçada al conseller d'agricultura i economia.

¹⁸Llorenç BADELL I ROIG, "Projecte d'un nova estructuració dels Serveis de Viticultura i Enologia de la Generalitat", 28-2-1934, ANC, Inv. 238, Llig. 3759/6.

De les diferents campanyes de vinificació que va portar a terme el Servei de Viticultura i Enologia, només tenim dades concretes de la campanya de 1934. Tal com explicava un informe, com que aquell any va augmentar considerablement el nombre de cellers cooperatius que van sol·licitar tècnics del Servei de Viticultura i Enologia per dirigir la vinificació, va caldre contractar a tècnics que no formaven part del servei, concretament van utilitzar els serveis de Ferran Heras i Coll i Francesc Playà i Giró, ambdós eren antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura.¹⁹ En la campanya de vinificació de 1932, quan encara eren alumnes de l'Escola, Ferran Heras i Francesc Playà ja havien prestat els seus serveis per portar a terme aquella tasca. El resultat de la campanya vinificació de 1934, dirigida pels tècnics del Servei de Viticultura i Enologia va ser la següent:²⁰

Campanya de Vinificació de 1934

Població	Qilograms de verema elaborada
Falset	2.750.000
Marçà (S. A. i C. R.)	1.120.000
Marçà (S. V. del B. P.)	1.650.000
Els Guiamets	1.056.000
El Masroig	890.000
Lloà	380.000
La Figuera	360.000
Tivissa	295.000
Porrera	483.000
Capçanes	684.000
Vilella Alta	252.000
L'Espluga de Francolí	872.000
Vimbodí	693.000
Vilafranca del Penedès	885.000
Moja (Olèrdola)	764.000
Les Cabanyes	283.000
Rubí	1.534.000
Ripollet	1.782.000
Santpedor	998.000
El Palau d'Anglesola	1.624.000
Espolla	1.425.000
<u>T O T A L</u>	<u>20.780.000</u>

FONT: AHDB, Lligall Q-449/37, Informe de Llorenç Badell, 18-12-34.

¹⁹ AHDB, Llig. Q-449/37, Informe de Llorenç Badell i Roig del 18-12-1934.

²⁰ A part de les poblacions esmentades també ens consta que tècnics del Servei de Viticultura i Enologia va dirigir la vinificació de cellers cooperatius de Bellmunt del Priorat, Montblanc i el Palau d'Anglesola, però no tenim dades sobre la quantitat de verema elaborada. Eduard SIMÓ, "Servicios Técnicos de Agricultura", 21-11-34, p. 4. ASTA.

La campanya de vinificació va ser realitzada principalment en cellers cooperatius de la comarca del Priorat, la Conca de Barberà, Alt Penedès, Ribera d'Ebre i Alt Empordà. Bona part dels cellers cooperatius que van rebre l'ajuda tècnica del Servei de Viticultura i Enologia, eren els que en temps de la Mancomunitat ja acostumaven a demanar els serveis dels tècnics d'aquell organisme. En temps de la Generalitat però, el nombre de cellers va augmentar i, també la quantitat total que vinificaven.

El Servei de Viticultura i Enologia també va oferir auxili tècnic per la construcció de cellers cooperatius, però en aquest cas els treballs van ser menors que en temps de la Mancomunitat, perquè va ser més a principis de segle quan es van bastir la majoria de cellers cooperatius catalans. No obstant això, en temps de la Generalitat el Servei de Viticultura i Enologia també va oferir el seu auxili tècnic a alguns cellers cooperatius que es van construir de nova planta o va col·laborar en l'ampliació de cellers cooperatius que ja feia temps que havien estat construïts.

Durant l'etapa republicana només ens consta un celler cooperatiu totalment construït de nou amb l'ajuda dels Serveis Tècnics d'Agricultura, va ser l'any 1935 a Artés.²¹ Sigui com sigui, hi havia en projecte la construcció de nous cellers cooperatius a les poblacions d'Arbeca, la Bleda de Penedès, Garriguella, Campmany i Navarres; per la construcció dels quals el Servei de Viticultura i Enologia ja havia entregat els plànols.²² També hi havia pensat de contruir cellers cooperatius en les següents poblacions: Poboleda, Avinyonet del Penedès, Vilanova i la Geltrú, Barberà del Vallès, Viladecavalls, Llançà, Port de la Selva, Villalba d'Arcs, Sant Cugat de Sesgarrigues, Santa Cristina d'Aro, Callús, Alella, Balsareny i Borges de Rocafort.²³

Tot i que es va donar auxili tècnic en la construcció de nous cellers cooperatius, entre els que en destaca el d'Artés, perquè va ser el que els tècnics del Servei de Viticultura i Enologia li van dedicar més atenció, en relació als temps de la Mancomunitat, la construcció va ser molt petita. En aquells anys, van prendre més importància els problemes de comercialització del vi que els de la seva elaboració, encara que hi havien moltes coses a millorar en aquest darrer aspecte, el que més calia era poder vendre el vi.

²¹Entrevista amb l'enginyer agrícola vinculat als Serveis de Viticultura i Enologia Miquel Doñate i Guau, 2-7-1992.

²²ASTA, "Intervenció en la construcció de cellers cooperatius pel Servei de Viticultura i Enologia de la Generalitat de Catalunya", 30-1-1937.

²³*Ibid.*

2.3. Altres activitats del servei

A part de dirigir la vinificació de cellers cooperatius, els tècnics del Servei de Viticultura i Enologia van portar a terme un ampli conjunt d'activitats, eren unes actuacions de característiques molt diferents, que només tenien en comú el fet d'estar orientades a millorar els mètodes de conreu de la vinya i l'elaboració i comercialització del vi. La crisi que patia el vi va obligar a emprendre tot tipus de mesures, la principal diferència respecte els Serveis de Viticultura i Enologia de la Mancomunitat, és que la Generalitat va intentar millorar les condicions de comercialització del vi.

El cap del Servei de Viticultura i Enologia, Llorenç Badell, va ser el tècnic de la Generalitat que el 1934 va redactar un extens informe per intentar fer complir l'Estatut del Vi a Catalunya, el qual eren un conjunt de mesures per evitar els fraus en la venda de vi i aconseguir una revalorització d'aquell producte.²⁴ Llorenç Badell també va participar activament en la creació del Consell Protector de la Producció Vitivinícola, organisme creat per la Generalitat el setembre de 1934, per defensar la producció vinícola. El president d'aquell Consell, Manuel Galés, va destacar la capacitat de treball, intel·ligència i sacrifici de Llorenç Badell.²⁵

La derogació als Estats Units de la Llei Seca, que estava previst que seria efectiva a principis de 1934, va obrir les esperances de comptar amb un nou gran mercat pels vins catalans. Llorenç Badell va elaborar un informe on estudiava la qüestió, en el que proposava que els productors i exportadors de vins catalans realitzessin una acció conjunta amb l'Institut Nacional del Vino per preparar aquell nou mercat, l'enviament d'agents comercials a compte de la Generalitat la considerava una mesura excessivament cara i de resultats migrats.²⁶

Entre les intervencions de tipus tècnic del Servei de Viticultura i Enologia, destaca la promoció del tipus de maquinària que era més convenient d'utilitzar en la vinificació. Els tècnics del servei no recomaven l'ús de premses discontinües, de cargol o hidràuliques.²⁷ Llorenç Badell defensava que les premses contínues eren més ràpides, però si no s'utilitzaven

²⁴ ANC, Llorenç BADELL I ROIG, "Mitjans que podria posar en pràctica la Generalitat de Catalunya per fer complir en el territori autònom la Llei vigent de l'Estatut del Vi", 15-2-1934, Inv. 238, Llig. 3761/20.

²⁵ Manuel GALÉS I MARTÍNEZ, *El problema del vi a Catalunya*, Barcelona 1936, (Estudi Publicat al diari *La Humanitat* durant la tardor de l'any 1935, p. 64.

²⁶ ASTA, Llorenç BADELL I ROIG, "Exportació de vins als Estats Units", 3-7-1933.

²⁷ Llorenç BADELL I ROIG, "Les premses contínues i la crisi vinícola" a *Pagesia*, 15-6-1935, núm. 148, pp. 12.

correctament produïen menys most. En canvi les premses discontinues augmentaven el rendiment dels raïms en most, eren més barates de compra i instal·lació, necessitaven menys mà d'obra en l'elaboració del vi, facilitaven la neteja degut al lloc petit que ocupen i esgotaven totalment les brises.

Per conèixer els avanços en matèria de viticultura i enologia que es produïen a l'estranger, l'any 1934, Llorenç Badell va viatjar a França, que era el país més desenvolupat en matèria vitivinícola. Llorenç Badell va viatjar la regió del Migdia francès, va visitar diverses finques particulars i el Celler Cooperatiu de Thuir, per estudiar un nou sistema de verema que interessava adaptar-lo en alguns cellers cooperatius del Priorat i l'Empordà. En el seu viatge el cap del Servei de Viticultura i Enologia va recollir nous models de maquinària vitivinícola.²⁸

En relació a la divulgació, el Servei de Viticultura i Enologia va continuar la col·lecció Publicacions Divulgadores dels Serveis Tècnics d'Agricultura, que havia estat iniciada amb un llibre d'Erasme M. d'Ymbert l'any 1922 per la Mancomunitat de Catalunya. El 1933 el cap del Servei de Viticultura i Enologia, Llorenç Badell, va publicar el llibre *Replantació de Vinyes*. Aquest va ser l'únic llibre de la col·lecció que es va publicar en temps de la Generalitat.

Quant a l'investigació, ens consta que el Servei de Viticultura i Enologia va establir camps d'experimentació, per estudiar quines eren les millors distàncies de plantació dels ceps i, també els sistemes de poda i de producció més adequats.²⁹ Però, en vista dels pocs resultats que s'han conservat, les investigacions en els camps experimentals no van ser gaire importants. De fet en el llibre de Llorenç Badell que acabem de parlar, l'autor exposava els resultats que havia obtingut un agricultor del Penedès a principis dels anys vint.³⁰

En espera de rebre el traspàs dels serveis agrícoles de l'Estat, les activitats del Servei de Viticultura i Enologia van tenir principalment dos objectius. D'una banda, van oferir auxili tècnic als cellers cooperatius, continuaven així la línia iniciada per la Mancomunitat. D'altra banda, van començar a prendre mesures per ajudar a la comercialització del vi, cosa que en part mostra que ja no era tan urgent fomentar la millora de les tècniques de

²⁸ANC, Inv. 238, Llig. Q-456/235.

²⁹Així consta en l'informe "Datos referentes al funcionamiento y organización de los Servicios Técnicos de Agricultura de la Generalidad", ASTA, sense data probablement any 1934 o 1935.

³⁰Llorenç BADELL I ROIG, *Replantació de vinyes*, Serveis Tècnics d'Agricultura, Barcelona 1933, p. 4.

producció, que en part ja havien assolit un grau acceptable, sinó que el que calia era vendre el vi.

3. El Servei de Terra Campa

3.1. La restitució del Servei

Amb la restitució dels Serveis Tècnics d'Agricultura acordada pel Consell de la Generalitat el desembre de 1931, Josep M. Soler i Coll va tornar a ocupar el càrrec de cap del Servei de Terra Campa, del qual n'havia estat apartat l'any 1924, arran de l'afer Dwelshauvers. En tornar a la direcció del Servei de Terra Campa l'any 1932, Josep M. Soler i Coll va reemprendre una altra vegada els projectes d'investigació sobre cereals que havia deixat pendents. El breu període de temps en què havia dirigit el Servei de Terra Campa entre 1923 i 1924, poc més d'un any, només li va permetre iniciar uns treballs preliminars d'investigació, que després de la seva destitució ningú no va continuar. Una vegada restituït per la Generalitat, el Servei de Terra Campa va intensificar el treball per recuperar el temps perdut, amb el resultat d'un gran avanç en la investigació cerealícola a Catalunya.

Des de la desaparició del Servei de Terra Campa l'any 1924 fins a la seva restitució l'any 1932, a Catalunya no havia existit cap organisme oficial dedicat específicament a atendre els problemes tècnics que originaven els conreus herbacis. Aquesta situació es va intentar esmenar l'any 1930, quan la Diputació de Barcelona va organitzar un Servei de Camps i Arbres Fruiters, el qual tenia com a missió fer les funcions que havien portat a terme el Servei de Terra Campa i el Servei d'Arbres Fruiters de la Mancomunitat, però a la pràctica aquest nou servei només es va dedicar als arbres fruiters. Segons Josep M. Soler i Coll, quan el 1932 va tornar a ocupar el càrrec de cap del Servei de Terra Campa es va trobar que, en l'estudi dels conreus herbacis, Catalunya restava gairebé en el mateix lloc en què l'havia deixat el 1924, com si el temps no hagués passat.³¹ A Catalunya, Josep M. Soler i Coll només destacava les experiències sobre blats, que l'any 1927 havia portat a terme Ramón Blanco, quan era cap de la Secció Agronòmica de Lleida, les quals afirmava

³¹Josep M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa i la Cerealicultura catalana*, Generalitat de Catalunya, Barcelona 1935, pp. 40.

que eren més el producte de la vocació d'aquest enginyer agrònom que el resultat d'un pla orgànic de govern.³²

Com a ajudant del Servei de Terra Campa, Josep M. Soler i Coll va comptar amb la col·laboració de l'enginyer agrícola Josep Ferran i Lamich, que va exercir el seu càrrec des del 29 de febrer de 1932, data del seu nomenament, fins el 25 de setembre de 1934, dia en què va dimitir per anar a treballar en una empresa privada.³³

El Servei de Terra Campa va ser una de les seccions que formaven els Serveis Tècnics d'Agricultura que va tenir una activitat més destacada, especialment les investigacions que va portar a terme sobre la selecció de blats per a la sembra van superar de bon tros la tasca que havia portat a terme el Servei de Terra Campa en temps de la Mancomunitat. Com informava a un periodista Josep M. Soler i Coll estava convençut que calia substituir els discursos, que havien estat la base de moltes càtedres agrícoles ambulants, per investigacions sobre el terreny que servissin per convèncer els agricultors.³⁴

Els treballs del Servei de Terra Campa estaven destinats a satisfer tres tipus de necessitats.³⁵ Primer, les d'ordre interior, amb el lliurament de dictàmens, redacció de memòries, assessoraments i representacions oficials a petició de la Conselleria i de la direcció dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Segon, les de pròpia iniciativa, dintre la qual preferentment es van dedicar a intensificar la cerealicultura catalana. Tercer, les d'instància pública, responien consultes, organitzaven curssets, campanyes de divulgació, camps de demostració i publicacions.

El 20 d'abril de 1932, poc temps després d'ocupar el càrrec de cap del Servei de Terra Campa, Josep M. Soler i Coll va enviar un ofici a Francesc Macià, que en aquells moments ostentava la presidència de la Generalitat conjuntament amb el càrrec de conseller d'Agricultura, on proposava un pla d'actuació pel Servei de Terra Campa que ell dirigia.³⁶ Josep M. Soler i Coll demanava a Francesc Macià el seu suport en el pla d'intervenció del Servei de Terra Campa, amb l'objectiu d'acabar amb la necessitat que hi havia a Catalunya

³²Sobre les seves experiències va publicar Ramón BLANCO, *Estudio biométrico de trigos catalanes en vista a su selección*, Consejo Provincial de Fomento de Lérida, Lleida 1927 i Ramón BLANCO, *La comprobación genética de semillas*, Imprenta Mariana, Lleida 1928.

³³*Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-3-1932, p. 141.

³⁴Manuel NOGAREDA, "La batalla del trigo en Cataluña" a *El Día Gráfico*, 6-9-1935, p. 9.

³⁵ASTA, Informe sobre les funcions de les seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura, s. d.

³⁶ANC, Inv. 238, Llig. Q-453/118, 20-4-1932.

d'importar grans quantitats de blat i bestiar, dos aliments bàsics de la població, que s'havien de portar de fora perquè els rendiments de l'agricultura catalana eren insuficients. El pla d'actuació de Josep M. Soler i Coll estava pensat per acabar amb la dependència de l'exterior i aconseguir que Catalunya, com a regió autònoma, fos capaç d'abastir-se ella mateixa.

Les principals línies directives del Servei de Terra Campa que assenyalava Josep M. Soler i Coll en el seu pla d'actuació era, d'una banda, la intensificació de la potencialitat cerealícola, seguint l'exemple de les nacions més avançades i especialment d'Itàlia amb la seva famosa *Bataglia del grano* i, d'altra banda, l'augment fins el màxim de la producció farratgera com a pedra fonamental per alimentar la ramaderia catalana.

L'augment de la producció dels cereals deia Josep M. Soler i Coll que no es podia aconseguir amb un increment de la superfície conreada, perquè això significaria una disminució de la producció farratgera i, com a conseqüència de la població ramadera, per això afirmava que el que calia fer era intensificar els rendiments absoluts. Que a Catalunya només es podien aconseguir a través de perfeccionar els mètodes culturals o de millorar les llavors utilitzades en la sembra.

La tasca del Servei de Terra Campa en temps de la Mancomunitat havia estat la de millorar els mètodes culturals, en aquells moments Josep M. Soler i Coll proposava introduir la genètica per aconseguir un millorament en les llavors dels cereals. La manca d'estabilitat política i, per tant, de continuïtat en la seva actuació no havia permès portar a terme abans un treball en aquest sentit, perquè la millora dels cereals era una tasca lenta i laboriosa. A punt de ser aprovat l'Estatut d'Autonomia, hi havia la creença que la Generalitat tindria prou capacitat per emprendre una acció eficaç i duradora en relació al millorament dels cereals cultivats.

El conseller d'Agricultura, Francesc Macià, i el govern de la Generalitat de Catalunya consideraven important que Catalunya fos autosuficient en matèria cerealícola, per això van donar ple suport al projecte que va presentar Josep M. Soler i Coll. Com a primer pas calia veure que s'havia fet en altres països i després aplicar-ho en terres catalanes. Durant els anys de la Mancomunitat, Josep M. Soler i Coll s'havia interessat en rebre una formació teòrica per poder portar a terme les seves investigacions sobre la cerealicultura. En canvi, en temps de la Generalitat, el desig del cap del Servei de Terra Campa va ser el de buscar en quin lloc trobaria acolliment el seu desig de formació pràctica.³⁷ Amb aquest objectiu va mantenir

³⁷Josep M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa...*, Op. cit., pp. 355

correspondència amb amb diversos experts italians, francesos i belgues. Finalment es va decidir a viatjar a Itàlia, per aprendre sobre el terreny els mètodes que utilitzaven en aquell país per millorar la producció de cereals.

3.2. El viatge d'estudi a Itàlia

Per aconseguir una formació pràctica, una de les principals demandes que va fer Josep M. Soler i Coll en el projecte presentat a la Generalitat el 20 d'abril de 1932 va ser la de poder fer un viatge d'estudi a l'estranger, concretament volia visitar les principals estacions cerealícoles italianes, amb l'objecte de perfeccionar els mètodes utilitzats per a millorar el blat.³⁸ A més a més, Josep M. Soler i Coll va fer dues peticions més, la de realitzar viatges arreu de Catalunya en l'època de sega amb la finalitat de recollir mostres de totes les varietats de blat i, en segon lloc, també va demanar l'establiment d'un camp experimental a la comarca de la Segarra, com a comarca cerealícola per excel·lència, on constatava que hi havia bona predisposició dels sindicats agrícoles i farinaires de la zona per col·laborar-hi. Aquest camp experimental havia de ser l'avantguarda d'una futura Estació de Genètica Cerealícola.

El dia 17 de maig de 1932, el Consell de la Generalitat va autoritzar la realització del viatge, quatre dies després, el dia 21, Josep M. Soler i Coll, acompanyat de Josep Ferran i Lamich van emprendre un viatge d'estudi cap a Itàlia.³⁹ A la tornada, Josep M. Soler i Coll mostrava al govern de la Generalitat el seu profund agraïment, perquè havia donat suport a aquella iniciativa, amb la qual deia que sempre havia somniat i que, des dels temps de la Mancomunitat volia realitzar.⁴⁰ En comptes d'anar a França, estat veí que era més fàcil d'elegir a causa de la seva proximitat geogràfica i per existir una major tradició a Catalunya d'anar-hi a estudiar, Josep M. Soler i Coll va elegir realitzar el seu viatge d'estudis a Itàlia. El cap del Servei de Terra Campa basava la seva elecció en diferents factors. Primer, perquè les regions franceses més semblants des d'un punt de vista ecològic a Catalunya conreaven varietats de blat de procedència italiana. Segon, perquè a Itàlia, sobretot per part del govern de Mussolini, l'Estat havia fomentat extraordinàriament el conreu cerealícola, mentre que en països com França o Alemanya la producció de noves

³⁸ANC, Inv. 238, Llig. Q-453/118, 20-4-1932.

³⁹*Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 17-5-1932, pp. 261-62.

⁴⁰AHDB, Josep M. SOLER I COLL, "Exploració a la genètica cerealícola italiana (Memòria de viatge)," juliol 1932, p. 2.

varietats quedava reservada a algunes cases comercials. Tercer, per la bona acollida que a través de correspondència havien mostrat els genetistes italians, cosa que contrastava amb el mutisme dels francesos.⁴¹

A Itàlia els dos tècnics del Servei de Terra Campa, Josep M. Soler i Coll i Josep Ferran i Lamich, van visitar l'Institut Internacional d'Agricultura de Roma, amb la intenció d'acumular totes les dades possibles sobre la *Battaglia del grano*, i rebre suggeriments per portar a bon terme la seva gestió. A Roma també van visitar l'Institut Nacional de Genètica per la Cerealicultura i a Rieti la Règia Estació de Granicultura, ambdues institucions eren dirigides per Nazareno Strampelli. El director els hi va donar molt bona acollida, seguint les seves explicacions van estudiar l'organització d'aquells centres i la tècnica que seguien per al millorament del blat i obtenció de noves varietats mitjançant les hibridacions, l'eminent genetista italià els hi va fer una llista de varietats de blats italians que es podien assajar a Catalunya i es va comprometre a fer-los-hi arribar unes mostres.

Després de la visita als centres dirigits per Strampelli, Josep M. Soler i Coll i Josep Ferran i Lamich estaven convençuts que havien vist el millor i més interessant que es podia veure a Itàlia quant a l'obtenció de noves races de blat. No obstant això, encara van voler visitar a Francesco Todaro a l'Estació de Cericultura de Bolonya, el qual també practicava la hibridació en els cereals però amb uns mitjans més modestos. Aquest darrer aspecte va interessar als expedicionaris catalans, perquè les estacions que havien vist a Roma i a Rieti els hi semblaven inassolibles per Catalunya, almenys en un període breu d'anys. Però a Bolonya seguien el camí de Roma amb menys recursos, cosa que feia preveure que a Catalunya amb els pocs mitjans de què podien disposar també podrien fer experiències semblants.⁴²

Finalment, van visitar Dante Gibertini, director de la Càtedra Ambulant d'Agricultura de la província de Brescia, un organisme que corresponia al que eren els Serveis Tècnics d'Agricultura a Catalunya. Dante Gibertini era el preconitzador d'un nou sistema de conreu de blat, que portava el seu nom, que amb un determinat ús de nitrats aconseguia uns rendiments molt elevats. Les notícies sobre l'èxit del sistema Gibertini havien arribat fins a Catalunya, per això els dos expedicionaris del Servei de Terra Campa de la Generalitat van visitar a Dante Gibertini perquè els hi expliqués personalment el seu sistema.

⁴¹*Ibid.*, pp. 6-7.

⁴²*Ibid.*, p. 29.

Posteriorment, Josep M. Soler i Coll va realitzar tres viatges d'estudi més, tots ells dins de l'Estat espanyol. Encara que el cap dels Serveis de Terra Campa considerava importants tots els viatges que va realitzar, ell mateix reconeixia que cap altre viatge d'estudis no va tenir la significació ni la importància que per ell va tenir el viatge a Itàlia.⁴³

Com a primer viatge, el gener de 1933, Josep M. Soler i Coll va anar a Madrid per conèixer les institucions oficials de l'Estat espanyol dedicades a la cerealicultura. A la Moncloa va visitar l'Institut de Cerealicultura, on va ser atès pel seu director, Macelino de Arana, i el tècnic genetista Ramón Blanco, acompanyat d'aquests dos enginyers agrònoms van visitar els terrenys que tenien dedicats a l'aïllament i multiplicació de línies pures dels millors blats espanyols i a l'obtenció per hibridació de noves races.

El segon viatge va ser un any i mig després, el juny de 1934, Josep M. Soler i Coll va anar a Pamplona on havia estat convidat reiteradament per l'enginyer director d'Agricultura i Ramaderia de Navarra, Daniel Nagore, i pel cap de l'Institut per a la millora de les plantes de la Diputació de Navarra. A Pamplona, Josep M. Soler i Coll va quedar admirat dels bons resultats que havien aconseguit els dos tècnics esmentats amb una gran austeritat de mitjans.

Un any després, l'agost de 1935, Josep M. Soler i Coll, va fer el tercer viatge, acompanyat del cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura, Eduard Simó, van realitzar un viatge d'estudis al nord de l'Estat espanyol per estudiar la genètica cerealícola i la ramaderia de la zona.⁴⁴ Van viatjar a Euskadi, per conèixer de prop el funcionament dels serveis agrícoles vascos, van passar per Astúries i van arribar fins a Galícia, on es van entrevistar amb Cruz A. Gallastegui, director de la Missió Biològica de la Diputació de Pontevedra.

Un cop Josep M. Soler i Coll va tornar d'Itàlia va enviar al conseller d'Agricultura, Francesc Macià, una extensa memòria sobre el viatge que havia realitzat. Després d'explicar detalladament el viatge, el cap dels Serveis de Terra Campa tornava ha insistir en la necessitat de portar a terme el pla de treball que havia presentat el 20 d'abril de 1932, format per sis punts que ja hem copiat més amunt. Josep M. Soler i Coll afirmava que, després del viatge d'estudi a Itàlia es trobaven en millor situació per emprendre el camí que encertadament ja havien previst.⁴⁵

⁴³Jospe M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa...*, *Op. cit.*, p. 52 (nota peu de pàgina).

⁴⁴ANC, Inv. 238, Llig. Q-589/46, 2-8-1935.

⁴⁵Jospe M. SOLER I COLL, *Exploració a la genètica*, *Op. cit.*, p. 50.

3.3. Els camps experimentals cerealícoles

Josep M. Soler i Coll mostrava admiració per les mesures desplegades en motiu de la *Battaglia del Grano*, el seu desig era que la Generalitat emprengués una labor similar. Per això deia que calia establir d'una manera urgent uns camps d'experimentació, per tal d'escollir entre les varietats de blat que calia difondre a Catalunya.⁴⁶ A causa de les limitacions de personal, demanava només l'establiment de quatre camps, situats en localitats de climes escalonats, escollint-los de tal manera que fossin representatius dels quatre tipus principals de regions catalanes dedicades al conreu del blat, que deia que eren:

- a.- Regió pirinenca, dels mil metres per amunt sobre el nivell del mar, amb un clima humit i fred i unes terres més aviat pobres.
- b.- Regions seques de la Segarra, les Garrigues i terres no regades del Pla de Lleida.
- c.- Regions de regadiu de l'Urgell i del Canal d'Aragó i Catalunya.
- d.- Regions de secà fresc de la Plana de Vic, l'Empordà i el Vallès.⁴⁷

A la tardor de 1932 tot estava disposat per a procedir a l'assaig dels blats que havia promès que enviaria el genetista italià Nazareno Strampelli, però el retard en l'arribada de les mostres va obligar a ajornar l'experiència fins a la tardor de 1933.⁴⁸ D'acord amb les instruccions rebudes a Roma de boca de Nazareno Strampelli van establir quatre camps d'orientació, que van ser escollits tenint en compte les facilitats de comunicació i l'àrea on es podien estendre les futures observacions. Els blats tramesos per Strampelli per a la regió pirinenca van ser enviats a Puigcerdà, els per a regions seques a Cervera, els per a regions de regadiu a Almacelles i Mollerussa i, finalment, per a regions de secà fresc a Olot.

Per instal·lar els camps experimentals que havia previst, el Servei de Terra Campa va comptar amb la col·laboració de diferents propietaris agricultors i alguna entitat. Finalment, van ser instal·lats més de quatre camps experimentals amb caràcter oficial que, a més dels que hi havia a Caldes de Montbui i a Cervera eren els cinc que segueixen a continuació. Un a Puigcerdà en uns terrenys propietat de Josep Turiera i Puigbó. Un a Olot, el 1933-34 estava a la finca l'Esparc, propietat de Frederic Riera, que era el pare del l'enginyer agrícola Francesc X. Riera i el 1934-35 a la finca Freixes, de Manuel Freixes. Un a la finca Mas Lleó d'Almacelles, propietat d'Albert Lleó. Un a el Palau d'Anglesola, a la finca les Novel·les Baixes, propietat de la família de Josep Ferran i Lamich, ajudant del

⁴⁶En aquest camps experimentals s'utilitzaria la tècnica de l'assaig comparatiu, tal com explica Josep FERRAN I LAMICH, "La tècnica de l'assaig comparatiu" a *Arxius*, pp. 61-65.

⁴⁷Josep M. SOLER I COLL, *Exploració a la genètica*, Op. cit., p. 51.

⁴⁸Josep M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa...*, Op. cit., p. 159.

Servei de Terra Campa. I des de 1933 un altre camp experimental a Mollerussa, situat en uns terrenys cedits per la Societat Canal d'Urgell, que inicialment es van dedicar a fer experimentacions a base de blat de moro i, més endavant, el 1934 també van fer assaigs amb ordis de cerveseria en regadiu.

Abans que tots els camps experimentals cerealícoles oficials que hem exposat anteriorment, des del 1932 havia estat instal·lat el camp experimental cerealícola de Cervera, el qual havia de ser l'embrió de la futura Estació de Genètica Cerealícola.⁴⁹ Situat dos quilòmetres de Cervera a la finca Santa Magdalena, propietat de Jaume Camps, el camp experimental constava d'unes dues hectàries de terreny de regadiu. Com a mostra de la seva activitat, a continuació copiem el resum i repartiment de les parcel·les durant els primers tres anys agrícoles de funcionament del Camp Experimental Cerealícola de Cervera.

Camp Experimental Cerealícola de Cervera

<u>Experimentacions</u>	Nombre de parcel·les		
	1932-33	33-34	34-35
Assaigs comparatius de blats	14	42	26
Assaigs comparatius d'ordis	17	10	5
Selecció genealògica de blats:			
Línies de 1r any	199	435	0
Línies pures de 2n any	0	32	35
Línies pures de 3r any	0	0	11
Selecció genealògica d'ordis:			
Línies de 1r any	60	409	0
Línies pures de 2n any	0	13	27
Línies pures de 3r any	0	0	5
Microassaigs	0	76	0
Experimentacions diverses	12	13	0
TOTALS	302	1.030	109

FONT: Josep M. SOLER i COLL, *El Servei de Terra Campa i la Cerealicultura catalana*, Barcelona 1935, pp. 151-52.

En el quadre es pot observar que durant l'any agrícola de 1934-35 hi va haver una enorme disminució de les parcel·les d'experimentació, en gran part perquè l'any anterior Josep M. Soler i Coll es va adonar que amb els mitjans que tenia al seu abast no podia controlar les tasques de selecció amb un rigor suficient, per això va preferir disminuir el nombre de parcel·les. A més, també cal tenir en compte que des de l'any agrícola 1932-33 havien començat a funcionar altres camps experimentals cerealícoles, que repartits en diversos municipis de Catalunya van suposar un fort augment de treball.

⁴⁹ *Bulletlè de la Generalitat de Catalunya*, 30-10-1932, p. 575, Sessió del 20-10-1932.

A l'espera de constituir la futura Estació de Genètica Cerealícola, a la Granja de Caldes de Montbui de la Generalitat s'hi va establir el Camp Experimental Cerealícola Central. Tradicionalment, els Serveis Tècnics d'Agricultura havien realitzat experimentacions a la Granja de Caldes de Montbui, contribuint a donar un aire científic a aquella explotació agrícola.

Ja en temps de la Mancomunitat de Catalunya, el Servei de Terra Campa va establir en ella una sèrie d'assaigs comparatius amb nombroses races de blats adquirits a la casa Vilmorin-Andrieux, de París, i amb una nodrida col·lecció de lleguminoses farratgeres de secà. L'any 1931 el Servei de Terra Campa va tornar a fer acte de presència a la Granja de Caldes de Montbui, van ser realitzades un conjunt d'experiències que intentaven seguir el sistema Gibertini, que no van conèixer fins després del viatge a Itàlia de 1932. Des d'aquell any les experiències cerealícoles hi van anar prenent més importància, fins al punt que van considerar aquell camp experimental com a central, perquè el cap del Servei de Terra Campa tenia el propòsit de concentrar en ell gairebé tota la labor genètica i totes les experimentacions que per la cura que exigeixen, convenia que estiguessin subjectes a un control rigorós i continuat. La proximitat a Barcelona, les facilitats trobades quant en l'aspecte econòmic i en la mà d'obra especialitzada justificaven aquella determinació.

Durant l'any agrícola 1932-33, només es van fer algunes experiències amb el sistema Gibertini (24 parcel·les) i amb blats de moro doble híbrids, creació de Cruz A. Gallástegui. El veritable Camp Experimental Cerealícola Central de Caldes de Montbui no va començar a funcionar fins l'any agrícola 1933-34. Un resum de la distribució de les parcel·les durant aquell any i el següent el trobareu a continuació:

Camp Experimental Cerealícola Central de la
Granja de Caldes de Montbui

Any agrícola 1933-1934

<u>Experimentacions</u>	<u>Parcel·les</u>
Blats australians originals	22
Blats Canberra de Salònica i d'Atenes	2
Blats Strampelli originals	5
Altres blats	8
Ordis de cerveseria	4
Línies genealògiques del blat Montjuïc	76
Experimentacions sistema Gibertini	19
<u>Altres experimentacions</u>	<u>2</u>
T O T A L	138

Any agrícola 1934-1935

<u>Experimentacions</u>	<u>Parcel·les</u>
Assaigs comparatius	83
Multiplicacions	37
Ordis de cerveseria	20
Línies pures del blat Montjuïc, 2n any	30
<u>Sistema Gibertini</u>	<u>1</u>
T O T A L	171

FONT: Josep M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa i la Cerealicultura catalana*, Barcelona, 1935, pp. 155 i 158.

Paral·lelament als treballs de millora de les llavors de cereals que realitzava el Servei de Terra Campa, el Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca també va iniciar als voltants de l'any 1930 treballs per millorar la cerealicultura d'aquella comarca, els quals estaven dirigits per l'enginyer agrícola Josep Pané i Mercé, director tècnic d'aquell sindicat. Josep Pané va fer alguns assajos en el camp experimental del Sindicat, el seu objectiu era introduir blats exòtics amb l'objecte de trobar una varietat que tingués una qualitat superior a les varietats del país i una major potencialitat productiva.

A partir de l'any 1933, els treballs de millorament dels cereals dirigits per Josep Pané van començar a tenir una gran importància, perquè des del Sindicat Agrícola de Guissona va aconseguir implicar els associats en aquella tasca, els quals van començar a realitzar experiències als seus propis camps, sempre sota direcció i control del director tècnic del Sindicat. En la memòria sobre aquella experiència es deia que hi havien participat 400 agricultors.⁵⁰ En la memòria de l'any agrícola 1934-1935, Josep Pané explicava els bons

⁵⁰José PANÉ I MARCÉ, *Vers el millorament de la nostra cerealicultura: Any agrícola 1933-34*, Secció Tècnica Consultiva del Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca, Guissona 1934, pp. 4-5.

resultats que havia tingut l'experiència de l'any anterior, s'havia augmentat la producció.⁵¹ Aquell any havia començat a portar a terme experiències sobre encreuaments entre les millors races estrangeres i les del país, amb la finalitat d'obtenir noves races selectes de qualitat, rendiment i completa adaptació a Catalunya. Entre els projectes que tenia hi havia el de realitzar concursos de blats selectes entre els agricultors, també la d'ampliar el camp experimental agrícola del Sindicat, Josep Pané mostrava la seva satisfacció perquè deia que els agricultors de la comarca havien comprés que l'ampliació del camp no era cap luxe sinó una necessitat.⁵²

La Cambra Oficial Agrícola de Lleida va delegar a Josep Pané i a Joan Viladot i Puig, president de la Secció Forestal de la Cambra, perquè viatgessin a Itàlia amb l'objectiu d'estudiar els avenços que en matèria d'agricultura havia experimentat aquell país mediterrani. A principis de juny de 1935 els dos expedicionaris catalans van viatjar a Itàlia, on van visitar els principals centres cerealícoles del país i, d'aquesta manera, van seguir els passos que tres anys abans havien realitzat Josep Soler i Coll i Josep Ferran i Lamich.⁵³

Josep Pané reconeixia i tenia en compte el treball que feien en la selecció de blats els organismes oficials, però pensava que eren els mateixos agricultors els qui s'havien de preocupar de l'obtenció de noves races.⁵⁴ Al treball dels centres oficials hi volia sumar el seu esforç i, d'aquesta manera, quanta més gent hi hagués treballant en la mateixa finalitat més aviat i més fàcilment aconseguirien el seu objectiu de trobar races selectes de blats. Des del la seva organització hi va haver una estreta col·laboració entre el Servei de Terra Campa i el Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca, el Servei de Terra Campa va cedir gratuïtament llavors de blats exòtics per les experimentacions que dirigia Josep Pané.⁵⁵

A més del Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca, el Servei de Terra Campa va col·laborar amb altres sindicats i particulars que tenien establerts camps experimentals cerealícoles. La següent llista exposa amb qui va col·laborar el Servei de Terra Campa i el nombre de races que els hi van trametre.

⁵¹Josep PANÉ I MERCÉ, *Blats selectes: Any agrícola 1934-35*, Secció Tècnica Consultiuva del Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca, Guissona 1935.

⁵²*Ibid.*, pp. 52-53.

⁵³Josep PANÉ I MERCÉ i Joan VILADOT I PUIG, *La cerealicultura italiana (Notes d'un viatge d'estudi)*, Cambra Oficial Agrícola de Lleida, Lleida 1935.

⁵⁴*Ibid.*, p. 23.

⁵⁵Josep PANÉ I MERCÉ, *Vers el millorament...*, *Op. cit.*, p. 10.

Camps Experimentals Cerealícoles Particulars (1933-1934)

Noms	Localitat	Nombre de races	
		Blats	Ordis
Sindicat Agrícola del Pallars	Sort	7	0
Sindicat Agrícola Baix Ebre	Xerta	6	0
Ferran Zulueta	La Seu d'Urgell	7	0
Domènec Garcia i Porta	Vilanova de Meià	5	0
-	Vilanova i la Geltrú	0	3
Jaume Ubach	Tordera (Segarra)	6	4
Josep Macau i Vilanova	Pau	5	0
Josep M. Torrens	Torredembarra	0	3
Josep Cabanas	Gavarrós	4	0
Sindi. Agríc. de Guissona i sa Comarca	Guissona	3	0
Josep Goberna i Canela	Sta. Coloma Queralt	4	1
Miquel Ferran i Domingo	Puigpelat	8	0
Josep Callís i Marquet	Vic	4	3
Ramon Viladrich i Capella	Solsona	4	4
David Casulleres	Gallifa	4	2
Josep M. Cunill	Terrassa	2	0
Júlia Sitler de Galbe	Anglesola	1	0

FONT: J.M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa i la Cerealicultura catalana*, Barcelona 1935, p. 168.

El Servei de Terra Campa va distribuir llavors selectes de blat i ordi a prop de la vintena de col·laboradors, que seguint les instruccions de Josep M. Soler i Coll i de forma desinteressada van portar a terme assaigs comparatius en les seves explotacions agràries. Entre els col·laboradors hi havia alguns sindicats agrícoles de comarques cerealícoles catalanes, però majoritàriament eren propietaris agricultors interessats en millorar la producció dels cereals.

El mapa de la pàgina següent fa una distribució geogràfica dels diferents centres d'experimentació i difusió de llavors selectes. Conté els camps experimentals cerealícoles oficials del Servei de Terra Campa i els camps experimentals cerealícoles particulars que ja hem citat, però a més hi ha una mostra de les poblacions on hi havia els principals conreadors de llavors selectes. Com es pot veure hi ha centres repartits per tot Catalunya, però la concentració principal correspon a les comarques cerealícoles de la Segarra i l'Urgell.

Els estudis realitzats en els camps experimentals cerealícoles tenien com a objectiu el millorament genètic dels cereals a Catalunya. Entre els treballs que van ser portats a terme destaca que es va fer una anàlisi biomètrica dels blats i ordis catalans per saber la seva producció. També es van portar a terme una selecció genealògica dels blats i ordis indígenes.

EXPERIMENTACIÓ I DIFUSIÓ DE LLAVORS SELECTES (1933-1934)

FONT: Josep M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa i la Cerealicultura catalana*, Barcelona, 1935 p. 168.

Finalment, es va realitzar un conjunt d'hibridacions artificials, es van fer experiències de creuar blats de procedència italiana amb catalans, amb la finalitat d'obtenir uns blats que no es bolquessin i tinguessin una gran productivitat, els primers resultats ja es començaven a fer notar el 1935, però la tasca era lenta, com deia Josep M. Soler i Coll encara calia esperar uns quants anys per aconseguir els seus objectius.⁵⁶

3.4. Els ordis de cerveseria

El Servei de Terra Campa va implicar els agricultors i sindicats agrícoles en les seves investigacions destinades a l'obtenció de blats selectes. En el cas de l'ordi va aconseguir la col·laboració d'una empresa privada, es tractava de La Moràvia S.A., dedicada a la fabricació de malta per cerveses. El Servei de Terra Campa va aconseguir la col·laboració, de vegades en les experimentacions i de vegades econòmica, dels sectors que es beneficiaven amb les seves experimentacions. Amb l'objectiu d'aconseguir una major valorització de l'ordi destinat a la fabricació de cervesa, coneixent que en altres països les indústries cerveseres col·laboraven amb els agricultors d'ordi, el Servei de Terra Campa va intentar portar a terme una experiència semblant a Catalunya.⁵⁷ El mes de març de 1932, els tècnics del Servei de Terra Campa es van entrevistar amb els directius de l'única malteria que hi havia a Catalunya, l'empresa La Moràvia, i amb una representació de cervesers barcelonins, tots els quals van acollir amb entusiasme el projecte del Servei de Terra Campa.

El primer fruit de la col·laboració entre el Servei de Terra Campa i La Moràvia va ser l'organització d'un concurs, que tenia com a objectiu desvetllar entre els conreadors de les comarques de l'Urgell i la Segarra un major interès en el perfeccionament dels mètodes utilitzats per l'obtenció de l'ordi, per poder obtenir una major cotització de la producció. El concurs es va celebrar a Tàrrrega el 5 de setembre de 1932, van prendre-hi part un total de 73 lots d'ordi (62 de 6 rengles i 21 de 4 rengles), com a premis es van repartir 2.900 pessetes, més de la meitat de les quals havien estat oferts per La Moràvia.

Per conèixer els avanços que s'havien fet en matèria d'ordis per cerveseria, el Servei de Terra Campa va establir correspondència amb diferents experts francesos, entre els quals destacava Philippe Kreiss, director dels Serveis Tècnics de la Société d'Encouragement de la Culture des Orges de Brasserie en France (SECOBRA), a través del qual van obtenir la

⁵⁶Jospe M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa...*, *Op. cit.*, p. 102.

⁵⁷Sobre el tema dels ordis vegeu Josep M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa...*, *Op. cit.*, pp. 129-147.

majoria de races d'ordi que el Servei de Terra Campa experimentava a Catalunya. Aquests contactes internacionals van donar resultats immediats, de seguida es va veure que els ordis de cerveseria més emprats arreu del món no eren els de quatre i sis rengles, que eren els més utilitzats com a matèria primera a la indústria cervesera catalana, sinó els de dos rengles seleccionats genealògicament. El Servei de Terra Campa va començar a difondre i experimentar amb els ordis de dos rengles.

A finals de 1934, l'empresa La Moràvia va crear la Direcció de Cultius d'Ordís per a Cerveseria, al capdavant de la qual hi va col·locar a Josep Ferran i Lamich, que per dirigir els treballs d'aquell organisme va deixar el càrrec d'ajudant del Servei de Terra Campa. L'objectiu de la Direcció de Cultius d'Ordís per a Cerveseria era la de facilitar la difusió de les races d'ordi més convenients per la indústria cervesera, en estreta col·laboració amb la tasca d'investigació que realitzava el Servei de Terra Campa, el qual rebia una subvenció anual de 1.000 pessetes de l'esmentada empresa per a la investigació dels ordis de cerveseria.⁵⁸

En pocs anys la tasca iniciada pel Servei de Terra Campa en pro dels ordis de cerveseria i secundada per la empresa La Moràvia va començar a donar resultats, l'any 1935 es calculava que a la comarca de l'Urgell es collirien un milió i mig de quilograms d'ordi de les noves races introduïdes per aquells dos organismes.⁵⁹

3.5. El blat de moro

El blat de moro o moresc era un producte important en l'alimentació humana i del bestiar. A causa del creixement de la ramaderia a Catalunya, des de principis del segle XX n'hi havia una forta demanda. Hi havia però un problema, perquè amb els rendiments generals d'aquell producte a Catalunya, sortia més a compte comprar moresc procedent d'Argentina. Només quan pujaven els aranzels i baixava el valor de la pesseta, sortia a compte cultivar blat de moro a Catalunya. El Servei de Terra Campa va intentar solucionar aquest problema a través d'aconseguir una intensificació dels rendiments per hectària conreada.

Per aconseguir un augment de la productivitat per hectària, el Servei de Terra Campa va aportar a terme experiències amb blats de moro híbrids, procedents de la Misión Biológica

⁵⁸Per conèixer el sistema utilitzat per difondre les noves races d'ordis vegeu Josep FERRAN I LAMIC, *Una producció interessant per a l'Urgell: L'ordi de cerveseria*, Direcció de cultius de La Moravia S. A., Cervera 1934,

⁵⁹Josep M. SOLER I COLL, *El Servei de Terra Campa...*, *Op. cit.*, p. 147.

de Galícia, un centre oficial que mantenia la Diputació de Pontevedra. El seu director, Cruz A. Gallástegui havia creat amb èxit blats de moro doble híbrids que havien triplicat els rendiments corrents del país. Encara que les condicions ecològiques són diferents a les de Catalunya, el 1932 Servei de Terra Campa va decidir importar llavors del blat de moro creat a Pontevedra. El Servei de Terra Campa va rebre nombroses peticions de llavor de blat de moro procedents de Galícia, la qual cosa va obligar a fer una nova comada a la Misión Biológica de Galícia.⁶⁰ Els resultats però no van ser gaire encoratjadors, per això van arribar a la conclusió que calia iniciar a Catalunya els treballs que havia portat a terme Gallástegui a Galícia, seguint les directrius de genetistes americans, especialment de Jones, creador dels dobles híbrids, del qual Gallástegui n'havia estat deixeble.

Com a balanç de les experiències que sobre el blat de moro havia portat el Servei de Terra Campa, a principis de 1935, Josep M. Soler i Coll explicava que només havien estat iniciats els treballs per els millorament genètic dels blats de moro a Catalunya.⁶¹ Pocs anys més tard, Lluís Pascual i Roca afirmava que el blat de moro que es consumia a Catalunya podia ser produït en terres catalanes quan es volgués i, el que era més important, a un preu capaç de competir amb el blat de moro que venia d'Argentina.⁶²

3.6. Altres activitats del Servei

A part de les investigacions sobre els cereals, el Servei de Terra Campa també va portar a terme un altre conjunt d'activitats, algunes de les quals mantenien la línia del que havia estat l'antic Servei de Terra Campa de la Mancomunitat de Catalunya. La principal atenció del Servei de Terra Campa va recaure en la millora dels cereals, així com també en la introducció de ferratgeres, destinades a l'alimentació de la creixent ramaderia, és el cas per exemple de la sulla, una ferratgera de secà.⁶³ Però, a més a més també va portar a terme una altra sèria de treballs que no tenien relació ni amb els cereals ni els ferratges.

⁶⁰Les poblacions on es van trametre llavors van ser: Escola Superior d'Agricultura (Barcelona), Granja de Caldes de Montbui, Arenys de Munt, Belcaire d'Urgell, les Borges Blanques, Castelló d'Empúries, Esterri d'Àneu, l'Escala, Ginestar d'Ebre, Lladó, Manlleu, Manresa, Mollerussa, Móra d'Ebre, Olot, el Palau d'Anglesola, Roquetes, Sant Fruitós de Bages, la Seu d'Urgell, Tàrraga, el Tarròs, Terrassa, Tiana, Tortosa, Torres de Segre, Vallclara, Vallmanya i Vilanova de Meia. *Ibid.*, p. 102.

⁶¹*Ibid.*, p. 112.

⁶²Lluís PASCUAL I ROCA, *El blat de moro*, Publicacions de la Direcció General d'Agricultura, Barcelona 1938, p. 6.

⁶³ASTA, "Datos relativos al funcionamiento y organización de los Servicios Técnicos de Agricultura de la Generalidad", s.d., (Possiblement any 1935).

Una de les activitats en les que va prendre part el Servei de Terra Campa va ser en la eradicació de plagues que afectaven els conreus de terra campa. Així per exemple, a principis de l'any 1932, Josep M. Soler i Coll va realitzar una campanya pels principals pobles de l'Alt Berguedà i la Vall de Camprodon productors de patates, que eren emprades com a llavor en altres comarques, per tal d'ensenyar els agricultors a produir-les lliures del flagell de la *Phythophthora*.⁶⁴

Una altra de les activitats que ocupava el Servei de Terra Campa era la redacció d'informes oficials, els quals servien de base per resoldre diverses instàncies particulars. El principal tema que havien de resoldre era, a petició del Servei Forestal de la Generalitat, resoldre instàncies que demanaven autorització per l'arrabassament de parcel·les de bosc i dedicar-les al conreu agrícola.⁶⁵ Els tècnics del Servei de Terra Campa també realitzaven informes que, en relació al seu àmbit, li eren encarregats pel Conseller d'Agricultura.⁶⁶

El Servei de Terra Campa també rebia nombroses peticions de particulars, que demanaven assessorament sobre diferents aspectes dels conreus. Per escrit o de forma verbal, els tècnics del Servei de Terra Campa contestaven les consultes que els hi arribaven de tot Catalunya, consultes sobre com combatre plagues, com cultivar diferents productes agraris i d'altres tipus.

4. El Servei d'Arbres Fruiters

4.1. La restitució del servei

El Servei d'Arbres Fruiters havia portat a terme una intensa activitat en el temps de la Mancomunitat, en gran part gràcies a l'esforç personal del cap que dirigia aquella secció dels Serveis Tècnics d'Agricultura, August Matons. En temps de la Generalitat, el Servei d'Arbres Fruiters va recuperar activitats que ja havia portat a terme amb anterioritat, però d'acord amb l'evolució del sector fruiter, van començar a dedicar una especial atenció a la fruita tendra, que cada cop tenia més importància a Catalunya, i a la millora dels mecanismes

⁶⁴ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-3-32, p. 141, Sessió 29-2-32.

⁶⁵ Vegeu els exemples que es troben a ANC, Inv. 238, "Resum dels treballs realitzats per Servei de Terra Campa", agost de 1933, Llig. 3755 i gener de 1934 3759/6.

⁶⁶ Un exemple és l'estudi encarregat per Ordre del 29 de març de 1934, vegeu ASTA, Josep M. SOLER I COLL, "Informe relatiu a la transformació del cultiu forestal de pollancredes, en cultiu agrícola permanent en les comarques de la Selva, Vallès Oriental i Maresme", Juliol de 1934, 23 pp.

de comercialització. Aquest canvi d'orientació però no va comportar grans canvis en l'estructuració i funcionament del Servei d'Arbres Fruiters.

Amb el mateix càrrec que ja havia tingut en temps de la Mancomunitat, Agust Matons va ser el cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura des del desembre de 1931 fins al desembre de 1932, moment en què va rebre una excedència. Des de finals de 1932, August Matons treballava també com a professor de l'Escola Superior d'Agricultura, el Consell de la Generalitat va declarar incompatibles les càtedres de l'Escola Superior d'Agricultura amb qualsevol altre càrrec públic que per la seva naturalesa el seu titular s'hagués de desplaçar freqüentment fora de Barcelona, August Matons va preferir la càtedra de l'Escola que continuar com a cap dels Servei d'Arbres Fruiters.⁶⁷

Quan August Matons va rebre l'excedència, va ser substituït per Francesc X. Riera, el qual havia exercit fins aleshores d'ajudant del Servei d'Arbres Fruiters. Francesc X. Riera era, com August Matons, un dels tècnics que havien estat expulsats dels Serveis Tècnics d'Agricultura a principis de la Dicutadura de Primo de Rivera. Al capdavant del Servei d'Arbres Fruiters, Francesc X. Riera va intentar continuar l'obra que havia iniciat el seu predecessor, en la qual ell havia col·laborat estretament com a ajudant, però en ser l'únic membre del personal del Servei d'Arbres Fruiters, l'activitat d'aquella secció dels Serveis Tècnics d'Agricultura va ser, forçosament, més reduïda que quan tenia un cap i un ajudant treballant-hi.

En l'etapa de prop d'un any en què August Matons va dirigir el Servei d'Arbres Fruiters, hi va haver l'intent de reorganitzar les activitats que havia portat a terme abans de la seva supressió l'any 1924. En termes generals, el Servei d'Arbres Fruiters mantenia les mateixes directives marcades en la primera etapa de la seva creació, que eren tres. Primera, prosseguir l'estudi i inventariació del patrimoni fruiter i olivícola. Segon, continuar l'obra de foment i millora del cultiu fruiter i de l'olivera a Catalunya. Tercer, contribuir a l'estudi científic i documental dels seus productes i subproductes.⁶⁸

A part de les diferències en el volum de l'activitat, una de les principals novetats que va tenir el Servei d'Arbres Fruiters en temps de la Generalitat respecte a l'etapa de la Mancomunitat, va ser un canvi en l'atenció dels principals productes de la terra a què els tècnics del servei dedicaven els seus treballs. La restitució del Servei d'Arbres Fruiters el

⁶⁷ *Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 1-10-1932, p. 570.

⁶⁸ ASTA, Francesc X. RIERA I CABRAFIGA, "Notes per a un projecte de pressupost provisional del Servei d'Arbres Fruiters", 30-10-1933.

1932, va anar acompanyada d'un progressiu interès pels arbres de fruita dolça, en detriment de l'olivera i els arbres de fruita seca, que havien rebut una major atenció del servei en l'etapa de la Mancomunitat. Aquesta tendència responia a la importància que cada dia més tenien els arbres de fruita dolça dins de l'agricultura catalana.

Les funcions que tenia el Servei d'Arbres Fruiters eren les següents: consultori, celebració de curses i conferències, campanyes pràctiques de demostració sobre cultiu, esporga, adob i lluita contra les enfermetats dels arbres fruiters; concursos de foment i millora de l'esporga de l'olivera i selecció d'esporgadors, camps experimentals d'arbres fruiters, introducció i difusió de noves varietats d'arbres fruiters, publicació de fullets divulgadors, experiències de productes anticriptogàmics i insecticides, determinació de les característiques de fruits produïts a Catalunya, estandardització d'embalatges de fruites, inspecció i control de les disposicions referents a la substitució de cultius.⁶⁹

El Servei d'Arbres Fruiters va tornar a dedicar molta atenció a les oliveres, perquè continuaven essent un dels principals productes agrícoles de Catalunya. Però d'acord amb la gran importància que anaven guanyant els arbres de fruita dolça, que eren vistos com un producte amb molt bones expectatives comercials, el Servei d'Arbres Fruiters de la Generalitat va dedicar també molta atenció a aquest darrer producte.

4.2. Les oliveres

La divulgació de nous mètodes de conreu per augmentar la producció de les oliveres, així com la lluita contra les plagues que les atacaven, havien estat les dues activitats més destacades del Servei d'Arbres Fruiters de la Mancomunitat. En temps de la Segona República, el Servei d'Arbres Fruiters va continuar portant a terme aquells dos tipus d'actuacions, però comparativament l'activitat en aquest sentit va ser més petita. La reducció del personal que treballava al Servei d'Arbres Fruiters, el fet que en part els agricultors ja havien adaptat mètodes de conreu de les oliveres més moderns i un interès creixent per altres tipus d'arbres fruiters, van ser unes de les causes que desplaçassin el centre d'atenció del Servei d'Arbres Fruiters cap a altres activitats i productes.

Les primeres actuacions que va portar a terme el Servei d'Arbres Fruiters el 1932, continuaven amb la línia que havien tingut en temps de la Mancomunitat. En el camp de la divulgació de nous mètodes tècnics, van tornar a realitzar campanyes d'esporga d'oliveres.

⁶⁹ASTA, Informe sobre les funcions de les seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura, s. d.

El 1932 el Servei d'Arbres Fruiters va portar a terme una campanya d'esporga de l'olivera a les comarques del Pla de Bages, Vallès, Maresme, Pla de Llobregat i Penedès, la qual era complementària d'una campanya que havia portat a terme el Departament de Tècniques i Pràctiques Agrícoles de la Diputació de Barcelona a principis de 1931.⁷⁰ Aquell any 1932 també va ser realitzada una campanya d'esporga de l'olivera a la comarca del Baix Ebre, una altra vegada uns serveis oficials establerts a Barcelona tornaven a actuar fora de les comarques barcelonines.⁷¹ El 1933 la campanya pràctica de divulgació, realitzada per un equip d'esporgadors sota el control dels Serveis Tècnics d'Agricultura, es va portar a terme a les comarques del Pla de Lleida i Segrià, el 1934 es pensava repetir l'experiència en aquelles mateixes comarques, també hi havia la intenció d'ampliar-la a les comarques del Vallès i la Segarra.⁷²

Pel que fa a les campanyes per lluitar contra els flagells que atacaven les oliveres, el Servei d'Arbres Fruiters també va seguir la línia iniciada per la Mancomunitat. Entre les primeres actuacions que va tenir en aquest sentit, destaca la campanya que va iniciar l'any 1932 a les terres del Pla de Lleida perjudicades per les glaçades de les oliveres. L'objectiu de la campanya era difondre mètodes per obtenir una ràpia brotada de les oliveres i reconstruir les seves copes, també hi havia la intenció de buscar conreus alternatius i de fomentar les assegurances, perquè la boira gebradora persistent a la zona els mesos d'hivern feia periòdic el problema de les glaçades.⁷³

La mosca de l'oliva era la plaga principal que atacava les a oliveres. Poc després de la seva restitució, el Servei d'Arbres Fruiters va reemprendre els treballs de recerca i divulgació dels mètodes de lluita contra la invasió de la mosca de l'oliva.⁷⁴ El Servei d'Arbres Fruiters va organitzar curssets i conferències a les terres del Baix Ebre i el Montsià, d'on van rebre moltes demandes d'assistència.⁷⁵ Les campanyes van ser més petites que les que havia portat la Mancomunitat i no es van portar experiències de lluita natural contra la mosca de l'oliva, en gran part perquè August Matons, una persona molt dedicada a

⁷⁰ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-2-1932, sessió 1-2-32, p. 84.

⁷¹ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-3-32, sessió 29-2-1932, p. 141.

⁷² AHDB, Q-449/37, Ofici del 17-1-34.

⁷³ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 30-5-1932, p. 262 i AHDB, Informe d'August Matons 13-5-1932.

⁷⁴ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 30-8-1932, Sessió 22-8-32, p. 426.

⁷⁵ AHDB, Llig. Q-449, cartes del 3-2 i 12-4-1933.

l'ovicultura, havia deixat la direcció del Servei d'Arbres Fruiters. Per falta de personal, Joan Tolosa, que no era membre del Servei d'Arbres Fruiters va ser l'encarregat de portar a terme les tasques de difusió contra la mosca de l'oliva.

En un primer moment, tot i ser quantitativament més reduïdes, el Servei d'Arbres Fruiters va copiar el sistema de campanyes que havia portat a terme en temps de la Mancomunitat. A partir de 1933, coincidint amb el canvi de Francesc X. Riera per August Matons en la direcció dels Servei d'Arbres Fruiters, aquell organisme de la Generalitat va introduir algunes modificacions en el tipus de campanyes dedicades a les oliveres.

El 1933 Francesc X. Riera va redactar un extens informe en el que exposava que les campanyes d'esporga de l'olivera, iniciades el 1918, havien constituït una de les activitats més reeixides del Servei d'Arbres Fruiters.⁷⁶ Afirmava que la seva influència en la reforma d'aquesta pràctica bàsica en el conreu de l'olivera havia millorat notablement la qualitat de les plantacions d'oliveres catalanes, havien regularitzat la producció i havien reivindicat el desprestigi d'uns rendiments insuficients i insegurs precisament en aquelles comarques on aquell conreu era més insubstituïble.

La interrupció de les campanyes en temps de la Dictadura de Primo de Rivera i la necessitat de dotar-les d'una organització d'acord amb les necessitats d'aquell moment, van impulsar, d'ençà de la reorganització dels Serveis Tècnics d'Agricultura, la conveniència de completar l'antiga organització de campanyes d'esporga amb: campanyes pràctiques de divulgació, formació i control de colles ambulants d'esporgadors i concursos d'esporgadors. Aquestes actuacions eren la base per a l'organització de concursos per al millorament del conreu de l'olivera, que tenien un èxit remarcable en els països mediterranis productors d'oli.

En primer lloc, Francesc X. Riera considerava que, en aquells moments, les campanyes de divulgació s'havien de reservar per les comarques que havien estat més inexplorades pels tècnics del Servei d'Arbres Fruiters, que considerava que eran part de les comarques del Baix Ebre i del Pla de Lleida. També es donarien campanyes en aquelles comarques que havien rebut algun flagell, com el de les glaçades de les oliveres.

En segon lloc, per assegurar la continuïtat de la seva actuació, després de dues campanyes d'esporga successives en una mateixa comarca, el cap dels Servei d'Arbres proposava la creació de colles ambulants d'esporgadors, controlades pel Servei d'Arbres Fruiters, d'aquesta manera serien els propietaris de les oliveres els qui pagarien les despeses

⁷⁶ASTA, Francesc X. RIERA I CABRAFIGA, "Les campanyes d'esporga de l'olivera", 1933.

de les campanyes d'esporga, utilitzant unes colles que tenien una garantia tècnica avalada pel Servei d'Arbres Fruiters.

En tercer lloc, Francesc X. Riera proposava la realització de concursos d'esporgadors, amb l'objectiu de dirigir els grups de particulars convençuts dels avantatges de l'espoga de les oliveres. Els concursos haurien de ser de dos tipus, un seria els concursos de selecció d'esporgadors, a realitzar principalment en aquelles comarques del Camp de Tarragona, on aquesta pràctica era ja una tradició. L'altre seria els concursos de control pel foment i millora de l'esporga, a realitzar en aquelles comarques interiors de Catalunya (Bages, Anoia, Urgell, Garrigues, etc) que es torbaven en curs de transformació i assimilació de les normes aconsellades.

Els concursos tindrien un conjunt de característiques comunes. Serien d'àmbit comarcal, així inclourien poblacions de condicions geogràfiques i econòmiques similars. Tindrien un caràcter especialitzat, el seu objectiu seria el de l'esporga, per a la reforma o per a la producció. Caldria que tinguessin un caràcter públic, perquè en comptes d'inspirar recels el veredictes del jurat servís d'alliçonamnet. Haurien de ser eminentment populars, perquè estaven adreçats als practicants que es dedicaven a l'esporga de l'olivera. Finalment, serien periòdics, per tenir així una continuïtat.

L'any 1933, el mateix en què Francesc X. Riera va proposar la realització de concursos, el Servei d'Arbres Fruiters va organitzar el primer concurs d'esporga d'oliveres, va ser a les comarques del Baix Urgell i les Garrigues. El 1934 hi va haver un concurs per al foment de l'esporga de l'olivera a les comarques de la Segarra i l'Alt Francolí, sobre el qual el jurat del concurs afirmava que havia deixat un senyal més important de millora al Francolí que a la Segarra, ho atribuïa a un veinatge més estret de l'Alt Francolí amb el Camp de Tarragona, al fet que es dedicava a l'oliva arbequina i, finalment, per ser una comarca menys secanera i menys afectada per les glaçades que la Segarra.⁷⁷

La resta de concursos per al foment i millora de l'esporga de l'olivera que va organitzar el Servei d'Arbres Fruiters van ser els següents: Vallès i Baix Llobregat (1934), Priorat i Terra Alta (1935) i Baix Ebre (1936).⁷⁸ Seguint les bases de l'últim d'aquest concurs, ens trobem que els requisits necessaris per participar-hi eren que el concursant fes

⁷⁷ASTA, "Concurs pel foment i millora de l'Esporga de l'olivera a les comarques de la Segarra i l'Alt Francolí", 1-8-1934.

⁷⁸Sobre aquest concursos vegeu informació a *Pagesia*, 15-12-1934, núm. 122, p. 3; 23-3-1935, núm. 136, p. 8; 20-2-1936, núm. 185, p. 4.

més d'un any que residís a la comarca, que se seguissin l'esporga recomanda pels Servei d'Arbres Fruiters en les seves campanyes o de l'Estació Olivarera de Tortosa i acceptar les bases del concurs. Els premis que es repartien sumaven un total de 1.000 pessetes, 250 el primer premi, 150 el segon, 100 el tercer i 10 premis de 50 pessetes. Es formava un jurat format per un olivicultor, un esporgador i un tècnic.

En els concursants es tenia en compte, les seves aptituds per a *l'esporga de reforma*, aquella que tractava de modificar els defectes del sistema rutinari local i deixés l'arbre en millors condicions de vegetació i producció. També era tinguda en compte *l'esporga de producció*, o sigui la que, completant l'estructura de copa reformada, la deixava millor disposada per renovar la brota vella i afavorir la nova brotada que havia de produir l'any següent. Un altra habilitat considerada era la d'aconseguir una bona *esporga de renovació*, que posés en condicions de fructificar les plantes envellides, a través de buidar l'ull de la copa en forma de vas, reduir les llargades de les branques i fer-les bifurcar, cosa que facilitaria la recol·lecció i augmentaria la resitència al vent. Finalment, també era valorada la traça a saber aplicar els avantatges de l'esporga biennal a les condicions del clima, terreny i principalment a les característiques de cada varietat d'olivera.

Els concursos no eren unes activitats de lluïment, sinó que tenien una finalitat econòmica clara. A través d'ells es volia assentar els millors mètodes d'esporga, per tot això els qui rebien premis quedaven obligats a les següents condicions. Els guanyadors dels tres primers premis havien de marcar el tronc de totes les oliveres premiades amb una faixa de calç d'un pam d'ample i esporgar 25 oliveres a olivicultors de la mateixa comarca, o de comarques veïnes, que oportunament els seria assenyalat. El guanyadors d'altres premis venien obligats a seguir tot un dia, com a mínim, l'esporga gratuïta que venien obligats els tres primers guanyadors i també a assistir a una de les demostracions pràctiques d'esporga que anualment organitzava el Servei d'Arbres Fruiters.

El cap del Servei d'Arbres Fruiters, Francesc X. Riera, que era l'únic membre del personal que formava aquella secció dels Serveis Tècnics d'Agricultura, també va donar algunes conferències relacionades amb les oliveres. No disposem de la relació de totes les que va donar, l'escassetat de personal i el fet que el Servei d'Arbres Fruiters tenia moltes activitats ens van suposar que no van ser gaires. Un exemple de les confències que va donar

Francesc X. Riera són les que va fer els anys 1935 i 1936 al Sindicat Agrícola i Caixa Rural de l'Espluga de Francolí.⁷⁹

El Servei d'Arbres Fruiters va tornar a establir contactes amb centres d'altres zones olivares de la conca mediterrània. A principis de l'any 1933, Francesc X. Riera va viatjar a Madrid per estudiar el material recollit en diferents regions olivares de la Península Ibèrica i els procediments biomètrics que empraven els centres oficials de l'Estat.⁸⁰ També va presentar una comunicació al X Congrés Internacional d'Olivicultura, celebrat a Avinyó, que tractava sobre l'esporga de les oliveres a les comarques catalanes.⁸¹ Sobre aquesta pràctica, va rebre repetides demandes d'informació de tècnics grecs i italians.

Amb les atencions que va prestar al sector olivicultor, el Servei d'Arbres Fruiters de la Generalitat intentava millorar les condicions de producció d'un sector tradicional de l'agricultura catalana, com era el de l'ovicultura. Però a més de promoure els productes que ja hi havia àmpliament extesos per terres catalanes, el Servei d'Arbres Fruiters també va dedicar una gran atenció als arbres de fruita tendra, la producció dels quals es trobava en expansió.

4.3. Els fruiters

Des de principis del segle XX, els arbres de fruita dolça van començar a tenir cada vegada més importància dins de l'agricultura catalana. Tradicionalment els fruiters havien estat una planta marginal, però un augment de la demanda de fruites va canviar aquest estat de coses, per convertir els arbres de fruita dolça en un producte agrícola de primer ordre. D'acord amb aquesta tendència, el Servei d'Arbres Fruiters de la Generalitat va començar a dedicar una atenció especial als arbres de fruita dolça que, en comparació, va ser molt més important que la que els hi havia dedicat en temps de la Mancomunitat.

Els Serveis Tècnics d'Agricultura seguien la política de millorar el rendiment de productes agrícoles tradicionalment extesos a Catalunya, com el blat, la vinya i l'olivera. Però, també dedicaven atenció a productes relativament nous, que com la fruita dolça tenien una demanda en creixement. El sector fruiter aprofitava que, gràcies a la situació geogràfica i el clima de Catalunya, podia introduir la producció catalana al mercat europeu amb certs

⁷⁹Un ampli resum de la conferència de 1936 a "Com cal tractar l'oliva per a fer bons olis?" a *Pagesia*, 14-3-1936, núm. 187, p. 6.

⁸⁰*Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 5-12-1932, p. 679.

⁸¹ASTA, vegeu l'informe "Les campanyes d'esporga de l'olivera", 1933.

avantatges, perquè la fruita es collia abans que altres zones i existien unes comunicacions relativament bones amb Europa.⁸²

Per conèixer quines eren les varietats d'arbres fruiters més adequades a Catalunya i millorar els seus mètodes de producció, el Servei d'Arbres Fruiters va iniciar un conjunt d'investigacions en plantacions particulars i camps experimentals. A continuació tenim la relació de camps d'experimentals amb els estudis que portaven a terme a cada un d'ells:⁸³

Caldes de Montbui	Estudi de varietats, formes baixes i altes, poda curta i llarga, tractaments.
Viladecans	Estudi comparatiu de varietats de pomera i perera en formes baixes (piràmide i gobelet) i sobre un patró diferent.
Vilada	Idem.
Puigcerdà	Estudi comparatiu de varietats de perera en formes baixes (piràmide i gobelet) i sobre un patró diferent.
Sant Carles de la Ràpita	Estudi de varietats de taronger i llimoner, conreu i tractaments.
Bítem	Estudi de varietats de fruiters, adaptació, poda i tractaments.

El Servei d'Arbres Fruiters també va tenir sota el seu control els camps de demostració de la Cambra Provincial Agrícola de Girona a Crespià, Lladó, Pont de Molins, Vilajoan i la plantació de varietats d'olivera de Figueres. La finalitat primordial de la intervenció del Servei d'Arbres Fruiters va ser la de continuar la missió demostrativa a la qual estaven dedicats aquells camps des de feia molts anys.

Amb el material d'estudi procedent dels camps experimentals i el que era recollit en les diverses zones de producció, el Servei d'Arbres Fruiters va iniciar un estudi i registre documental de les varietats de fruiters conreades. L'estudi va començar per les pomes, peres i cireres, més endavant es pensava portar a terme l'estudi dels préssecs i les prunes. A més de fer un catàleg de les fruites existents a Catalunya, com que no hi havia un sistema de classificació general de fruites amb una aplicació universal, Francesc X. Riera també va portar a terme unes interessants investigacions sobre diversos elements de diferenciació en la pomologia, com eren els de tipus morfològic, botànic i superficial.⁸⁴ Amb els seus

⁸²Aquests avantatges també eren aprofitats per altres productes agrícoles com les patates primerenques i les hortalisses, sobre les primeres vegeu l'estudi de Jordi POMÉS, *Les 'Mataró's Potatoes' i el cooperativisme agrari al Maresme (1903-1939)*, Mataró 1991, pp. 25-27.

⁸³ASTA, "Servicio de Arboles Frutales", maig 1939.

⁸⁴Vegeu la sèrie d'articles de Francesc X. RIERA, "Contribució al Code for Pomological Nomenclature" a *Arxius*: "Els caràcters morfològics en pomologia", 1936, pp. 431-452; "Els caràcters botànics en pomologia", 1936, pp. 589-615; "Caracterització superficial i pigmentària dels fruits", 1937, pp. 301-390; i "Classificació i catalogació en pomologia", 1937, pp. 645-74.

estudis, Francesc X. Riera proposava unificar i caracteritzar la nomenclatura pomològica sobre una base botànica que facilités la interpretació i intercanvi d'estudis taxonòmics.

A més de les tasques de difusió i recerca, el Servei d'Arbres Fruiters també va portar a terme activitats de difusió sobre els mètodes de producció de la fruita dolça. Les activitats de difusió no van ser gaire nombroses i, en general, tenien un caràcter més reduït que les grans campanyes que havien realitzat els Serveis Tècnics d'Agricultura en relació a altres productes agraris. Però el més important no era la quantitat de conferències, curssets i concursos sobre arbres de fruita dolça que va organitzar el Servei d'Arbres Fruiters, sinó que per primera vegada es començaven a realitzar aquest tipus d'activitats en relació a la fruita dolça, cosa que demostra l'importància que anava adquirint aquest sector dins l'agricultura catalana.

Entre les tasques de difusió que van portar a terme el Servei d'Arbres Fruiters, destaca la celebració d'un curset teòric i pràctic de fructicultura a Sant Boi de Llobregat del 4 al 12 de març de 1933, organitzat conjuntament pel Servei d'Arbres Fruiters i l'Escola Superior d'Agricultura.⁸⁵ El curs seguia l'esquema del que havien estat els cursos breus especialitzats que organitzava els Serveis Tècnics d'Agricultura de la Mancomunitat, la novetat era que mai no s'havia organitzat un curs monogràfic de fructicultura, per primera vegada el Servei d'Arbres Fruiters realitzava un curset de fructicultura. El lloc elegit va ser la comarca del Baix Llobregat, que en aquells moments era la principal zona productora de fruita dolça de Catalunya.

El Servei d'Arbres Fruiters també va utilitzar els concursos com a mitjà per fomentar canvis en els mètodes de producció de la fruita dolça. Els concursos eren una pràctica cada vegada més usual en totes les seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura, mentre que de conferències i pràctiques de demostració se n'organitzaven menys. L'interès pels concursos s'explica perquè hi havia la creença que els agricultors ja començaven a conèixer els nous mètodes de producció, els concursos eren en gran part un estímul perquè els portessin a la pràctica correctament.

L'únic concurs d'arbres de fruita dolça que va organitzar el Servei d'Arbres Fruiters va ser el febrer de 1936 al Baix Llobregat, el concurs era similar al que aquest mateix servei

⁸⁵ASTA, Programa del Curs de Fructicultura de Sant Boi de Llobregat, 1933. Assignatures i professors: Esporga, R.Sala (prof. de l'Escola Superior d'Agricultura); Varietats, R.Sala; Plantació, adobs i treballades, F.X. Riera (cap del Servei d'Arbres Fruiters); Collita i embalatge, J.Carcerany (propietari); Organització i venda, J. Sàcera (comerciant); Associacions agrícoles, R.Nubiola (publicista); Malalties i tractaments, R. Bardia (prof. Escola Superior d'Agricultura).

organitzava en relació a les oliveres, però adaptat a la producció de fruita.⁸⁶ El concurs estava destinat al foment i millora de l'esporga de la perera, en formes lliures i baixes, piràmide, fus, vas i gobelet de la zona del Baix Llobregat. L'esclat de la Guerra Civil, pocs mesos després, va impedir organitzar més concursos. La falta de continuïtat va provocar que l'acció difusora a través de concursos d'arbres fruiters fos molt limitada, però serveixi aquest primer concurs com a mostra de cap a on volia encaminar la seva activitat el Servei d'Arbres Fruiters.

El Servei d'Arbres Fruiters es va dedicar a estudiar la producció catalana, però també hi havia un interès per saber què passava a altres zones de la Mediterrània que es començaven a especialitzar en fructicultura. Algèria, sota el domini francès, era una colònia que havia desenvolupat una agricultura pròspera, però de la que se'n tenia poca informació. Per conèixer les característiques agrícoles d'Algèria, país que es preveia que seria un competidor important per Catalunya en el comerç de fruita dolça, l'any 1935 els Serveis Tècnics d'Agricultura van subvencionar a Ramon Sala i Roqueta perquè realitzés un viatge d'estudi.⁸⁷

A la tornada Ramon Sala va redactar un informe sobre el seu viatge.⁸⁸ Després d'analitzar la intervenció del govern a Algèria en relació a la fructicultura, Ramon Sala proposava algunes mesures que podrien ser aplicades a Catalunya, les quals permetrien obrir la producció catalana de fruites a tots els mercats on es presentés. Les principals mesures eren la selecció del planter per reproduir i la necessitat d'uniformar la producció de fruites, protegint-les amb una marca comercial.

La segona orientació que donava Ramon Sala estava encaminada a millorar els mecanismes de comercialització de les fruites, cosa que permetria augmentar la seva demanda i rentabilitat. A Catalunya començava a guanyar terreny la idea d'intervenir en la comercialització de les fruites, per la qual cosa era reservat un paper important a les administracions públiques. Hi havia la voluntat que el Departament d'Agricultura de la Generalitat controlés la qualitat de les fruites destinades a l'exportació, pràctica que ja utilitzaven els governs d'alguns països amb la fruita o altres productes agrícoles.

⁸⁶Pagesia, 1-2-1936, núm. 181, p. 4.

⁸⁷ANC, Lligall Q-589/35. Informe del cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura, 13-6-1935.

⁸⁸ASTA, Ramon SALA I ROQUETA, "El foment de la fructicultura a l'Algèria", 1935. El mateix autor va publicar un informe més àmpli de tota la producció agrícola algeriana a *Pagesia*, a partir del 11-7-1936, núm. 204 titulat: *Notes d'un viatge a Algèria (tardor del 1935)*, Publicacions Pagesia, Barcelona 1936.

En relació a la comercialització, una de les primeres mesures que va començar a estudiar el Servei d'Arbres Fruiters era el dels embalatges utilitzats per transportar les fruites catalanes. Els embalatges acostumaven a pesar molt, perquè havien de poder resistir el canvi de tren a l'estació de Cervera (Rosselló) i el transport amb vaixell a través del canal de la Mànega fins arribar a Londres, el principal mercat de fruita d'Europa. Els primers estudis del Servei d'Arbres Fruiters tenien en compte les condicions de transport i, principalment, es fixaven en les solucions que havien portat a terme els italians respecte els embalatges de fruita.⁸⁹

Per ordre de la Conselleria d'Agricultura, el 26 de maig de 1934 es va obrir una informació pública per fixar les normes que haurien de tenir les fruites catalanes destinades a l'exportació.⁹⁰ En una de les ponències que van ser trameses a la conselleria, es remarcaven les característiques que haurien de tenir les fruites i els embalatges, també demanaven que la Generalitat establís una marca pròpia per garantir els productes, que creés llocs d'inspecció i, finalment, que informés sobre quins eren els millors mercats per introduir la fruita amb preus avantatjosos.⁹¹

La majoria d'aquestes darreres orientacions coincidien amb les conclusions que el Comitè de Fruiters i Verdures de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA) havia aprovat en l'assemblea celebrada al Prat del Llobregat el 22 d'abril de 1934.⁹² En aquella assemblea hi havia Francesc X. Riera, en representació del Servei d'Arbres Fruiters, el qual va fer un informe favorable a les conclusions preses a l'assemblea. Entre les quals destacava la proposta de formar una comissió assessora que fixés i estudiés unes bases de control sobre les característiques dels productes exportables, les condicions de la fruita a exportar, l'embalatge i acondicionament, la inspecció i control interiors, la verificació als mercats de destinació i altres treballs complementaris.⁹³

A conseqüència dels Fets d'Octubre de 1934, que va limitar l'actuació de la Generalitat de Catalunya en tots els sentits, va impedir la creació de la comissió. Tot i la

⁸⁹ANC, Inv. 238, Llig. 3756/20 Francesc X. RIERA, "Embalatge, presentació i acondicionament de fruita", 20-3-1933.

⁹⁰ANC, Lligall Q-456/232, "Expedient relatiu a l'exportació de fruites", 1934.

⁹¹Ponència presentada per un grup d'antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura, vegeu *Pagesia*, 14-7-1934, núm. 101, p. 3.

⁹²*Pagesia*, 18-5-1935, núm. 144, p. 4-8.

⁹³ASTA, Informe de F.X. Riera adreçat al Consell d'Agricultura, Ramaderia, Caça i Pesca, 6-6-1934.

frenada en l'actuació política de la Generalitat, es van poder millorar alguns aspectes referents a la comercialització de fruites. El Servei d'Arbres Fruiters, amb col·laboració amb l'Ajuntament de Barcelona, va organitzar una exposició d'embalatges per a fruites el setembre de 1935 a Barcelona, també va establir les normes per a l'adopció de l'embalatge sense retorn i dels sistemes d'aconduïment a emprar.⁹⁴ Paral·lelament el Servei d'Arbres Fruiters va continuar l'estudi de les principals varietats de fruita produïdes a Catalunya i la recopilació de totes aquelles dades indispensables per establir una acertada normalització, com són: calibratge, característiques de maduració, aptitud pel transport, freqüència de tares i altres.

Després de les eleccions del 16 de febrer de 1936, la Generalitat de Catalunya va poder emprendre alguns projectes que havien quedat aturats arran dels Fets d'Octubre de 1934, entre aquests hi havia el de la creació d'una comissió assessora sobre el sector fructícola català. El 20 d'abril de 1936, creava el Comitè Ordenador del Comerç Horto-Fructícola, format per Ramon Sala i Roqueta, president; Francesc X. Riera, secretari; Joaquim Pou i Mas, Antoni Clotet i Figueres, Joaquim Maurell i Costa, Francesc Tort i Ricard i Gaspar Calvet i Grau, com a vocals, tots ells eren de la Unió de Rabassaires, finalment Josep M. Soler i Coll també actuava com a vocal.⁹⁵

Una de les primeres tasques del Comitè Ordenador del Comerç Horto-Fructícola va ser la d'encarregar al Servei d'Arbres Fruiters de recopilar, de manera urgent, les dades indispensables per a una ordenació del comerç d'hortalisses i fruites, amb la finalitat d'aconseguir una organització semblant a la que hi havia a altres països europeus.⁹⁶ També van encomanar al Servei d'Arbres Fruiters que vetllés pel bon èxit dels assaigs de refrigeració, que havien d'assegurar la conservació de la fruita destinada al comerç interior, per poder d'aquesta manera regular la seva venda de forma més escalonada.

Breument, per completar aquest apartat, tractarem de les intervencions del Servei d'Arbres Fruiters en relació als arbres de fruita seca. El sector de la fruita seca necessitava ajuda econòmica, perquè hi havia un estat de sobreproducció d'avellanes que havia fet disminuir el seu preu. Els agricultors d'aquest producte acostumaven a ser petits propietaris o parcers, que per necessitat venien les avellanes als preus baixos en un mercat saturat. Per

⁹⁴ANC, Inv. 238, Llig. Q-589/68, 1935.

⁹⁵*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, Ordre del 20-4-1936.

⁹⁶ANC, Inv. 238, Llig. R-105/45, Informe del Cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura del 6-7-1936.

solucionar aquest problema la Generalitat va concedir avals i ajudes econòmiques perquè els agricultors poguessin retardar la posada en venda dels seus productes.⁹⁷ El Servei d'Arbres Fruiters tenia l'encàrrec de valorar la collita d'avellanes dels agricultors que s'acollien al crèdit.

A més dels treballs d'auxili econòmic, en relació als fruits secs, l'any 1933 el Servei d'Arbres Fruiters tenia en preparació un pla d'auxili tècnic consistent en l'organització de camps experimentals i un curs pràctic sobre la recol·lecció mecànica de l'avellana, treballades i adobs.⁹⁸ Finalment, també hi havia en projecte una campanya sobre el tractament de les diverses malures que afectaven més intensament aquest conreu.

El Servei d'Arbres Fruiters també tenia la missió de redactar informes sobre la conveniència o no tallar oliveres i altres arbres fruiters, entorn els mals que provocaven els fenòmens metereològics als fruiters i de respondre les consultes que rebien dels agricultors. Aquestes feines més de tipus administratiu i burocràtic ocupaven bona part del temps del personal del Servei d'Arbres Fruiters.

En conjunt, si tenim en compte que només hi havia una persona que treballava al Servei d'Arbres Fruiters de forma fixa, que era el cap del servei Francesc X. Riera, hem de considerar com a molt important la feina que va portar a terme. És cert que molts projectes van ser força restringits, en part per la inestabilitat política i en altra part per els pocs recursos del servei, però tot i els problemes, el Servei d'Arbres Fruiters va ser capaç d'iniciar un conjunt de mesures per millorar els sistemes de producció i comercialització de les oliveres i els arbres fruiters. El Servei d'Arbres Fruiters va intentar realitzar, dins els límits de les seves possibilitats, les funcions que en favor del sector fructícola realitzaven els governs d'altres països europeus, que en aquells moments estaven molt condicionades a facilitar la introducció de les fruites al mercat mundial.

⁹⁷Vegeu l'apartat 3.2. El crèdit agrari del capítol sisè.

⁹⁸ANC, Inv. 238, Llig. 3756/18, F.X. RIERA, "Defensa del mercat de l'avellana", 3-7-1933.

5. El Servei de Ramaderia

5.1. La restitució del servei

A causa de les múltiples ocupacions que tenia, l'antic cap del Servei de Ramaderia de la Mancomunitat, el veterinari Pere M. Rossell i Vilà, no va tornar a dirigir aquell servei quan va ser restituit per la Generalitat de Catalunya el 22 de desembre de 1932. Pere M. Rossell i Vilà, ocupava càrrecs molt destacats en els organismes agrícoles de la Generalitat de Catalunya, era el director de l'Escola Superior d'Agricultura i el secretari del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos. Va ser Eduard Simó, un deixeble de Rossell i Vilà, qui es va encarregar de continuar l'obra iniciada pel seu mestre.

Davant la impossibilitat que Pere M. Rossell i Vilà dirigís el Servei de Ramaderia, ràpidament es va convocar un concurs oposició per cobrir la plaça que deixava vacant.⁹⁹ Després de guanyar el concurs oposició, el nou cap del Servei de Ramaderia no va ser nomenat oficialment fins el mes d'octubre de 1932. La falta del cap del Servei de Ramaderia durant uns mesos va repercutir negativament en el funcionament, perquè es va tardar més temps en posar en marxa el Servei de Ramaderia, cosa que va fer ressentir les activitats que havia de portar aquest organisme oficial en benefici de l'agricultura catalana.

Dels sis candidats que es van presentar, quatre eren veterinaris, un enginyer agrícola i un enginyer industrial. L'octubre de 1932, la persona finalment elegida va ser l'enginyer agrícola Eduard Simó, cosa que no va ser acceptada pels veterinaris que volien que el cap del Servei de Ramaderia fos un representant de la seva professió.¹⁰⁰ Hi havia una lluita entre veterinaris i enginyers agrícoles per ocupar els càrrecs oficials relacionats amb la ramaderia, aquella vegada havien vençut els enginyers agrícoles i, d'aquesta manera havia prevalgut el criteri de Pere M. Rossell i Vilà,¹⁰¹ que pensava que els veterinaris es dedicaven exclusivament a aspectes sanitaris del bestiar i, en canvi, els enginyers agrícoles tenien més interès en la producció ramadera.

Les diferències entre veterinaris i enginyers agrícoles van provocar problemes entre el personal del Servei de Ramaderia. El cap del servei, Eduard Simó, va tenir una difícil relació amb el tècnic clínic del servei, C. Ramon Danés, un dels veterinaris que havien

⁹⁹ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 30-1-1932, p. 38-39, sessió 25-1-32.

¹⁰⁰ *Butlletí Oficial de la Generalitat*, 30-10-1932, p. 572 el nomenen oficialment en la sessió del 10-10-1932.

¹⁰¹ *Ibid.*, Pere M. Rossell i Vilà formava part del tribunal d'oposició.

opositat pel càrrec, que l'any 1930 havia estat nomenat cap del Servei de Ramaderia de la Diputació de Barcelona. El conflicte va esclatar quan C. Ramon Danés va adreçar al conseller d'Agricultura un informe sobre el Laboratori de Patologia Animal del Servei de Ramaderia, com que no en va informar al seu cap, Eduard Simó, perquè li donés el seu vist i plau, aquest últim el va amonestar i pocs dies després C. Ramon Danés va demanar una excedència del seu càrrec al Servei de Ramaderia, al·legava que els seu lloc de treball era incompatible amb el de professor de l'Escola Superior d'Agricultura.¹⁰²

Amb l'excedència de C. Ramon Danés, el Servei de Ramaderia va quedar amb Eduard Simó com a únic tècnic que hi treballava, cosa que va reduir les possibilitats d'actuació d'aquella secció dels Serveis de Ramaderia. Les limitacions del Servei de Ramaderia, per la poca disposició del personal, es van incrementar quan Eduard Simó va ser nomenat cap dels Serveis de Tècnics d'Agricultura el 30 de maig de 1934. En haver de compaginar dos càrrecs, l'activitat del Servei de Ramaderia se'n va ressentir. La poca disponibilitat d'Eduard Simó va provocar que deixés de portar a terme algunes activitats, així manifestava que encara que el Servei de Ramaderia tenia moltes conferències compromeses, les havia d'ajornar perquè el seu càrrec de cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura no li permetia realitzar-les.¹⁰³

Com a cap del Servei de Ramaderia, Eduard Simó estava disposat a continuar l'obra que havia iniciat Pere M. Rossell i Vilà en temps de la Mancomunitat.¹⁰⁴ Seguint les teories sobre rasiologia que havia après del seu professor, Eduard Simó defensava que calia recuperar les races autòctones de cada comarca catalana, perquè eren les que s'adaptaven més bé al medi i eren les que se'n podia treure un major rendiment. Moltes d'aquestes races havien degenerat enormement i, en alguns casos, fins i tot havien desaparegut. Per solucionar el problema, el Servei de Ramaderia volia fixar els trets característics de les races autòctones, en el cas que no haguessin desaparegut. Si ja havien desaparegut, volia introduir races de fora de Catalunya, que procedissin de llocs similars a les comarques catalanes on les volien difondre.

Com veurem més endavant, entre les principals actuacions del Servei de Ramaderia, cal destacar la feina realitzada per introduir vaques lleteres de raça suïssa a les comarques

¹⁰² AHDB, Lligall Q-451/70. Vegeu Ofici del 17-3-1933 i Decret del 31-3-1933.

¹⁰³ ASTA, "Servicios Técnicos de Agricultura", 5-11-1934.

¹⁰⁴ Cosa que queda reflectit en la memòria que va presentar per optar al càrrec de cap del Servei de Ramaderia, vegeu Eduard SIMÓ I NOTÓ, "Els Serveis de Ramaderia a Catalunya", 40 pp. AHDB, Llig. Q-502.

del Pirineu, per així crear una raça bovina pròpia a partir d'una de estrangera. També van intervenir per evitar la degeneració dels guarans. Amb aquestes actuacions, el Servei de Ramaderia continuava la tasca iniciada per aquella secció dels Serveis Tècnics d'Agricultura en temps de la Mancomunitat i, en alguns aspectes, tot i els pocs anys que va estar en funcionament, va aprofundir en la línia de treball que havia marcat Pere M. Rossell i Vilà quan era el cap del Servei de Ramaderia de la Mancomunitat.

Encara que eren una secció més dels Serveis Tècnics d'Agricultura, el Servei de Ramaderia tenia un tractament diferenciat respecte les altres seccions que formaven els Serveis Tècnics d'Agricultura, perquè era l'única secció que tractava amb animals. De la mateixa manera que en els anys de la Mancomunitat, en els anys de la Generalitat hi va haver una tendència a separar el Servei de Ramaderia de la resta de seccions de tipus agrícola que formaven els Serveis Tècnics d'Agricultura. Hi havia la voluntat a independitzar-los, el Pla d'Organització Agrària de la Generalitat de 1932, del qual ja hem parlat extensament, els hi donava una personalitat pròpia, més diferenciada dels altres organismes dedicats a productes estrictament agrícoles. Però la impossibilitat d'aplicar aquell pla, va fer que el Servei de Ramaderia continués vinculat a la resta de seccions que formaven els Serveis Tècnics d'Agricultura. No va ser fins els anys de la Guerra Civil, fins quan es va separar el Servei de la Ramaderia de la resta de seccions agrícoles de la Generalitat.

5.2. Els concursos

Els concursos de bestiar van ser la principal activitat que va portar a terme el Servei de Ramaderia de la Mancomunitat. En canvi, en temps de la Generalitat el Servei de Ramaderia va organitzar de forma directa molts pocs concursos. Sobre el paper els concursos de bestiar, ben organitzats i amb continuïtat, eren una bona forma de millorar les races d'animals existents a Catalunya, però a la pràctica els treballs del Servei de Ramaderia de la Generalitat es van encaminar a comprar exemplars de races selectes per millorar la ramaderia catalana. Els concursos van deixar de ser el centre de l'activitat del Servei de Ramaderia, van perdre importància i la Generalitat va deixar d'organitzar-ne, perquè ja utilitzava altres mètodes per aconseguir el mateixos objectius.

Els concursos no van desaparèixer sobtadament, entre els anys 1931 i principis de 1933 la Generalitat va organitzar alguns concursos de bestiar, perquè encara no estava ben definida quina seria la política que seguiria el Servei de Ramaderia respecte la millora de les races de bestiar. Tot i que inicialment volien tornar a repetir l'experiència dels concursos de

bestiar de la Mancomunitat, l'abast dels concursos organitzats per la Generalitat va ser més modest del que havia portat a terme la Mancomunitat entre els anys 1919 i 1923. El Servei de Ramaderia va donar prioritat a unes altres actuacions i els concursos van anar perdent interès. A partir de 1935 es van promocionar els concursos avícoles de posta, però les característiques d'aquests concursos eren diferents, eren dedicats a la producció, tal com veuren unes pàgines més endavant quan tractem de l'avicultura.¹⁰⁵

El mes de març de 1931, el Servei de Ramaderia del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles, creat per la Diputació de Barcelona va proposar tornar a fer concursos de bestiar tal com havia portat a terme la Mancomunitat.¹⁰⁶ La dissolució de la Diputació de Barcelona el més següent no va alterar aquell projecte, perquè el Servei de Ramaderia, dirigit per C. Ramon Danés, va continuar funcionant com a un organisme de la Generalitat. El 1931, el Servei de Ramaderia va organitzar concursos a les següents poblacions: el Prat de Llobregat (aviram), Sallent (porcí), el Vendrell (aviram), Mollet (porcí), Igualada (aviram), Puigcerdà (boví) i Reus (aviram).

La restitució dels Serveis Tècnics d'Agricultura decretada pel govern de la Generalitat el 1932, va comportar que Eduard Simó passés a dirigir el Servei de Ramaderia. Eduard Simó va criticar durament els criteris que s'havien seguit en els concursos organitzats l'any 1931, deia que no s'assemblaven en res als concursos que organitzava la Mancomunitat, ell que havia format part del jurat en alguns d'aquest concursos, en condició d'ajudant del Servei de Ramaderia, va haver fer vots particulars en contra el veredictes dels jurats perquè havien acceptat animals a concurs que presentaven característiques racials que no eren pròpies de la raça que entrava a concurs.¹⁰⁷ Així, esmentava que era una vergonya que al concurs d'aviram celebrat al Vendrell, les bases del concurs atribuïen potes blaves a la raça penedesenca.

Els primers mesos de l'any 1932, el Servei de Ramaderia va deixar d'organitzar concursos i altres activitats, perquè encara no s'havia nomenat el seu cap. A partir de l'octubre de 1932, quan Eduard Simó ja s'havia fet càrrec de la direcció, el Servei de Ramaderia va organitzar alguns concursos de bestiar. Van ser molt pocs, perquè el Servei de Ramaderia va fer com a eix central de la seva actuació la compra de bestiar selecte i va

¹⁰⁵Vegeu l'apartat 5.4. d'aquest capítol.

¹⁰⁶AHDB, Lligall Q-446/15, Ofici del director del Departament de Tècnica i Pràctiques Agrícoles, Jaume Raventós, del 21-3-1931.

¹⁰⁷Eduard SIMÓ I NOTÓ, "Els Serveis de Ramaderia a Catalunya", pp. 16-17, AHDB, Llig. Q-502.

deixar el seu interès per l'organització de concursos. Amb Eduard Simó com a cap, el Servei de Ramaderia va organitzar els següents concursos:

Concursos de bestiar (1932-1933)

<u>Data</u>	<u>Població</u>	<u>Bestiar</u>
10-10-32	Olot	Boví del país
24-10-32	La Seu d'Urgell	Boví suís
30-10-32	El Pont de Suert	Ovina catalana
27-11-32	Girona	Conills
31-12-32	Figueres	Aviram
12-02-33	Gavà	Aviram (Prat)
05-03-33	La Bisbal Empordà	Cavallí
04-06-33	Agramunt	Asinal

FONT: AHDB, Lligall Q-446/15 "Concursos de Bestiar".

Les notes de premsa del Servei de Ramaderia destacaven l'èxit d'aquests concursos. Els consideraven la continuació de l'obra iniciada per la Mancomunitat, mentre que afirmaven que els concursos realitzats en temps de la Dictadura "no tenint altre finalitat que fer 'moxiganga', havien portat una completa desorientació a la ramaderia i celebrats amb absència absoluta de seriositat i justícia, varen lograr que els ramaders justament escamats no hi portessin el bestiar."¹⁰⁸

Tot i l'èxit que les notes de premsa afirmaven que havien tingut els concursos, el Servei de Ramaderia pràcticament els va deixar d'organitzar a partir de l'any 1933, això no va però impedir que s'oblidés de pagar la segona part dels premis atorgats a tots aquells que havien complert les bases del concurs.¹⁰⁹ A partir de 1934, només trobem alguna escassa referència sobre concursos organitzats pel Servei de Ramaderia, com el dedicat a aviram de la raça Prat, celebrat a Sant Boi de Llobregat el 31 de març de 1935.¹¹⁰

Els concursos de bestiar organitzats pel Servei de Ramaderia van ser escassos, l'interès del cap del Servei de Ramaderia es va centrar en una altra mena d'actuacions. Els concursos quedaven com una actuació secundària i, al final, el Servei de Ramaderia va deixar pràcticament d'organitzar-ne. Només en algun cas, el Servei de Ramaderia va col·laborar amb entitats agrícoles per organitzar concursos de bestiar. Hi havia la intenció de continuar

¹⁰⁸ASTA, "Concurs cavallí de la Bisbal", s.d.

¹⁰⁹ASTA, "Trabajos que actualmente están realizando las diferentes secciones de los Servicios Técnicos de Agricultura", 16-10-1934.

¹¹⁰"Concurs d'aviram de la raça Prat" a *La Publicitat*, 24-3-1935.

l'obra iniciada l'any 1919 pel Servei de Ramaderia en relació als concursos de bestiar però, després d'un primer intent, l'activitat del Servei de Ramaderia es va centrar en altres activitats, com la compra de bestiar selecte per utilitzar-los com a reproductors i en l'organització de fires ramaderes.

5.3. Els reproductors de races selectes de bestiar

Com a principal línia d'actuació per millorar les races de bestiar, el Servei de Ramaderia de la Generalitat va optar per comprar animals reproductors. Encara que inicialment també va organitzar alguns concursos de bestiar, el Servei de Ramaderia va acabar per deixar de banda l'organització de concursos, per centrar la seva activitat i recursos en la compra d'exemplars reproductors, que després posava a disposició de sindicats de ramaders perquè els utilitzessin com a sementals, amb la finalitat d'aconseguir una millora de les característiques racials del bestiar dels seus associats.

El Servei de Ramaderia de la Generalitat va fer la primera compra de reproductors poc després de la restitució dels Serveis Tècnics d'Agricultura. A principis d'abril de 1932 el govern de la Generalitat va donar l'autorització perquè un tècnic es desplaçés al nord de França per comprar truges i verros de la raça *Large White*, tres o quatre exemplars anirien destinats a la Granja de Caldes de Montbui, la resta havien de ser subhastats entre els sindicats agrícoles.¹¹¹ Pere M. Rossell i Vilà va viatjar a França, on va comprar 21 exemplars porcins de la raça *Large White*.¹¹²

Els exemplars que no anaven destinats a la Granja de Caldes de Montbui van ser subhastats. Encara que hi havia la intenció de subhastar els porcs entre sindicats ramaders, hem trobat testimonis de particulars que van adquirir exemplars en aquella subhasta.¹¹³ En canvi, no hem trobat cap referència de sindicats que comprés porcs en aquella subhasta, cosa que ho interpretem pel fet que no hi havia una organització sindical gaire consolidada en aquest sector de la ramaderia. Sabem que a Catalunya existien sindicats de ramaders de porcs, que de forma particular s'havien dedicat a comprar exemplars de races selectes a l'estranger, però tot i que van mantenir una intensa activitat en períodes molt concrets de

¹¹¹ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-4-32, P. 190, Sessió 4-4-32. La quantitat de diners destinada a la compra era de 18.000 pessetes.

¹¹² *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 30-5-32, p. 261, Sessió 9-5-32.

¹¹³ Enric Coromines i Cortès, enginyer agrícola, va comprar una truja en aquella subhasta. Ho recorda bé, perquè una fotografia d'aquell exemplar de *Large White* la utilitzava per fer propaganda de la seva granja de porcs de Sant Fost de Campcentelles. Entrevista 23 de desembre de 1993.

temps, la seva actuació no havia estat molt constant.¹¹⁴ Aquesta importació de l'any 1932 va ser la única de bestiar porcí que va fer el Servei de Ramaderia, la seva atenció es va centrar preferentment cap al bestiar boví i mular.

Des de l'inici de la seva actuació, el Servei de Ramaderia va mantenir el criteri d'eliminar les parades oficials de sementals. Seguint una vella orientació dels temps de la Mancomunitat, Eduard Simó pensava que era millor que els reproductors estiguessin en mans dels ramaders, el Servei de Ramaderia només havia de controlar i estimular els ramaders perquè milloressin la raça del seu bestiar.¹¹⁵ En espera de rebre el traspàs dels serveis agrícoles de l'Estat, el Servei de Ramaderia mantenia una línia d'austeritat, perquè en no haver de mantenir parades de sementals era més econòmic que haver de cedir els reproductors als ramaders.

Amb la compra de reproductors que deixava a disposició dels ramaders, el Servei de Ramaderia necessitava l'estreta col·laboració de les associacions de ramaders, que eren les que s'havien de fer càrrec dels sementals. Eduard Simó, tan bon punt es va fer càrrec del Servei de Ramaderia, va promoure una entesa entre organismes oficials i sindicats ramaders. De la mà d'Eduard Simó, el Servei de Ramaderia va entrar en contacte amb la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA). Eduard Simó va assistir a l'Assemblea ramadera de la USA, celebrada a la Seu d'Urgell el 23 d'abril de 1933, on va recollir les conclusions que Ferran Zulueta va llegir a l'assemblea. La setmana següent l'article editorial del setmanari *Pagesia*, òrgan de la USA, es felicitava perquè s'havia iniciat el diàleg entre aquella federació de sindicats i el Servei de Ramaderia.¹¹⁶ L'editorial destacava que fins aquell moment les relacions amb l'administració havien estat inexistents o d'enfrontament. Esmentava que havia estat necessari que els pagesos s'agrupessin en la USA per fer-se mereixedors d'un major respecte i, també esmentava, que havia calgut que "Catalunya tingués un mínim de llibertat per a que els governs s'acostessin al poble per a sostenir un diàleg amical, pressagi de temps millors per a la pagesia i per a l'economia nacional."¹¹⁷

¹¹⁴Aquesta és la conclusió a què arribem després d'haver analitzat la comarca d'Osona, on el bestiar porcí era molt important. El 1908 s'havia organitzat el Sindicat Ausetà de Productors de Bestiar Porcí, que va ajudar a introduir a la comarca porcs de races *cranesa* i *large white*, però que després d'uns anys va deixar de tenir una actuació significativa. Josep CASANOVAS I PRAT, "L'associacionisme agrari a Osona (1903-1939). Transformació i conflictivitat al camp osonenc contemporani" a *Estudis d'Història Agrària*, 1994, núm. 10.

¹¹⁵ANC; Lligall Q-454, "Reproductors", Ofici d'Eduard Simó del 21-2-1933.

¹¹⁶"S'ha iniciat un diàleg" a *Pagesia*, 29-4-1933, núm. 38, pp. 1-2.

¹¹⁷*Ibid.*

Sobre les relacions entre organismes oficials i sindicats agrícoles, Eduard Simó pensava que el període d'apassionament polític pel que travessava Catalunya dificultava la col·laboració entre la pagesia i els Serveis Tècnics d'Agricultura, deia: "La manca de visió i les coaccions de grups polítics, han fet que no hi hagi hagut col·laboració possible."¹¹⁸ Fora dels sindicats interessats en fer política, tant de dretes com d'esquerres, Eduard Simó situava els sindicats agrupats per especialització de producció, els quals situava al redós de la USA, la important federació de sindicats amb qui va els Serveis Tècnics d'Agricultura va iniciar una estreta col·laboració.

En el terreny en què hi va haver més col·laboració entre sindicats i el Servei de Ramaderia va ser en la introducció de caps de bestiar boví de raça suïssa. El Servei de Ramaderia tenia el projecte de crear una raça pròpia de boví a les comarques pirinenques destinada a la producció de llet, que anomenava raça Bruna Catalana o del Pirineu. Aquesta raça la volia obtenir a través de creuar els millors exemplars de boví de la zona dels Pirineus amb toros de raça suïssa (*schwitz*), amb l'objectiu d'evitar la degeneració que patien les vaques lleteres autòctones i, d'aquesta manera, no haver d'importar constantment de fora de Catalunya vaques d'Astúries o de països europeus com Suïssa o Holanda.

Com a primer pas per portar a terme el seu objectiu, el Servei de Ramaderia va entrar en contacte amb les persones i associacions de pagesos que tenien també interès en millorar la producció i la qualitat de les vaques lleteres del Pirineu. L'any 1915, en gran part gràcies a l'esforç de Josep Zulueta, havia estat fundada la primera cooperativa lletera de Catalunya a la Seu d'Urgell. La cooperativa va tenir un inici difícil, però se'n va sortir satisfactòriament i, uns anys després, hi havia destacades personalitats que consideraven que la prosperitat de la zona depenia de la cooperativa.¹¹⁹ Les propostes d'Eduard Simó sobre la creació de la raça Bruna del Pirineu van rebre bona acollida tant per part de la cooperativa lletera de la Seu d'Urgell com de Ferran Zulueta, fill del fundador de la cooperativa. Estretament vinculat a la comarca de l'Alt Urgell, Ferran Zulueta, era el president del Comitè de Ramaderia de l'USA. Políticament, era membre d'ERC des de l'any de la seva fundació, va ser diputat a les Corts Generals de Madrid. Vistes les bones condicions que

¹¹⁸Eduard SIMÓ, "Les organitzacions agrícoles i les funcions de govern" a *Pagesia*, 1-12-1934, núm. 120, p. 3.

¹¹⁹Ferran ZULUETA, "La cooperativa lletera de la Seu d'Urgell" a *Agricultura i Ramaderia*, febrer 1932, núm. 2, pp. 30-32.

oferia, la comarca de l'Alt Urgell va ser elegida pel Servei de Ramaderia per iniciar el seu projecte de crear una raça autòctona de boví de gran producció de llet.

Per portar a terme els seus plans, el Servei de Ramaderia va promoure la creació del Sindicat de Criadors de l'Alt Urgell. Fundat l'any 1933, era una secció de la Cooperativa Lletera de la Seu d'Urgell i tenia com a president a Ferran Zulueta. La creació del Sindicat de Criadors de l'Alt Urgell era un pas important, necessari per facilitar els projectes sobre la creació de la raça Bruna del Pirineu. El Servei de Ramaderia li pensava cedir en dipòsit una part dels exemplars de toros de raça suïssa que compraria a l'estranger. Els toros eren propietat del Servei de Ramaderia, però el sindicat s'hauria d'encarregar de pagar les seves despeses de manteniment, de gestionar els serveis d'aquells animals en favor dels ramaders de la comarca i de controlar els animals i els seus descendents per establir quins eren els millors exemplars.¹²⁰

Davant les limitacions pressupostàries, el Servei de Ramaderia va començar per comprar només dos toros a Suïssa a finals de l'any 1933, un el pensava destinar a l'Alt Urgell i l'altre a la Vall d'Aran.¹²¹ L'any següent el Servei de Ramaderia va adquirir 7 toros més a Suïssa, els quals pensava repartir de la següent manera, 3 o 4 per l'Alt Urgell, 2 pel Pallars i 1 a la Vall d'Aran.¹²² El 1935 la campanya va continuar la seva extensió per altres comarques catalanes, el Servei de Ramaderia va adquirir al voltant de deu els toros a Suïssa, que volia repartir així, 5 o 6 a la Vall d'Aran, 2 al Pallars i 2 més a la zona del Collsacabra, entre les comarques d'Osona i la Garrotxa.¹²³ En total, el Servei de Ramaderia va adquirir cap a una vintena de toros de raça suïssa en els tres primers anys que va durar la campanya.

L'acció del Servei de Ramaderia de fomentar una raça autòctona de boví lleter, destinada a les comarques del Pirineu va contribuir, conjuntament amb la intervenció d'associacions rurals i particulars, a canviar el tipus de ramaderia predominant en aquella zona. Feia només un parell de dècades, una de les principals bases econòmiques de la

¹²⁰ASTA, Servei de Ramaderia, "La producción lechera en Cataluña", 16-11-1934.

¹²¹ANC, Inv. 232, Llig. Q-454. Segons ofici del 21-9-1933 en volien destinar un pel Sindicat de Criadors de l'Alt Urgell i l'altre a l'Ajuntament de Viella.

¹²²*Ibid.*, ofici del 3-5-1934.

¹²³ANC, Lligall Q-589/83. Ofici del 25-10-1935.

majoria d'aquelles comarques de muntanya era el bestiar cavallí, que havia estat substituït progressivament per vaques lleteres.¹²⁴

La comarca de l'Alt Urgell va ser la més beneficiada per l'acció del Servei de Ramaderia, en total hi van deixar en dipòsit cinc toros de primera línia que van donar uns bons resultats.¹²⁵ L'Alt Urgell era la comarca capdavantera en la regeneració de les vaques lleteres del Pirineu, a altres comarques hi va haver més problemes, entre altres coses perquè va ser més difícil organitzar sindicats comarcals de criadors de bestiar.

El Pallars, una altra comarca on el Servei de Ramaderia va cedir toros, les dificultats per organitzar el Sindicat de Criadors del Pallars va restar eficiència a la regeneració del bestiar lleter de la comarca. A diferència de l'Alt Urgell, que tenia una més gran tradició associativa entre els ramaders, el Pallars només comptava amb una cooperativa lletera a Sort des de l'any 1930. Per cedir toros de raça suïssa, el Servei de Ramaderia necessitava l'estreta col·laboració dels ramaders, per això en aquelles comarques en què els ramaders van tardar més temps a associar-se, els efectes de l'acció del Servei de Ramaderia van ser més lents.

En espera que els ramaders s'organitzessin, el Servei de Ramaderia va deixar toros en dipòsit a ajuntaments i a algun particular. D'aquesta manera volia avançar la seva acció, però en alguns casos es va trobar amb problemes per haver cedit els toros a particulars i no a una associació de ramaders. Al Pallars va deixar en dipòsit un toro a les granges del veterinari d'Esterrí d'Àneu, Antoni Morelló, que també havia estudiat a l'Escola Superior d'Agricultura de Barcelona i, a més, era un dels organitzadors de la cooperativa lletera de Sort. La persona elegida semblava que presentava les màximes garanties de gestionar correctament el toro, però no obstant això un grup d'ajuntaments de la zona es van queixar a la Generalitat que Antoni Morelló actuava afavorint els seus amics.¹²⁶ Les desavinences entre els ramaders de la zona van provocar que, finalment, el Sindicat de Criadors del Pallars no s'arribés a constituir oficialment.

A la Vall d'Aran, el Servei de Ramaderia tampoc no va aconseguir que els ramaders organitzessin un sindicat de criadors de la comarca. Paral·lament a la millora de la raça de les vaques lleteres de les comarques pirinenques, calia fomentar l'establiment d'indústries de transformació de la llet en aquella zona, capaces d'absorbir l'augment de la producció lletera

¹²⁴Vegeu l'informe, ANC, Lligall 3757/20, "La crisi de producció cavallina i els aranzels", 1934.

¹²⁵D. MOLINÉ, "L'obra regeneradora que porten a cap els Serveis Tècnics d'Agricultura de la Generalitat de Catalunya a la Seu d'Urgell, junt amb el Sindicat de Criadors de l'Alt Urgell" a *Pagesia*, 4-5-1935, núm. 142, p.7.

¹²⁶ANC, Lligall Q-589/26, Ofici del 27-4-1935.

que comportava la regeneració de la raça de les vaques. El Servei de Ramaderia seguia la política de fomentar les cooperatives lleteres i els sindicats de criadors, però quan no aconseguia que els ramaders organitzats creessin cooperatives, per no alentir els seus plans per la creació de la raça lletera bruna del Pirineu va donar suport a la iniciativa privada.

L'any 1935, en no aconseguir que els ramaders de la Vall d'Aran organitzessin un sindicat, el Servei de Ramaderia va donar suport a la creació de la societat anònima Industrial Lletera de la Vall d'Aran a la població de Lés, dedicada a la transformació de llet en mantega i formatge. Un informe posterior afirmava textualment que no havia estat possible crear una cooperativa "per l'endarreriment social de la Vall."¹²⁷ La creació d'aquella indústria va animar els ramaders de la comarca a produir llet, però com que el seu volum de producció era petit, la indústria no era prou remuneradora, va entrar en crisi i va començar a pagar la llet a uns preus molt baixos, cosa que va provocar que reduís a mínims la seva activitat.¹²⁸

A la Cerdanya, una altra comarca pirinenca, els anys trenta també hi havia una cooperativa lletera, la de Bellver de Cerdanya, que en gran part s'havia organitzat gràcies a l'esforç d'un veterinari que vivia en aquella població.¹²⁹ Tot i això, el Servei de Ramaderia no va trobar tan bona acollida com a la comarca veïna de l'Alt Urgell, perquè tot i el seus esforços, no va ser a temps de posar en funcionament el Sindicat de Criadors de la Cerdanya, tal com tenien projectat. En una assemblea de ramaders celebrada a Puigcerdà l'any 1936, Eduard Simó, en un intent d'encoratjar els ramaders ceretans a formar sindicats, els va acusar d'haver-se mantingut àpatits fins aquells moments perquè guanyaven prou diners, els hi va predir que la vida se'ls posaria difícil si no es sindicaven, perquè deia "cap acció de govern pot ser eficaç si els productors no s'organitzen."¹³⁰

Tot i que en algunes comarques els ramaders no van respondre amb tanta rapidesa com hauria volgut el Servei de Ramaderia, Eduard Simó seguia el projecte que Raça Bruna Catalana s'havia de formar a les comarques pirinenques, que eren les més adequades al bestiar lleter que es volia fomentar. Quan la nova raça estigués assentada, aleshores això

¹²⁷ANC, Lligall R-261/190. Informe d'Eduard Simó del 2-9-1937.

¹²⁸*Ibid.*

¹²⁹Sobre aquesta cooperativa vegeu "La Cooperativa Lletera de Bellver de Cerdanya" a *Agricultura i Ramaderia*, juny de 1933, núm. 6. p. 117.

¹³⁰"L'Assemblea de la Secció de Ramaderia de la USA de Catalunya" a *Pagesia*, 25-4-1936, núm. 193, p. 1.

permetria exportar aquell bestiar cap a altres comarques més planes, com el Vallès o Osona, que també tenien una ramaderia de llet important.

Eduard Simó no va canviar aquesta projecte original d'enviar els toros a comarques de muntanya, quan davant una petició, el 1936 el Govern de la Generalitat va concedir dos toros comprats a Suïssa el 1935 al Sindicat Agrícola Foment de la Ramaderia i els seus derivats de Girona, que van deixar en dipòsit a Celrà. Eduard Simó va protestar enèrgicament, al·legant que Celrà era una població que no reunia les òptimes condicions climatològiques i que ja tenia compromesos els toros per altres sindicats de comarques pirinenques, finalment el govern va revocar la cessió de toros a aquell sindicat gironí.¹³¹

Com a aparador dels èxits que en matèria de bestiar lleter s'havia aconseguit a l'Alt Urgell, el 13 d'octubre de 1935, l'ajuntament de la Seu d'Urgell, amb la col·laboració del Servei de Ramaderia va organitzar una fira de bestiar boví lleter, on es podia admirar els progressos que s'havien fet en aquella comarca en la introducció de bestiar procedent de suïssa.¹³² El mes de maig de 1936, es va tornar a organitzar una fira de bestiar lleter a la Seu d'Urgell, en la qual hi va assistir el conseller d'Economia i Agricultura, Joan Comorera.¹³³ Amb la seva presència, Joan Comorera va donar el màxim de rellevància a aquella fira que, en bona part, era una mostra del treball que havia portat el Servei de Ramaderia en col·laboració amb els ramaders de l'Alt Urgell.

A la comarca de l'Alt Urgell hi havia un ambient de satisfacció entre els ramaders, la causa eren els bons resultats que donava la seva col·laboració amb el Servei de Ramaderia. En una assemblea convocada el 27 d'octubre de 1934, per reformar els estatuts del Sindicat de Criadors de l'Alt Urgell, per fer-lo independent de la cooperativa lletera, tothom expressava la seva satisfacció.¹³⁴ Des del president del Sindicat de Criadors, Ferran Zulueta, passant pel president de la cooperativa, Bonaventura Rebés, que a la vegada era l'alcalde de la Seu d'Urgell, fins al cap del Servei de Ramaderia, Eduard Simó, tots van coincidir elogiar la campanya iniciada feia prop de tres anys, perquè ja començava a disminuir la necessitat d'importar animals de l'estranger.

¹³¹ANC, Lligall R-105/17.

¹³²Sobre l'èxit de la Fira vegeu, D.M., "Primera Fira de bestiar boví lleter a la Seu d'Urgell" a *Pagesia*, 19-10-1935, núm. 166, p. 6.

¹³³La premsa catalana en general i l'agrícola en particular van recollir notícies sobre la realització d'aquestes fires, vegeu per exemple *Pagesia*, 5-10-1935, núm. 164, p. 3 i 9-5-1936, núm. 195, p. 5.

¹³⁴"Assemblea de ramaders a la Seu d'Urgell" a *Pagesia*, 9-11-1935, núm. 169, p. 3.

Una darrera mostra dels bons resultats que va obtenir l'experiència d'introduir toros de raça suïssa a l'Alt Urgell, va ser la compra que l'any 1935 van fer de toros veterinaris del Ministeri d'Agricultura en aquella comarca pirinenca, amb la finalitat de portar-los a altres zones d'Espanya perquè ajudessin a regenerar el bestiar boví.¹³⁵ Els informes del Servei de Ramaderia consideraven que haurien de passar al voltant dels 5 anys abans que Catalunya no necessités importar bestiar lleter selecte de l'estranger, però dos anys després del seu inici, l'experiència ja començava a donar bons resultats.

Tot i els bons resultats que començava a obtenir el Servei de Ramaderia, la seva actuació també va rebre dures crítiques. Des de les pàgines de *La Veu de Catalunya*, Enric Sala (secretari de la secció agrària de la Lliga Catalana), en una campanya contra el cap del Servei de Ramaderia, Eduard Simó, es va dedicar a atacar i, fins i tot, ridiculitzar totes les mancances que trobava en la campanya de repartiment de toros de raça suïssa. El fil de les acusacions d'Enric Sala es basava fonamentalment en una doble argumentació, d'una banda, que el Servei de Ramaderia actuava de manera improvisada, sense estudis previs. D'altra banda, que el Servei de Ramaderia afavoria unes comarques i deixava abandonades a unes altres simplement per interessos electorals.

Es cert que el Servei de Ramaderia mai no va redactar un estudi detallat del seu projecte de cedir toros suïssos a sindicats agrícoles, ni dels avantatges d'aquesta raça sobre altres. Però de l'anàlisi de la manera com va actuar hem pogut deduir una gran coherència amb la forma d'actuar del Servei de Ramaderia en aquesta qüestió. És difícil de saber si el Servei de Ramaderia va actuar amb favoritismes cap algunes comarques, amb una actitud clientelar, però sembla fora de lloc insinuar que el Servei de Ramaderia actuava exclusivament per interessos electorals. De forma similar, recordem que una de les crítiques que van fer els homes de la Dictadura de Primo de Rivera a l'acció agrària de la Mancomunitat, era que tot havia estat propaganda de signe catalanista.

L'any 1934 Catalunya vivia un ambient de forta crispació política, en part molt relacionada amb temes agraris, com era la qüestió dels contractes de conreu. En aquesta situació d'enfrontament, la campanya del Servei de Ramaderia sobre la creació d'una raça

¹³⁵D. MOLINÉ, "El Ministeri d'Agricultura ha adquirit vuit toros reproductors al Sindicat de Criadors de Bestiar de l'Alt Urgell" a *Pagesia*, 30-11-1935, núm. 172, p. 8.

lletera autòctona es va polititzar i, la premsa, des de la nacional a la comarcal es va fer ressó d'aquella disputa.¹³⁶

Tot i les crítiques que va rebre, la campanya del Servei de Ramaderia va seguir endavant l'any 1936. Aquell any el Servei de Ramaderia volia deixar en dipòsit toros de raça suïssa a les comarques de la Cerdanya, el Ripollès i la Garrotxa. Amb el desplegament de toros en aquelles comarques, el Servei de Ramaderia hauria fet arribar la seva acció a la majoria de comarques pirinenques. A finals de juny de 1936, el conseller d'Economia i Agricultura ja havia aprovat l'inici d'una campanya de conferències en aquelles tres comarques, també havia destinat una part del pressupost per poder adquirir a Suïssa al voltant de set toros.¹³⁷ Però a causa de l'inici de la Guerra Civil espanyola, el juliol d'aquell mateix any, el Servei de Ramaderia no va poder acabar la seva campanya per crear una raça lletera excel·lent, autòctona de Catalunya, la raça bruna lletera catalana o pirinenca.

Mentre que en algunes comarques la millora de les vaques lleteres estava molt avançada, en altres va quedar més endarrerida. Gràcies a la col·laboració entre ramaders i el Servei de Ramaderia, l'Alt Urgell va ser la comarca on es va avançar més en aconseguir implantar una ramaderia lleteres de primera qualitat. La campanya de millora de la raça de les vaques havia començat amb la cessió de toros importats de Suïssa, però hi havia la voluntat de no va acabar aquí, sinó de continuar amb altres mesures de control. Per continuar avançant, calia organitzar uns serveis de control lleter, seguint el model de col·laboració entre organismes oficials i ramaders que, des de finals del segle XIX, ja havia estat posat en pràctica a Dinamarca.¹³⁸

En vista dels bons resultats que havia donat la campanya per la introducció d'una raça lletera autòctona, per evitar la progressiva degeneració de la raça que patien els gurans, el Servei de Ramaderia va utilitzar el mateix sistema que havia aplicat per millorar el bestiar boví dels Pirineus, basat en la cessió als sindicats d'animals reproductors per part del Servei de Ramaderia.

¹³⁶Sobre la polèmica vegeu "El Govern de la Generalitat es preocupa intensament de la riquesa i la selecció de la ramaderia catalana" a *La Humanitat*, 7-7-34; la crítica d'aquest article a Enric SALA, "La Raça Bruna del Pirineu" a *La Veu de Catalunya*, 15-7-34; la resposta a les crítiques a Manelic, "Alerta, Ramaders!!!" a *Alt Urgell*, 28-7-34 i Ferran ZULUETA, "La raça Bruna del Pirineu" a *La Humanitat*, 2-8-34 i la rèplica final d'Enric SALA, "La Raça Bruna del Pirineu" a *La Veu de Catalunya*, 5-8-34.

¹³⁷ANC, Lligall R-104/5, Oficis del 19 i 26-6-1936.

¹³⁸Enric COROMINES I CORTÈS, "La producció de llet i el control lleter" a *Pagesia*, 22-2-1936, núm. 184, p.3.

El guarà català era molt apreciat perquè produïa mules de gran resistència, gràcies a les seves bones qualitats tenia un bon mercat tant interior com exterior. Però la falta de visió dels ramaders havia provocat una greu degeneració de la raça, provocada perquè els pagesos venien els seus millors exemplars per cobrir eugues, que eren els més ben pagats, mentre que es quedaven per la reproducció amb burres els exemplars amb menys bones qualitats. Per evitar aquest problema hi havia hagut diferents intervencions, s'havien format associacions de ramaders i la Mancomunitat també s'havia preocupat d'aquest problema.¹³⁹ En temps de la Generaliat, el Servei de Ramaderia va tornar a intentar de solucionar el problema, aquesta vegada amb la col·laboració dels sindicats.¹⁴⁰

Osona i les seves comarques veïnes era una de les zones de Catalunya amb més guarans, des de 1931, com a secció de la Cambra Agrícola Ausetana existia l'Agrupació de Recriadors de Sementals, dedicada a promocionar els guarans. D'acord amb el Servei de Ramaderia, es va reconvertir aquella agrupació en el Sindicat de Criadors de Vic (legalitzat a principis de 1935), amb la finalitat de rebre en dipòsit guarans propietat del Servei de Ramaderia.

A diferència de les vaques dels toros de raça suïssa, els guarans no calia anar a buscar-los a l'estranger. L'any 1934, el Servei de Ramaderia va convocar un concurs públic entre els ramaders de la comarca d'Osona, va adquirir els dos millors exemplars i els va deixar en dipòsit al Sindicat de Criadors de Vic, en aquells moments en procés de constitució. Els guarans eren propietat del Servei de Ramaderia, el Sindicat de Criadors de Vic s'havia d'encarregar del seu acondicionament i de facilitar la cobrició de someres, de forma gratuïta, als ramaders de la zona. Un dels guarans va anar destinat al Mas Puig de Castellcir i l'altre al Mas Vilabella de Vidrà, dues poblacions als límits de la comarca d'Osona.¹⁴¹

Com que dos guarans eren insuficients per cobrir l'àmplia zona d'Osona, Moianès, Collsacabra i Berguedà, a finals de l'any 1935, el Servei de Ramaderia va aconseguir una partida del pressupost per adquirir més guarans, però no hem trobat referències que els arribessin a comprar.¹⁴² També va posar en estudi la necessitat de realitzar una campanya

¹³⁹Vegeu del capítol cinc l'apartat 5.3. L'organització comercial dels gurans catalans.

¹⁴⁰Lluís VILA d'ABADAL, "El guarà de la Plana de Vic" a *Pagesia*, 18-4-1936, núm. 192, p. 1.

¹⁴¹AHDB, Lligalls A-255/4 i A-256/24 Vegeu les informacions de l'any 1940 sobre on havien estat dipositats els guarans.

¹⁴²ANC, Lligall Q-589/83, Informe del 28-12-1935.

similar a la comarca de l'Urgell, comarca on predominava una sub-raça de guarans diferenciada dels de la zona de Vic. Però tot i aquestes bones intencions, l'esclat de la Guerra Civil el 1936 no va permetre continuar la campanya. Per causes alienes al Servei de Ramaderia, la campanya dels guarans va ser més breu i menys intensa que la dels toros suïssos, per això els seus resultats a la força també van ser menors.

Per recollir les demandes dels ramaders catalans i assessorar les activitats del Servei de Ramaderia, el 15 de juny de 1936 el govern de la Generalitat va acordar autoritzar la creació de la Comissió Assessora de Ramaderia, formada per tècnics ramaders de la Generalitat i els representants dels sindicats de criadors comarcals, que majoritàriament havien estat organitzats amb el suport del Servei de Ramaderia en les seves campanyes d'extensió de bestiar selecte. La Comissió Assessora de Ramaderia estava formada per, Ferran Zulueta, president; Eduard Simó, vice-president; Enric Coromines, professor de l'Escola Superior d'Agricultura; Josep Rubió, professor de l'Escola Mitjana d'Agricultura, Antoni Morelló, de la cooperativa lletera de Sort; Lluís Porta, del Sindicat de Criadors de l'Alt Urgell i Lluís Vila d'Abadal, del Sindicat de Criadors de Vic, els tres últims com a vocals.¹⁴³ Encara que en la comissió hi havia un veterinari, el Col·legi Oficial de Veterinaris de Catalunya, aquesta entitat va protestar enèrgicament perquè no estava representat oficialment.¹⁴⁴ La vella disputa entre veterinaris i zootècnics seguia viva.

La idea de crear comissions assessores ja s'havia posat en pràctica en altres sectors de l'agricultura, des de feia pocs mesos hi havia en funcionament una comissió assessora del sector fructícola català. Però a diferència d'aquesta última, que si que va tenir temps d'endegar algun projecte, no hi ha indicis però que la Comissió Assessora de Ramaderia tingués temps d'actuar. L'esclat de la guerra va trasvalsar la situació.

5.4. L'avicultura

Durant els anys trenta, Catalunya era un país deficitari en producció d'ous.¹⁴⁵ Molts dels ous que els catalans consumien eren importats de l'estranger, principalment del Marroc, França i Bèlgica. En uns moments en què l'agricultura catalana es trobava en crisi, amb una

¹⁴³ANC, Lligall R-105/48. Ordre del 15-5-1936.

¹⁴⁴"Els Tècnics Ramaders" a *La Veterinària Catalana*, juny de 1936, núm. 15, p. 1-2.

¹⁴⁵Un avicultor, que havia estudiat a l'Escola Superior d'Agricultura, calculava que cada any calia importar uns 280 milions d'ous i 3 milions de caps d'aviram. Joan ROCA I SOLDEVILA, "De la importació i producció d'ous" a *Pagesia*, 16-5-1936, núm. 196, p. 3.

disminució dels preus agrícoles i dificultats per introduir la producció al mercat, el foment de l'avicultura era considerat com un important mitjà per alleugerir la crisi que patien molts pagesos.¹⁴⁶ Davant d'aquesta realitat, el Servei de Ramaderia va intervenir per impulsar l'avicultura catalana.

Des de feia alguns anys, les bones perspectives de negoci, havien provocat un important interès per l'avicultura. L'exemple de països com Bèlgica, que havien passat a ser en pocs anys d'importadors a exportadors d'ous, també havien afavorit l'interès per l'avicultura. Molta gent havia començat a establir granges d'aviram per a la producció d'ous, però tot i les bones perspectives no sempre havien tingut èxit.¹⁴⁷ Amb la intenció d'encaminar el procés ascendent de l'avicultura catalana, els organismes oficials van intervenir en aquest sector de la ramaderia. A l'Escola Superior d'Agricultura es van fer estudis sobre les condicions en què calia mantenir l'aviram,¹⁴⁸ mentre que el Servei de Ramaderia va iniciar concursos d'aviram de posta.

El Servei de Ramaderia va iniciar una experiència de concursos de posta que van tenir una llarga continuïtat. Van començar l'any 1935, van seguir en temps de la Guerra Civil i, fins i tot, durant la postguerra. A diferència d'altres concursos de bestiar organitzats pel Servei de Ramaderia, en què el principal objectiu era una selecció de la raça, els concursos de posta el que premiaven era la producció d'ous, per aquest motiu els concursos de posta tenien una dinàmica diferent als altres. No tractaven de premiar el millor exemplar d'una raça segons les seves característiques, sinó de buscar la gallina que produïa més ous durant el període d'un any.

El 5 d'abril de 1935, els Servei de Ramaderia va convocar el Primer Concurs Avícola Català de Posta.¹⁴⁹ El Servei de Ramaderia tenia previst convocar-lo anualment a la Granja Experimental de Caldes de Montbui, per això hi van fer construir uns galliners amb l'única finalitat d'allotjar els lots d'aviram presentats a concurs, tenien capacitat per a 20 lots de gallines. El concurs va començar el 6 d'octubre de 1935, durant tot un any les gallines van estar allotjades als galliners de la Granja Experimental de Caldes de Montbui, on rebien la

¹⁴⁶ Així ho considerava Ll. A., "Per a la difusió de l'avicultura" a *La Terra*, 1-8-1935.

¹⁴⁷ Eduard SIMÓ, "Els Serveis de Ramaderia de Catalunya", AHDB, Q-502, p. 14. L'autor exposa que el desconeixement més elemental sobre avicultura dels moltes persones que muntaven granges d'aviram va fer-los fracassar.

¹⁴⁸ Una mostra és Enric COROMINES I CORTÉS, "Allotjament de les gallines ponedores" a *Arxius*, setembre-desembre de 1937, vol. III, fascicle III, pp. 701-722.

¹⁴⁹ ANC, Q-589/25 "Expedient relatiu al Primer Concurs Avícola Català de Posta."

mateixa alimentació i estaven sotmeses a les mateixes condicions. Sota aquest règim igual, els tècnics mesuraven la producció d'ous dels exemplars presentats i establien una classificació.

Al concurs només s'hi podia presentar lots de gallines de les diferents races que hi havia a Catalunya. Al final, però es van incloure també dues races més. La inscripció va ser la següent: 14 Prat Rossa, 2 Vallesana o Prat Blanca, 2 Penedesenca, 1 Garrotxina i 1 Empordanesa Blanca. Els participants eren coneguts industrials avicultors, entre els quals hi havia alguns antics alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura.

Primer Concurs Avícola Català de Posta (1935)

<u>Nom del participant</u>	<u>Població</u>
PRAT ROSSA	
Santiago Casablanca	Sabadell
Joaquim Font	Vilanova de la Roca del Vallès
Granja Torrebonica de la Caixa de Pensions i la Vellea	Terrassa
Granja Cordelles (Magí Alfonso)	Cerdanyola del Vallès
Granja Artigués	Reus
Esteve Margelí	Reus
Francesc Cruzet	Riudoms
Víctor Llenas	St. Fost de Campcentelles
Josep Oliva	Mataró
Joan Roca Soldevila	Reus
Antoni Cros	Cambrils
Granja Manté	Mataró
Joan Mas	Esparreguera
Granja Experimental Generalitat	Caldes de Montbui
PRAT BLANCA	
Epifani de Fortuny	Tiana
Víctor Llenas	St. Fost de Campcentelles
PENEDESENCA	
Pau Mitjans	Vilobí de Penedès
Granja Manté	Mataró
EMPORDANESA	
Granja Experimental Generalitat	Caldes de Montbui
GARROTXINA	
Granja Experimental Generalitat	Caldes de Montbui

FONT: Enric COROMINES, "El Concurs Avícola Català de Posta" a *Pagesia*, 12-10-1935, núm. 165, p. 8.

El fet que el concurs només admetés races de Catalunya reponia a la creença, també aplicada a tota la ramaderia en general, que les millors races de bestiar per a cada comarca eren les autòctones, perquè com que estaven ben adaptades a les seves condicions geogràfiques i climatològiques, eren les races que podien tenir una producció més gran en aquell medi. El Servei de Ramaderia era un ferm defensor d'aquesta teoria, amb aquest esperit havia iniciat la creació de la Raça Lletera Bruna del Pirineu. Anys després, en temps de la Dictadura de Franco, els concursos van continuar, però també s'admetien races que no eren autòctones de Catalunya, com la *Leghorn* i altres, cosa que representava un canvi d'orientació en els concursos de posta.

Com que moltes de les races autòctones d'aviram havien degenerat molt, fins a confondre els trets racials, en temps de la Mancomunitat, Pere M. Rossell i Vilà, ajudat pels alumnes de l'Escola Superior d'Agricultura havia començat l'estudi de quines eren les races autòctones catalanes, el Servei de Ramaderia havia organitzat concursos per depurar la raça. Aquesta tasca iniciada per la Mancomunitat, el Servei de Ramaderia de la Generalitat la va continuar, però a més va introduir els concursos de posta amb la finalitat de millorar la producció d'ous d'aquells exemplars.

Tot i els problemes d'aclimatació, en aquells moments algunes races estrangeres tenien una producció molt més elevada que les catalanes, cosa que provocava que molts avicultors preferissin criar races estrangeres, especialment la *Leghorn*, a les catalanes. Els tècnics del Servei de Ramaderia pensaven que la major capacitat productiva d'algunes races estrangeres era deguda a l'avantatge en la selecció d'aviram que portaven alguns països respecte Catalunya i, confiaven, que després d'uns anys de selecció dels millors llinatges de races d'aviram catalanes aconseguirien que les races catalanes fossin tan o més productives que les estrangeres.¹⁵⁰

Els concursos avícoles de posta volien crear una competència constant entre els avicultors catalans, la qual els havia d'obligar a portar a terme una selecció rigorosa del seu aviram, que donaria com a resultat una millora dels llinatges de ponedores.¹⁵¹ Després de donar a conèixer els llinatges premiats, es podria millorar el rendiment de totes les gallines. A més de descobrir els millors llinatges de ponedores, gràcies als concursos es volia resoldre alguns dels problemes que tenia sense resoldre l'avicultura catalana, com el d'establir una

¹⁵⁰Enric COROMINES I CORTÉS, "L'avicultura i els Serveis de Ramaderia de la Generalitat" a *Pagesia*, 30-5-1936, núm. 198, p. 3.

¹⁵¹ASTA, "Primer Concurs Avícola Català de Posta", [1935].

fòrmula alimentària tipus, que havia de servir de comparació amb la que utilitzaven els criadors d'aviram. A través dels concursos, també es volia determinar quin era el preu de cost de les dotzenes d'ous, i determinar així quin tipus de raça era més rendible econòmicament.

L'organització de concursos avícoles de posta eren la base d'un pla dedicat al foment de l'avicultura catalana, però no era l'únic projecte que tenia respecte l'aviram. Aprofitant els plans dels Serveis Tècnics d'Agricultura d'establir granges model a totes les comarques catalanes, el Servei de Ramaderia pensava organitzar dintre aquelles granges un centre de selecció i multiplicació de la raça d'aviram apropiada per aquella comarca, des d'on podria estendre els productes millorats. A més, també pensava organitzar ensenyament avícola, destinat preferentment a les dones.¹⁵² Part d'aquests plans es van complir en el període de la Guerra Civil, però com que escapen al marc cronològic d'aquest capítol els tractarem en el capítol següent.

Mentre preparaven els nous projectes sobre l'avicultura catalana, els resultats del Primer Concurs Avícola Català de Posta havien estat un primer pas important en creació d'una avicultura catalana rendible, que fos capaç d'abastir tota la demanda del mercat català. Quan feia poques setmanes que havia començat el primer concurs, Enric Coromines, un dels seus principals impulsors comentava que: "Amb aquest primer concurs de posta voldríem marcar la primera fita per al ressorgiment veritable de la nostra agricultura."¹⁵³ També explicava que quedava encara molta feina per fer, però esperava que en els pròxims anys la podrien assolir amb èxit.

L'organització del primer concurs avícola català de posta també va ajudar a estrènyer la relació entre els avicultors dedicats a la cria de races catalanes, que amb l'ajuda del Servei de Ramaderia van pensar formar una associació per defensar el seus interessos. Després d'unes setmanes de gestació, en què es van mantenir algunes reunions preparatòries, el 29 de maig de 1936 un grup d'avicultors es van reunir a l'Escola Superior d'Agricultura i, després d'aprovar els estatuts, van constituir la Unió Catalana d'Avicultors i Cunicultors de Catalunya. Com a president de la nova entitat va ser nomenat Emili Trinxet, també tenien

¹⁵²L'Escola Superior d'Agricultura ja organitzava cursos d'Avicultura, dels quals era professor Enric Coromines.

¹⁵³Enric COROMINAS, "El Concurs Avícola Català de Posta" a *Pagesia*, 12-10-1935, núm. 165, p. 8.

càrrecs directius Enric Coromines, Salvador Castelló, Epifani de Fortuny i Víctor Llenas.¹⁵⁴

La Unió Catalana d'Avicultors i Cunicultors de Catalunya va integrar els principals avicultors del país. Destaca el fet el director de l'Escola d'Avicultura d'Arenys de Mar, Salvador Castelló, també hi va entrar a formar part. Aquesta entitat que ha perdurat fins els nostres dies, va tenir uns inicis confusos. L'esclat de la Guerra Civil un mes i mig després de la seva constitució va condicionar el seu funcionament. Durant el període bèl·lic, alguns dels seus representants, com Emili Trinxet, van ser els qui van dirigir la política relacionada amb l'avicultura de la Generalitat i, la Unió Catalana d'Avicultors i Cunicultors de Catalunya va quedar integrada dins la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya (FESAC).¹⁵⁵

A part d'organitzar els avicultors catalans, hi havia també un gran interès per seguir els avanços que hi havia en avicultura a la resta del món. L'estiu de 1936, Eduard Simó i Enric Coromines van viajar a Alemanya, on a la població de Leipzig s'havia de celebrar un congrés avícola internacional. Els dos enginyers agrícoles havien rebut una subvenció de la Generalitat per pagar les despeses del viatge, volien assistir al congrés i, de passada, visitar un conjunt d'explotacions agropecuàries d'Alemanya. Quan havien arribat a Suïssa va esclatar la Guerra Civil espanyola, els viatgers no van arribar a Alemanya i van decidir de tornar a Catalunya.¹⁵⁶ Com veurem més endavant, la situació bèl·lica i revolucionària va condicionar la política agrària de la Generalitat, però l'interès per l'avicultura va continuar acaparant una bona part de l'atenció dels organismes oficials.

Com a recapitulació final sobre l'actuació del Servei de Ramaderia de la Generalitat de Catalunya, creiem important destacar que, tot i tenir uns recursos humans i econòmics molt limitats, de la mà d'Eduard Simó i Enric Coromines, el Servei de Ramaderia va continuar l'obra que havia iniciat el veterinari Pere M. Rossell i Vilà. Els seus dos deixebles, van seguir els objectius del seu mestre, el de fomentar la ramaderia catalana a través de regenerar les races autòctones o de crear-ne de noves, amb alguns èxits notables tot i la poca durada que va tenir la seva actuació.

¹⁵⁴"Vers la constitució d'un Sindicat d'Avicultors" a *Pagesia*, 16-5-1936, núm. 196, p. 1 i "Assemblea de constitució de la Unió Catalana d'Avicultors i Cunicultors de Catalunya" a *Pagesia*, 6-6-1936, núm. 199, p. 8.

¹⁵⁵Entrevista amb Enric Coromines i Cortès, 16-6-1992.

¹⁵⁶ANC, Lligall R-106/87. Informes d'Eduard Simó del 19-6-1936 i 9-10-1937.

6. El Servei Forestal

6.1. La organització del servei

A partir del mes de gener de 1932 va començar a funcionar el Servei Forestal de la Generalitat. Com en temps de la Mancomunitat, el Servei Forestal era independent dels Serveis Tècnics d'Agricultura encara que, per afinitat en alguns treballs, mantenia una estreta relació amb algunes de les seccions que formaven els Serveis Tècnics d'Agricultura. El Pla d'Organització Agrària de la Generalitat de 1932, preveia l'organització d'uns serveis de silvicultura independents de tots els altres serveis agrícoles de la Generalitat.

A diferència de les seccions que formaven part dels Serveis Tècnics d'Agricultura, el Servei Forestal no va ser el resultat de la restitució de l'organisme que amb el mateix nom havia existit en temps de la Mancomunitat. Servei Forestal de la Generalitat va ser organitzat a partir del Servei Forestal del Patronat de la Muntanya del Montseny, creat l'any 1928 per la Diputació de Barcelona per protegir el Masís del Montseny.¹⁵⁷ La intenció que hi havia era la d'extendre per tot Catalunya els treballs de conservació i ampliació de boscos que ja feia uns quants anys que realitzava aquell Servei Forestal a la Masís del Montseny.

Tot el personal que treballava al Servei Forestal del Patronat de la Muntanya del Montseny va passar a formar part del nou Servei Forestal de la Generalitat, d'aquesta manera s'aprofitava que hi havia un equip de tècnics format i s'ampliava les seves funcions a tot el territori català. Durants uns mesos, l'enginyer Jesús M. d'Yraola va continuar dirigint el Servei Forestal, però l'octubre de 1932 va passar a ocupar el càrrec de cap del Servei Forestal, Josep M. Coll.¹⁵⁸ Jesús M. d'Yraola va ser apartat del càrrec perquè, tot i que era un tècnic competent, era un monàrquic fervent que portava a terme activitats antigovernamentals.¹⁵⁹ Com a ajudants del Servei Forestal van treballar Alexandre Larrosa i Domingo, des de 1932, i Rafael Llach i Casi, des de 1933.

El Servei Forestal va ser creat en una etapa en què la Generalitat tot just començava a estructurar la seva organització, en la creació del Servei Forestal així com en les primeres mesures que va portar a terme hi va tenir un paper clau Francesc Farreras, un manresà que havia estat vinculat a la indústria de la fusta, que va ser el secretari del Departament

¹⁵⁷ Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, "Actes de la Secció de Boscos", 25-1-1932. ANC, Llig. Q-109.

¹⁵⁸ *Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-11-1932. En la sessió del 31-10-1932 li van concedir una excedència.

¹⁵⁹ A. FARRERAS, *La Conselleria d'Agricultura...*, *Op. cit.*, p. 70.

d'Agricultura entre els anys 1931 i 1933. Francesc Farreras tenia molt interès per la protecció eficaç dels boscos catalans i, per això, a partir que Francesc Macià es va fer càrrec de la Conselleria d'Agricultura va dedicar una gran atenció per crear un Servei Forestal dedicat al foment i conservació de la riquesa forestal de Catalunya.¹⁶⁰

El Servei Forestal va actuar els primers anys amb una organització semblant a la que tenia quan formava part del Patronat de la Muntanya del Montseny, però amb competències a tot el territori català. Quan el conseller d'Economia i Agricultura Joan Comorera va iniciar una reorganització dels Serveis Tècnics d'Agricultura, la mesura també va afectar el Servei Forestal. Els caps de les diferents seccions van presentar uns projectes de nova organització, però majoritàriament no es van poder posar en pràctica. El Servei Forestal, en canvi, sí que va iniciar un procés de reorganització, encara que no el va completar.

El cap del Servei Forestal, Josep M. Coll, el 19 de febrer de 1934 va enllestir un projecte per dotar d'una nova organització el servei que dirigia.¹⁶¹ En el seu pla, Josep M. Coll estudiava tota la legislació espanyola relacionada amb la riquesa forestal, també repassava el funcionament dels centres estatals dedicats a la protecció dels boscos que hi havia a Catalunya. Finalment, proposava l'organització d'un Servei Forestal amb una organització descentralitzada, que hauria de tenir un servei central i uns serveis en vuit demarcacions comarcals.¹⁶² A la vegada el servei central estaria dividit en tres seccions, la primera dedicada a la conservació i ordenació de la riquesa forestal, la segona a hidrologia i repoblació forestal i la tercera a parcs caça i pesca fluvial.

El pla d'organització del Servei Forestal de Josep M. Coll necessitava una dotació de personal i de pressupost, que només podria ser realitat si la Generalitat rebia les competències en matèria forestal. Tot i que no es va arribar a complir, es van donar els primers passos per aconseguir una organització descentralitzada del Servei Forestal. El juliol de 1934, la Generalitat va organitzar l'Oficina comarcal de Girona del Servei Forestal, que va ser la única oficina que es va crear de les vuit que hi havia previstes.

Encara que no havia començat el traspàs dels serveis forestals de l'Estat, la Generalitat va crear l'Oficina comarcal de Girona, que tenia com a àmbit d'actuació les

¹⁶⁰*Ibid.*, pp. 43-46.

¹⁶¹Josep M. COLL I ORTEGA, "Organització del Servei Forestal de la Generalitat de Catalunya", 19-2-1934. ANC, Llig. 3760/10.

¹⁶²Segons el pla d'organització, hi hauria establert a les següents poblacions: Tremp, la Seu d'Urgell, Girona, Lleida, Manresa, Barcelona, Tortosa i Tarragona.

comarques de la Garrotxa, l'Alt i Baix Empordà i la Selva. El text del Decret de creació de l'Oficina comarcal de Girona, justificava aquella decisió amb l'argument que hi havia certa urgència en disposar d'uns serveis forestals a Girona, perquè a diferència d'altres llocs de Catalunya era una zona on la majoria de boscos estaven en mans privades, fet que havia generat la tramitació de molts expedients que havia de resoldre el Servei Forestal de la Generalitat, perquè en aquells moments mentre l'Estat s'encarregava dels boscos públics, la Generalitat ho feia dels privats.¹⁶³

L'Oficina comarcal de Girona del Servei Forestal va començar a funcionar de seguida, havien adaptat un enginyer del Servei Forestal perquè, amb la col·laboració d'un ajudant, se'n fes càrrec. Uns mesos després de la seva creació, el mes d'abril de 1936 la Generalitat va suprimir l'Oficina comarcal de Girona, perquè, després del període que va seguir els Fets d'Octubre de 1934, quan es va recuperar la normalitat, el govern de la Generalitat acabat de restituir en el seu lloc, va anul·lar tots els acords de nomenaments de personal realitzats entre el 6 d'octubre de 1934 i l'1 de març de 1936.¹⁶⁴ Momentàniament, el Servei Forestal de Barcelona es va fer càrrec dels afers relacionats amb l'Oficina comarcal de Girona, la qual no es va tornar a obrir.

6.2. La repoblació i protecció forestal

El Servei Forestal de la Generalitat va portar a terme una important labor de repoblació i protecció dels boscos de Catalunya. L'actuació del Servei Forestal va destacar per dos motius. Primer, perquè tenia un pla per fomentar les repoblacions d'arbrat, que per qüestions pressupostàries no es va poder aplicar a gran escala, però que es va començar a portar a terme amb èxit. Segon, perquè va fer tots els possibles perquè els propietaris dels boscos complissin la legislació que hi havia en matèria forestal, la qual feia molts anys que havia estat dictada, però que ningú no s'havia entretingut a fer complir al peu de la lletra.

Uns mesos abans de l'organització formal del Servei Forestal, la Generalitat ja va convocar un concurs per a la repoblació de boscos. El 30 de novembre de 1931, el Consell de la Generalitat va aprovar les bases del concurs, el qual tenia com a objectiu poder triar els terrenys on podrien establir-se parcel·les tipus de repoblació forestal.¹⁶⁵ La intenció de

¹⁶³ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 4-7-1935, pp. 82-84.

¹⁶⁴ *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 1-4-1936, p. 351.

¹⁶⁵ A. FARRERAS, *La Conselleria d'Agricultura...*, *Op. cit.*, pp. 64-66.

la Generalitat era la d'intensificar la repoblació forestal, amb la cooperació de la iniciativa particular, per això volien sotmetre un conjunt de parcel·les a diferents llocs de Catalunya, perquè servissin de referència a d'altres sivicultors en l'elecció d'espècies, la forma de repoblar i altres factors que contribuïssin a l'èxit d'una empresa d'aquella naturalesa.

El govern de la Generalitat va emprendre un model de col·laboració entre les institucions oficials i els propietaris dels boscos per portar a terme repoblacions forestals. Francesc Farreras considerava que aquest era "l'únic sistema viable", perquè una repoblació finançada íntegrament per la Generalitat ultrapassava els límits de les seves possibilitats econòmiques.¹⁶⁶ La Generalitat avançava uns diners que després, en forma de terminis anuals, els propietaris dels terrenys sotmesos a repoblació reintegraven a la Generalitat.¹⁶⁷ Per afavorir la repoblació, la Generalitat va decidir subvencionar el 50% el cost de la repoblació dels terrenys que eren considerats d'interès públic.¹⁶⁸ En total es van presentar 16 instàncies que sol·licitaven l'ajuda del Servei Forestal per poder repoblar parcel·les amb arbres, de les quals 15 es van ser acceptades. El quadre següent les especifica:

Instàncies presentades al concurs de repoblació forestal

<u>Nom del propietari</u>	<u>Població de residència</u>	<u>Parcel·la a repoblar</u>
Francesca Giró	Castellgalí	Castellgalí
Manuel Saladrigas	Barcelona	Castellnou de Bages
Jaume Sagaró	Vilajuïga	Rabós d'Empordà
Antoni Torrents	Barcelona	La Roca i Cardedeu
Ajuntament de Manresa	---	Manresa
Josep Ginesta	Barcelona	Sant Pere Vilamajor
Salvador Samsó	Barcelona	Benifallet
Joan Esclasans	Vilafranca Penedès	Sant Pere de Ribes
Josep Blanc	Barcelona	Moja (Olèrdola)
Diego de León	Madrid	Camarles
Miquel Piera	Vallfogona Riucorb	Vallfogona Riucorb
Jaume Cabré	Duesaigües	Duesaigües
Pere Soler	Vilafranca Penedès	Aiguaviva de Bergantes
Manuel Ferrer	Barcelona	Cerdanyola

FONT: Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, "Actes de la Secció de Boscos", ANC, Lligall Q-109.

¹⁶⁶Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos, "Actes de la Secció de Boscos", 16-11-1931. ANC, Llig. Q-109.

¹⁶⁷Butlletí Oficial de la Generalitat, 15-6-1932, pp. 299-301.

¹⁶⁸Butlletí de la Generalitat de Catalunya, 15-11-1932, p. 601.

Després de l'aprovació de les instàncies, el Servei Forestal va començar a redactar els projectes de repoblació d'aquestes parcel·les.¹⁶⁹ Entre els anys 1932 i 1933 van començar els treballs de repoblació d'algunes parcel·les. D'altres es van deixar de banda, com el que havia sol·licitat l'Ajuntament de Manresa, perquè van sorgir conflictes sobre la propietat de la parcel·la que s'havia de repoblar, coneguda amb el nom de el Pujol de Puigterrà.¹⁷⁰

Quan encara no havien acabat els treballs de repoblació del primer grup de sol·licituds presentades, el govern de la Generalitat va convocar un segon concurs de repoblació, que establia unes condicions similars al primer.¹⁷¹ En total es van admetre 11 sol·licituds, entre les quals es van aprovar alguns projectes de repoblació, mentre que d'altres no n'hem trobat més informació.¹⁷² En conjunt va augmentar el nombre d'ajuntaments que oferien parcel·les per poder repoblar amb arbres, els quals es podien beneficiar de les ajudes de la Generalitat per les parcel·les considerades d'interès públic.

El Servei Forestal no va limitar els seus treballs de repoblació forestal a les parcel·les presentades a concurs, també va portar a terme algunes repoblacions per iniciativa pròpia o perquè li van sol·licitar ajuda. Entre aquests casos tenim constància que el Servei Forestal va estudiar projectes de repoblació en parcel·les d'Almóster, Sitges i el Pla de la Calma (Masís del Montseny). També sabem que va col·laborar amb una repoblació que, per iniciativa de l'ajuntament de la població, va ser realitzada a Llançà.

En l'aspecte de la repoblació de boscos, el Servei Forestal va comptar amb la col·laboració d'alguns propietaris i entitats particulars que van oferir terrenys per aquella finalitat. Però aquesta bona entesa entre propietaris de boscos i administració pública era força excepcional, perquè precisament un dels principals problemes relacionats amb l'explotació de boscos, era que molts propietaris portaven a terme explotacions abusives dels

¹⁶⁹D'aquestes 15 primeres sol·licituds, a l'Arxiu Nacional de Catalunya només es conserven els expedients dels projectes de repoblació de les parcel·les situades a les poblacions de Benifallet, Moja (Olèrdola), Duesaiüles i Manresa. Lligalls Q-452 i Q-453.

¹⁷⁰A FARRERAS, *La Conselleria d'Agricultura...*, *Op. cit.*, p. 76.

¹⁷¹*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 1-3-1933, pp. 62-63.

¹⁷²Segons dades extretes del *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, van ser aprovades les sol·licituds de Carbones de Berga SA, Ajuntament de Das, Ajuntament de Molló, Clotilde i Maria Llanes, Miquel Alimbau, Gabriel Faura, Josep Pujol, la Cartoixa de Montalegre (Tiana), Ajuntament de Lleida (Serra del Castell), Riegos y Fuerzas del Ebro (la Pobla de Segur) i Joaquim de Robert (Bellcaire i Torroella de Montgrí), les quatre últimes tenien els projectes aprovats i tenim notícies que en algunes van començar els treballs de repoblació.

seus boscos, sense respectar les lleis que hi havia establertes per evitar la desforestació del país.

En gran part, com una conseqüència de la forta pressió que va fer Francesc Farreras, el govern de la Generalitat va mobilitzar un àmpli conjunt de persones i institucions per perseguir a tothom qui no respectava la legislació sobre els boscos. Entre els qui havien de perseguir i denunciar els infractors hi havia els tècnics del Servei Forestal, les forces d'ordre públic (guàrdia civil, mossos d'esquadra i guardes rurals) i els alcaldes de totes les poblacions catalanes. Hi havia una decidida intenció de fer complir la llei, tot i que les sancions que van començar a aplicar als qui infringien les lleis sobre els boscos van provocar mostres de descontentament.¹⁷³

Per poder controlar l'explotació dels boscos de Catalunya, el govern de la Generalitat va prendre un conjunt d'acords, que van ser definitivament recollits i aprovats en la sessió del Consell de la Generalitat del 1 d'octubre de 1932.¹⁷⁴ A més a més, de tant en tant el govern publicava ordres que recordaven a alcaldes o mossos d'esquadra que estaven obligats a denunciar les tals clandestines o defectuoses. A partir d'aquells acords, totes les tallades d'arbres havien de ser sol·licitades al Servei Forestal, quan s'esqueia, donava els permisos corresponents.

En conjunt, les mesures per protegir els boscos que va prendre la Generalitat, no feien res més que fer efectiva la legislació estatal en ordre de conservació de la riquesa forestal. Unes disposicions que, segons manifestacions de Francesc Farreras havien estat negligides, en perjudici dels interessos col·lectius, tant pels propietaris d'arbrat com pels agents de l'autoritat encarregats de fer-les complir.¹⁷⁵ En síntesi, la Generalitat es va encarregar de fer complir de forma estricta unes disposicions dictades pel govern espanyol l'any 1925, amb les variants de forma necessàries per tal que fos la Generalitat la que es feia càrrec de la seva observança.

Amb l'actuació del Servei Forestal, la Generalitat va intentar d'acabar amb el poc control que hi havia en matèria forestal. Molts propietaris de boscos portaven a terme tals abusives, sense que els organismes oficials haguessin estat capaços de fer complir les lleis

¹⁷³ Antoni Farreras explica el cas d'unes pressions que va rebre Francesc Farreras per condonar una sanció d'un propietari que tenia influències polítiques i com ell es va negar a canviar. A. FARRERAS, *La Conselleria...*, *Op. cit.*, p. 94.

¹⁷⁴ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-10-1932, pp. 508-511 i A. FARRERAS, *La Conselleria...*, *Op. cit.*, pp. 85-94.

¹⁷⁵ ANC, Lligall Q-109, "Actes del Ple del Consell d'Agricultura, Ramaderia i Boscos", 19-9-1932,

que s'havien dictat per evitar la desforestació dels boscos. Els propietaris de boscos acostumaven a ser persones amb fortes influències polítiques, gràcies a les quals havien deturat les mesures per controlar l'explotació de boscos. La Generalitat va intervenir per canviar aquest estat de coses, entenent que sobre els boscos a més dels interessos privats, existia un interès social i ecològic que feia necessari assegurar i augmentar les masses forestals del país.

7. Els laboratoris

7.1. El Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics d'Agricultura

Tot i els nombrosos canvis polítics, un dels organismes oficials que havien tingut més continuïtat va ser el Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics d'Agricultura. Des de la seva creació per la Mancomunitat l'any 1918, fins a la proclamació de la Segona República, a la ciutat de Barcelona sempre hi havia uns laboratoris oficials dedicats a l'anàlisi de mostres agrícoles. Durant la Dictadura de Primo de Rivera, els Laboratoris d'Anàlisi, van ser la única secció dels suprimits Serveis d'Agricultura que va continuar en funcionament. La Generalitat va restituir el Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics d'Agricultura, però en va apartar als tècnics que havien col·laborat amb les autoritats dictatorials.

Jaume Raventós havia estat l'únic membre del Laboratori d'Anàlisi que va dimitir arran de l'afer Dwelshauvers. El 1930 va recuperar el seu lloc de treball, quan va ser nomenat cap del laboratori, rebatejat amb el nom Servei d'Assaigs i Pràctiques Agrícoles. Com a ajudants tenia personal que havia treballat en aquell lloc durant tota la Dictadura. Quan la Generalitat va restablir els Serveis Tècnics d'Agricultura l'any 1932, Jaume Raventós va ocupar el càrrec de cap del Laboratori d'Anàlisi, però no van admetre a cap dels tècnics que no van dimitir arran de l'afer Dwelshauvers. El 1932 es van nomenar dos ajudants de laboratori, Joan Ribas i Rovira i Francesc Castells i Martí.¹⁷⁶ Aquests dos nous tècnics, van ser els únics que van ocupar càrrecs dels Serveis Tècnics d'Agricultura sense haver-hi treballat en temps de la Mancomunitat. Aprofitant que aquells dos nomenaments eren interins, després dels Fets d'Octubre de 1934 van ser nomenats altra vegada dos antics tècnics d'aquell laboratori, Joan Guiteras i Ildefons Cantó, els quals van tornar a ser apartats

¹⁷⁶ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-2-1932, p. 85. Van ser nomenats en la sessió del Govern de la Generalitat del 1-2-1932 de forma interina.

després de les eleccions del 16 de febrer de 1936.¹⁷⁷ Encara que van ser la secció dels Serveis Tècnics d'Agricultura que van comptar amb més personal, els canvis constants que van donar certa inestabilitat al Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics d'Agricultura.

A part dels canvis de personal, el Laboratori d'Anàlisi va continuar la mateixa tasca que havia portat a terme en temps de la Mancomunitat. La funció que tenia era la de fer anàlisis de mostres presentades per particulars i les diferents seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura.¹⁷⁸ El tipus de mostres que eren més analitzades al laboratori eren de vins i altres derivats del raïm, aliments per a l'home, aliments per al bestiar, adobs, terres, anticriptogàmics i insecticides. Només hem pogut trobar dades parcials sobre el volum de mostres analitzades pel Laboratori d'Anàlisi dels Serveis Tècnics d'Agricultura en temps de la Generalitat. A partir de les dades que disposem, sembla que el volum de mostres que es va analitzar en temps de la Generalitat va ser inferior al dels anys de la Mancomunitat. A continuació copiem la sèrie més llarga que hem localitzat, perquè serveixi de mostra del treball que realitzaven aquells laboratoris.

Mostres analitzades 1934

<u>Tipus de mostres</u>	<u>Gen.</u>	<u>Feb.</u>	<u>Març</u>	<u>TOTAL</u>
Vins i similars	36	52	40	128
Aliments per a l'home	2	0	2	4
Aliments per al bestiar	3	19	3	25
Adobs i terres	7	9	0	16
Insecticides i anticriptogàmics	0	1	2	3
<u>Altres</u>	<u>10</u>	<u>0</u>	<u>2</u>	<u>12</u>
TOTAL	58	81	49	188

FONT: ANC, Inventari 238, Lligall núm. 3759/6

Per analitzar les mostres que els hi presentaven, els tècnics del laboratori havien de realitzar un conjunt d'operacions que eren les que ocupaven la major part del treball del Laboratori d'Anàlisi. Es tractava de determinacions quantitatives, assaigs qualitius, números i relacions, microscopi i, també, redactaven informes sobre les mostres presentades. Es treballs d'anàlisi de mostres es completaven amb investigacions sobre problemes especials. En haver desaparegut la documentació que va generar el Laboratori d'Anàlisi, tenim poca

¹⁷⁷ ANC, Lligall R-108/191, "Indemnització de Joan Ribas i Francesc Castells Martí", 1936.

¹⁷⁸ ASTA, Informe sobre les funcions de les seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura, s. d.

informació sobre quines van ser les investigacions que van portar a terme. L'únic objecte d'estudi que coneixem que va investigar el Laboratori d'Anàlisi tractava sobre el producte cúpric que es forma en els aparells utilitzats per la destil·lació de vins ensofrats.¹⁷⁹

Tot i la poca informació que ha quedat sobre el Laboratori d'Anàlisi, amb les dades que disposem, podem concloure que la major part del treball del laboratori va ser dedicat a analitzar i estudiar mostres relacionades amb la viticultura. Com en els temps de la Mancomunitat, les anàlisis de vins, vinagres, misteles i alcohols, així com també l'estudi de qüestions relacionades amb la viticultura van ser la principal ocupació dels tècnics del Laboratori d'Anàlisi.

7.2. El Laboratori de Patologia Animal

El Laboratori de Patologia Animal era una secció que formava part del Servei de Ramaderia, va ser creat per la Mancomunitat l'any 1921, pocs anys més tard va ser substituït en temps de la Dictadura de Primo de Rivera. A partir de 1930 va tornar a funcionar de forma rudimentària, formava part del Servei de Ramaderia del Departament de Tècniques i Pràctiques Agrícoles. L'any 1932, amb la restitució dels Serveis Tècnics d'Agricultura, el Laboratori de Patologia Animal va tornar a entrar en funcionament, però només va mantenir certa activitat poc més d'un any, perquè es va quedar sense personal.

De les dues persones que formaven part del Laboratori de Patologia Animal, Leandre Cervera va renunciar a ser reincorporat al seu càrrec, mentre que C. Ramon Danés va ser restituit en el seu lloc de treball.¹⁸⁰ El veterinari C. Ramon Danés va quedar com a únic membre del personal del Laboratori de Patologia Animal, les diferències amb Eduard Simó, que després d'un concurs oposició va ser nomenat cap del Servei de Ramaderia van provocar que, finalment, a C. Ramon Danés li va ser concedida una excedència del seu càrrec el 31 de març de 1933.¹⁸¹ A partir d'aquella data, el Laboratori va quedar sense personal i, per tant, no va portar a terme cap mena d'activitat.

Durant el període entre 1932 i 1933, de més d'un any, que el Laboratori de Patologia Animal va estar en funcionament, C. Ramon Danés va portar a terme alguns treballs, tot i que les limitacions de personal i pressupost no van permetre realitzar gran quantitat de feina.

¹⁷⁹ANC, Llig. 3755, Jaume RAVENTÓS, "Resum dels treballs realitzats durant el mes d'agost del 1933", 7-9-1933.

¹⁸⁰*Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-1-1932, p. 20.

¹⁸¹AHDB, Lligall Q-451/70. Vegeu Ofici del 17-3-1933 i Decret del 31-3-1933.

Una de les tasques que més van ocupar el Laboratori de Patologia Animal va ser analitzar mostres. Segons el llibre registre de treball les anàlisis realitzades van ser les següents: 1930 (10), 1931 (70) i 1932 (126).¹⁸² A més d'atendre les consultes que li arribaven, C. Ramon Casabosch preparava una vacuna original per combatre la septicèmia clàssica dels conill i, a causa de les demandes que tenia, treballava amb urgència per aconseguir una vacuna contra la diftèria de l'aviram.

C. Ramon Danés pensava que en el futur el Laboratori de Patologia Animal havia de continuar els treballs que realitzava en aquells moments, que fonamentalment eren atendre les consultes dels ramaders per combatre les malalties infeccioses del bestiar i sobre productes animals (llet, pells, ous, etc.). A més, el Laboratori de Patologia Animal també tenia molt interès en resoldre les consultes que li arribaven del Laboratri d'Anàlisis dels Serveis Tècnics d'Agricultura sobre pinsos i aliments pel bestiar.

Els laboratoris vinculats als Serveis Tècnics d'Agricultura van reempendre i continuar el mateix tipus de feines que portaven a terme durant els anys de la Mancomunitat. Comparativament, però, en l'etapa republicana els laboratoris van tenir una activitat més reduïda que en temps de la Mancomunitat. Tots els laboratoris van tenir una existència força precària, el Laboratori d'Anàlisis va patir molts canvis de personal en pocs anys, el Laboratori de Patologia Animal, després de funcionar alguns mesos va quedar sense personal i el Laboratori de Patologia Vegetal, ni tan sols va iniciar les seves activitats. Els laboratoris van ser unes de les seccions més afectades per les dificultats de desenvolupament que tenien els Serveis Tècnics d'Agricultura, que havien congelat el seu desenvolupament en espera de rebre els traspessos dels serveis d'agricultura de l'Estat.

8. Els Serveis Agrícoles Comarcals

El pla d'organització agrària de la Generalitat, del 20 de juny de 1932, contemplava una descentralització dels serveis agraris oficials. En comptes de disposar d'uns serveis centralitzats a Barcelona, tal com havien existit en temps de la Mancomunitat, la Generalitat va projectar crear granges agrícoles a totes les comarques catalanes. Les granges de la Generalitat havien de fer les funcions de Serveis Agrícoles Comarcals i, a la llarga, substituir

¹⁸²L'informe sobre els treballs realitzats el trobareu a C. Ramon DANÉS I CASABOSCH, "Report del Laboratori de Patologia Animal", 15-3-1933. ANC, Llig. 3755/14.

els Serveis Tècnics d'Agricultura. En espera de rebre els serveis agrícoles oficials que l'Estat tenia a Catalunya, la Generalitat només va iniciar el desplegament d'aquest pla.

Les granges dels Serveis Agrícoles Comarcals havien de funcionar com a centres modèlics en la utilització de les tècniques agrícoles més avançades, a través de l'exemple hi havia la intenció que els agricultors i ramaders de la zona adoptessin els nous mètodes de cultiu i per criar bestiar. Però, a part d'aquesta missió divulgadora, també hi havia la intenció que les granges actuessin com a centres experimentals, dirigides per un enginyer agrícola haurien d'assajar nous conreus i nous mètodes per millorar l'agricultura i la ramaderia comarcal.

En desaparèixer les diputacions catalanes l'any 1931, la Generalitat va rebre alguns serveis agrícoles establerts fora de la ciutat de Barcelona, que havien estat creats per les diputacions en temps de la Dictadura de Primo de Rivera. La política del govern de la Generalitat va ser la de desmantellar aquells serveis, excepte a l'antiga província de Barcelona, on van aprofitat la infraestructura que ja hi havia per muntar uns nous serveis agrícoles.

La Diputació de Tarragona va crear uns Serveis de Ramaderia propis en temps de la Dictadura. El desembre de 1933, el Servei de Ramaderia de Tarragona va passar a dependre dels Serveis Tècnics d'Agricultura.¹⁸³ L'activitat del Servei de Ramaderia de Tarragona havia estat centrada en el manteniment de la Granja Avícola Voramar, a la població d'Altafulla, i també en l'adquisició de tres guarans que eren utilitzats com a sementals. Però pocs mesos després de passar a dependre dels Serveis Tècnics d'Agricultura, va començar el desmantellament del Servei de Ramaderia de Tarragona.

El cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura va creure convenient de no mantenir la Granja Avícola Voramar, perquè al·legava que no era una granja tècnicament exemplar, sinó que la única funció que realitzava era vendre al mercat ous, pollets i llodrigons de raça una mica millor de la que hi acostuamava a haver.¹⁸⁴ El 20 març de 1934, la Generalitat va suprimir la Granja Avícola Voramar, la qual cosa va originar algunes protestes.¹⁸⁵ La Granja Avícola Voramar, era la principal ocupació del personal Servei de Ramaderia de

¹⁸³ ANC, Lligall Q-456/196, "Expedient relatiu als Serveis de Ramaderia de Tarragona", informe del 21-12-1932, el Servei de Ramaderia de Tarragona va passar a dependre dels Serveis Tècnics d'Agricultura per ordre del 29-12-1933.

¹⁸⁴ ANC, Lligall Q-454/181. Informe d'Eduard Simó 13-4-1934.

¹⁸⁵ ANC, Lligall Q-454/181, "Granja Avícola Voramar".

Tarragona, per això, en ser suprimida la granja, va començar una reducció del personal, quan un titular del Servei de Ramaderia deixava la feina la seva vacant no era coberta per ningú.¹⁸⁶ D'aquesta manera, el Servei de Ramaderia de Tarragona va quedar pràcticament desmantellat, només es dedicava a la vacunació de bestiar i encara amb certes dificultats.¹⁸⁷

La Diputació de Lleida, com la de Tarragona, també havia comprat tres guarans per a ser utilitzats com a sementals. Els guarans van passar a ser propietat de la Generalitat de Catalunya, però després de visitar-los, el cap dels Serveis de Ramaderia, Eduard Simó, va emetre un informe en què manifestava que eren uns animals poc apropiats, cosa que feia més avinent de despendre-se'n, així és que uns mesos després els van vendre.¹⁸⁸

La tendència de la Generalitat va ser la de desfer els serveis agrícoles que havien muntat les diputacions catalanes. El Departament de Tècniques i Pràctiques Agrícoles, creat per la Diputació de Barcelona l'any 1930 va ser suprimit l'any 1931, però van aprofitar la infraestructura que havia deixat per restituir els Serveis Tècnics d'Agricultura i per reconvertir la finca Torre Marimon, de Caldes de Montbui, en la primera granja comarcal de la Generalitat.

Torre Marimon, era la finca adquirida per la Mancomunitat, on la Diputació de Barcelona hi havia fet importants inversions durant la Dictadura de Primo de Rivera. La Generalitat en va convertir una part en Escola Mitjana d'Agricultura, la resta de l'explotació agrícola que hi havia, va passar a exercir funcions de granja agrícola experimental. L'àmbit comarcal de la Granja de Caldes de Montbui va quedar desbordat, era utilitzada per les diferents seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura per fer les seves experimentacions, perquè a part de ser una de les poques granges que van entrar en funcionament, era la granja agrícola que els tècnics de la Generalitat tenien més a l'abast des de Barcelona.

Deixant de banda la Granja de Caldes de Montbui, perquè pràcticament ja era propietat de la Generalitat, el procés de creació dels Serveis Agrícoles Comarcals va ser una tasca lenta, que la Generalitat només va tenir temps d'iniciar. Encara que es van crear alguns centres nous, van tenir molt poc temps de realitzar la seva activitat cosa que va limitar els efectes que havien de tenir sobre l'agricultura i la ramaderia. Una descentralització d'aquesta mena, que comportava la creació de granges comarcals, necessitava una inversió de diners

¹⁸⁶ANC, Lligall Q-588/21, 1935.

¹⁸⁷ASTA, Ofici del 10-3-1936.

¹⁸⁸ANC, Lligall Q-454, "Reproductors", informe 21-2-1933.

que la Generalitat, quan tot just s'estava organitzant no podia assumir. El fet que l'Estat no va traspasar els serveis agrícoles, va ser una dificultat afegida. Però tot i les dificultats, la ferma voluntat de crear un sistema descentralitzat d'organismes agrícoles comarcals va guiar la política de la Generalitat.

L'any 1932, pocs mesos després d'haver estat aprovat el pla d'estructuració agrària del Departament d'Agricultura, la Generalitat va començar a donar els primers passos per a la creació d'una granja agrícola comarcal a la població de les Borges Blanques, especialitzada en oleïcultura i elaiotècnica. Segons la informació oberta sobre el tema, l'elecció de les Borges Blanques per establir-hi la primera granja agrícola comarcal de nova creació de la Generalitat, quedava justificada perquè aquella població es trobava en una comarca molt afectada per les glaçades de les oliveres.¹⁸⁹ L'hivern anterior a la seva creació, les glaçades havien malmès moltes de les oliveres de la zona i de les comarques limítrofes, cosa que comportà la pèrdua de la collita d'oli, la principal riquesa de la zona.

El Consell de la Generalitat va obrir el, 14 de novembre de 1932, un concurs per trobar una finca adient.¹⁹⁰ Després d'estudiar uns mesos les diferents possibilitats, el juliol de 1933 la Generalitat va comprar a un particular la finca la Pujada, al terme municipal de les Borges Blanques. En aquella finca hi havia un parcer, que va continuar en aquella explotació agrària però amb la novetat d'estar sota les ordres del personal dels Serveis Tècnics d'Agricultura. La Generalitat va començar la millora de les instal·lacions de la casa i els camps de la Pujada, però el fet de no crear un càrrec exprés per a la direcció de la finca va limitar la seva activitat.

Des d'altres comarques, la Generalitat va rebre demandes per crear centres agrícoles oficials. L'any 1933, la Federació Agrícola del Priorat i la Federació Agrícola de la Conca de Barberà, per separat, van demanar l'establiment d'un centre comarcal d'estudi, experimentació i ensenyament en cada una de les seves respectives comarques. Les peticions van ser desestimades en ambdós casos, perquè s'esperava el traspàs dels serveis agrícoles de l'Estat i, com que l'Estació Enològica de Reus era prop d'aquestes dues comarques, els tècnics de la Generalitat volien en aquesta última població els serveis dedicats a la viticultura i l'enologia.¹⁹¹

¹⁸⁹ ANC, Lligall Q-453/115. Dictamen del 14-10-1932.

¹⁹⁰ *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, 30-10-1932, p. 573.

¹⁹¹ ASTA, Informe de Llorenç Badell i Roig, 27-11-1933. Al mateix arxiu també hi ha la demanda de la Federació Agrícola del Priorat, en un informe de 5 pàgines sense datar.

A principis de 1934, la Generalitat va rebre una demanda de la Cambra Agrícola de Tortosa d'organitzar els Serveis Tècnics Agrícoles del Baix Ebre, petició que sí que va ser tinguda en compte i va desembocar, uns mesos més tard, en la creació dels Serveis Agrícoles Comarcals del Baix Ebre i la Terra Alta. L'informe presentat per la Cambra Agrícola de Tortosa argumentava que, gràcies a les seves condicions naturals, el Baix Ebre era una comarca amb un gran potencial, que es podria desenvolupar amb "una intervenció proteccionista de la Generalitat, que determini fixament la renovació autèntica de la nostra vida rural i ens porti a l'esplendor econòmic."¹⁹²

Una ordre del 27 de juliol de 1934 obria un concurs per adquirir una finca agrícola a la comarca del Baix Ebre, la qual seria destinada a la creació d'una granja agrícola depenent dels Serveis Tècnics d'Agricultura.¹⁹³ El 4 de novembre de 1935, de les quatre finques presentades, van adquirir la finca Colònia Gassol, al poble de Bítém del terme municipal de Tortosa.¹⁹⁴ Com que la compra va ser feta dins el llarg període d'anormalitat institucional que va seguir els Fets del 6 d'Octubre de 1936, es va haver de tornar a fer la compra un cop el govern de la Generalitat va ser restituit, gràcies a les eleccions del 16 de febrer de 1936.

El parlamentari d'ERC, Miquel S. Cunillera, va estudiar l'expedient obert pel govern gestor de la Generalitat per adquirir la Granja de Bítém i nomenar el cap dels Serveis Agrícoles Comarcals del Baix Ebre i la Terra Alta. Segons va manifestar en una sessió del Parlament de Catalunya, havia detectat greus irregularitats administratives que feien preveure que el govern gestor no havia actuat correctament en aquestes gestions.¹⁹⁵ Encaça que es va conservar la finca de la Granja Bítém i es va tornar a nomenar la mateixa persona, va caldre repetir tots els tràmits.

Per dirigir la Granja de Bítém, la Generalitat havia convocat un concurs el setembre de 1935. L'únic opositor que va concursar va ser Josep Bòria, un enginyer agrícola d'Alcanar, que havia estat una de les persones que va redactar l'avantprojecte que la Cambra Agrícola de Tortosa va presentar a la Generalitat el 1934 sobre la creació d'uns Serveis

¹⁹²ANC, Lligall 3761/21. Cambra Agrícola de Tortosa i sa Comarca, "Avant-projecte dels Serveis Tècnics Agrícoles de la comarca del Baix Ebre", 6-2-1932.

¹⁹³*Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 30-7-1934, p. 647.

¹⁹⁴ANC, Lligall Q-589/37.

¹⁹⁵*Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*, 8-5-36, p. 4369.

Tècnics d'Agricultura a la comarca del Baix Ebre.¹⁹⁶ Josep Bòria va guanyar el concurs hi va passar a ser el cap dels Serveis Comarcals del Baix Ebre i la Terra Alta. Pels mateixos motius que la compra de la Granja de Bitem, Josep Bòria va haver de tornar a concursar.

Paral·lelament a la selecció del personal, van començar les obres per acondicionar l'edifici que hi havia a la finca i, també, per replantar alguns dels camps d'aquella explotació agrària. Poc a poc, aquells serveis agrícoles comarcals començaven a ser una realitat.¹⁹⁷

Al final, la Granja de Bitem va passar a ser els Serveis Comarcals del Baix Ebre i la Terra Alta, de dues comarques. El pla d'organització agrària de la Generalitat de 1932, tenia en compte una divisió en les comarques naturals tradicionals, com que el 1935 ja estava avançada la nova divisió comarcal, amb comarques més petites, i també perquè hi havia dificultats per establir moltes granges, la Generalitat va optar per fer que les granges agrícoles tinguessin un àmbit d'actuació de més d'una comarca.

Segons un informe de 1935, les granges-serveis agrícoles comarcals tenien com a objectiu la difusió de la moderna tècnica agrícola a través de mitjans habituals, com conferències, cursets, consultori, camps d'experimentació profusament repartits i estudis de canvis de conreus.¹⁹⁸ Simultàniament a aquesta labor d'ordre tècnic, els serveis agrícoles comarcals també havien de portar a terme una labor econòmico-social, a través de col·laborar amb les organitzacions agrícoles existents i de promoure la creació de sindicats i cooperatives de producció. Els serveis agrícoles comarcals també haurien d'estudiar els mercats, confeccionar estadístiques, fer expedients oficials i, finalment, també es preveia que podrien funcionar com escoles pràctiques d'agricultura annexes a les granges.

En conjunt, les funcions que finalment van ser atribuïdes a les granges dels serveis agrícoles oficials eren molt àmplies, a la pràctica en van poder realitzar molt poques, perquè la Generalitat va tenir només temps per establir unes poques granges i, encara van trobar alguns problemes. El procés de creació d'uns serveis agrícoles comarcals va continuar en el període de la Guerra Civil, però en aquesta etapa la seva expansió es va veure frenda per viure en un període bèl·lic.

¹⁹⁶Vegeu ANC, Llig. R-105/50 Hi ha la memòria presentada per Josep Bòria el novembre de 1935 i Llig. Q-458/64 on hi ha un informe d'Eduard Simó del 29-11-1935 sobre el concurs.

¹⁹⁷ANC, Lligall R-105/18, 1936.

¹⁹⁸ANC, Lligall Q-589/63, 21-9-1935.

9. Els Serveis d'Acció Social i Econòmica

9.1. El sindicalisme agrari

El pla d'organització agrària de la Generalitat aprovat l'any 1932, preveia la creació dels anomenats Serveis d'Acció Social i Econòmica, els quals s'haurien d'encarregar de les funcions que havia portat a terme la secció d'Acció Social Agrària en temps de la Mancomunitat. El govern de la Generalitat no va arribar a crear els Serveis d'Acció Social i Econòmica, però part de les tasques que tenia assignades van ser realitzades provisionalment per algunes de les seccions que formaven part dels Serveis Tècnics d'Agricultura.

El cap d'Acció Social Agrària de la Mancomunitat, Josep M. Rendé, havia mort l'any 1925. Quan el govern de la Generalitat va restituir els Serveis Tècnics d'Agricultura a principis de 1932, no va organitzar la secció d'Acció Social Agrària. Josep M. Rendé era l'únic tècnic que formava part d'aquella secció, com que ja feia anys que havia mort, no hi havia ningú per restituir en aquell càrrec. El pla d'organització agrària de la Generalitat projectava crear un servei similar, amb més atribucions que les que havia tingut Josep M. Rendé al capdavant d'Acció Social Agrària, però amb dificultats pressupostàries i en espera de rebre els traspassos en agricultura de l'Estat, la creació dels Serveis d'Acció Social i Econòmica va quedar pendent de realitzar.

El gener 1934, en un informe sobre l'organització cultural i tècnica del Departament d'Agricultura de la Generalitat, entre altres crítiques, Eduard Simó es queixava que feia temps que s'hauria d'haver creat la secció d'Acció Social Agrària, la qual considerava necessària per propulsar els sindicats agrícoles, les caixes rurals i les cooperatives de producció.¹⁹⁹ Eduard Simó creia que la única base per aconseguir portar una millora efectiva al camp, era que els organismes oficials col·laboressin estretament amb les associacions d'agricultors i ramaders, per això treballava tant a falta d'un organisme oficial encarregat de fomentar aquesta entesa.

Des de 1933, en qualitat de cap del Servei de Ramaderia, Eduard Simó va portar una línia d'actuació marcada pel foment de les associacions agràries. En la introducció de reproductors selectes de bestiar, tal com hem vist unes pàgines més amunt en tractar aquest tema, el Servei de Ramaderia havia destacat per col·laborar amb els sindicats de ramaders.

¹⁹⁹Eduard SIMÓ, "L'actual organització cultural i tècnica del Departament d'Agricultura de la Generalitat", gener de 1935. ANC, Lligall 3759/6.

En aquelles comarques on encara no estaven organitzats, el Servei de Ramaderia va impulsar la creació de sindicats de criadors de bestiar. Quan Eduard Simó va ser nomenat cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura, el mes de maig de 1934 va continuar impulsant aquesta línia de foment del sindicalisme agrari, però no va aconseguir poder crear un organisme oficial dedicat a aquesta funció.

A part del Servei de Ramaderia, les altres seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura que van ser restituïdes també van col·laborar amb els sindicats agrícoles catalans. Sense extendre'ns gaire en unes actuacions que ja hem explicat, només volem recordar algunes importants actuacions, com la col·laboració entre el Servei de Terra Campa i el Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca. També el Servei de Viticultura i Enologia va fomentar la construcció de cellers cooperatius, com a la població d'Artés. Per últim, el Servei d'Arbres Fruiters va iniciar contactes amb els sindicats agrícoles, sobretot per intervenir el tema l'exportació de fruites.

Les diferents seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura col·laboraven amb els sindicats agrícoles en tasques que estaven relacionades amb l'activitat dels seus respectius serveis. En alguns casos, però, van haver d'assessorar l'organització de sindicats a través de nomenar directament un tècnic exprés pel tema, com va passar amb la comissió gestora del Sindicat General de Regants del Canal d'Urgell, que va assessorar Josep M. Soler i Coll.²⁰⁰

La Mancomunitat de Catalunya va jugar un paper molt important en el foment del sindicalisme agrari a Catalunya, la Generalitat també va tenir una actuació destacada, però d'un caràcter diferent, perquè la implantació de sindicats del país havia canviat. En temps de la Generalitat, a bona part de les terres catalanes ja hi havia extesa una important xarxa de sindicats agrícoles, hereva en gran part dels temps de la Mancomunitat. Gràcies a aquesta realitat, l'acció de la Generalitat es va dirigir a col·laborar amb els sindicats existents, només en aquells zones on no hi havia una estructura sindical prou consolidada va fomentar la creació de nous sindicats.

L'existència d'un sindicalisme agrari més o menys consolidat, va provocar que l'acció de la Generalitat s'encaminés cap a satisfer les noves necessitats que tenien els sindicats agrícoles catalans, que en aquells moments estaven més relacionades amb el funcionament dels sindicats que amb la creació de nous sindicats. La Mancomunitat també va iniciar mesures en aquest camí, no es va dedicar exclusivament a ajudar a fundar sindicats agrícoles,

²⁰⁰ *Bulletí de la Generalitat de Catalunya*, 15-2-1932, p. 86.

sinó que també va prendre mesures per assegurar el bon funcionament d'aquelles entitats. Però, comparativament, els Serveis Tècnics de la Generalitat van prendre més iniciatives en aquesta última direcció.

Els sindicats agrícoles que més van col·laborar amb els Serveis Tècnics d'Agricultura, majoritàriament, formaven part de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA). Tenint en compte que un dels principals aliats del partit que governava la Generalitat, Esquerra Republicana de Catalunya, era la Unió de Rabassaires, sindicat que rivalitzava amb la USA, des del punt de vista d'afinitat política pot semblar poc lògica l'estreta col·laboració entre els Serveis Tècnics d'Agricultura i la USA. A la pràctica, però, l'orientació que guiava els Serveis Tècnics d'Agricultura tenia moltes coincidències amb la filosofia de la USA, que era la de a través d'una estructura de sindicats agrícoles fomentar la producció agrària com a mitjà per solucionar els problemes del camp català, tant de tipus econòmic com social.

La no organització dels Serveis d'Acció Social i Econòmica va limitar la intervenció de la Generalitat respecte els sindicats agrícoles, però la manca d'un organisme oficial específicament dedicat a fomentar els sindicats agrícoles, no va impedir que els Serveis Tècnics d'Agricultura col·laboressin de moltes maneres en el funcionament dels sindicats agrícoles catalans, fet que entroncava amb una política iniciada per la Mancomunitat de Catalunya una quinzena d'anys abans.

9.2. Les funcions econòmiques

Els Serveis Tècnics d'Agricultura, encara que no comptaven amb el Servei d'Acció Social i Econòmica, també van realitzar un conjunt d'activitats de tipus econòmic i de control de la producció agrícola, un camp en què la Mancomunitat hi havia intervingut poc. Les diferents seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura van col·laborar en l'elaboració d'estadístiques oficials i van elaborar estudis monogràfics sobre algunes zones i explotacions agrícoles. Amb les estadístiques i els estudis monogràfics els Serveis Tècnics d'Agricultura esperaven disposar d'uns elements importants per conèixer la situació i les expectatives de l'agricultura catalana, des d'un punt de vista econòmic.

Les estadístiques sobre la producció agrària catalana eren necessàries per poder orientar la política a seguir en aquest sector, les estadístiques que hi havia, realitzades pels organismes oficials de l'Estat, sovint eren qüestionades, perquè no sempre eren ajustades a la realitat. La Mancomunitat havia fet poca cosa per elaborar estadístiques agrícoles pròpies, només l'any 1917 l'Escola Superior d'Agricultura va realitzar una enquesta a tots els

municipis catalans sobre les condicions agrícoles que tenien. També alguns treballs de Pere M. Rossell i Vilà sobre la ramaderia, havien fet un esforç per quantificar la producció, en aquest cas ramadera, de Catalunya.²⁰¹ Però tot i això, en general, no hi havia una informació gaire precisa sobre quina era la producció agrícola catalana.

En temps de la Generalitat es va avançar una mica en l'elaboració d'estadístiques agrícoles, però no es va arribar a organitzar un servei de recollida de dades eficient, necessari per realitzar estadístiques. Algunes seccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura, d'acord amb l'Institut d'Investigacions Econòmiques de la Generalitat, havien realitzat treballs de recopilació i recollida de dades per efectuar estadístiques, però vist que no hem trobat cap publicació d'aquestes estadístiques, cal suposar que únicament van iniciar els treballs de recollida d'informació.

L'any 1936, el Servei Central d'Estadística de la Generalitat va començar a publicar un conjunt d'estadístiques agrícoles.²⁰² Les dades sobre Catalunya que van servir de base per aquella publicació procedien del anuari sobre produccions agrícoles que havia editat la Direcció General d'Agricultura del Ministeri d'Agricultura del govern espanyol. Els Servei Central d'Estadística de la Generalitat havia consultat els Serveis Tècnics d'Agricultura, però manifestava que la informació que li havien facilitat tot i ser interessant per tal de realitzar estudis posteriors, no encaixaven amb la finalitat de les publicacions que portaven a terme.²⁰³ Encara que aprofitant dades del Ministeri d'Agricultura, el Servei Central d'Estadística havia començat una sèrie de publicacions sobre l'agricultura catalana, cosa que demostrava la voluntat de cobrir aquesta necessitat, tot i que els organismes oficials propis de la Generalitat no eren capaços de proporcionar les dades necessàries per efectuar estadístiques.

Per planificar les mesures que calia dirigir en favor de l'agricultura, calia elaborar estadístiques sobre la producció agrícola catalana, però també calia conèixer que passava a fora del país. En aquest sentit cal interpretar el viatge que va fer Ramon Sala l'any 1935 a Algèria, subvencionat pels Serveis Tècnics d'Agricultura, per estudiar l'agricultura d'aquell

²⁰¹Pere M. ROSSELL I VILÀ, *El problema de les carns*, Barcelona 1921.

²⁰²SERVEI CENTRAL D'ESTADÍSTICA, *Produccions agro-pecuàries de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Fascicle I, "Cereals", 1936; Fascicle II "Llegums, arrels, tubèrculs i bulbes i arbres fruiters", 1936; Fascicle 3, "Plantes hortícoles, vinya i olivar", 1937; i Fascicle IV, "Plantes industrials, prats artificials, aprofitaments, ramaderia i derivats, adobs minerals, maquinària agrícola i apèndix relatiu a les collites dels 1934-35, 1935-36 i 1936-37", 1937.

²⁰³SERVEI CENTRAL D'ESTADÍSTICA, *Produccions agro-pecuàries de Catalunya*, "Cereals", Generalitat de Catalunya, Fascicle I, 1936, p. 4.

país que era en aquells moments una colònia francesa.²⁰⁴ Algèria es perfilava com un important competidor de l'agricultura catalana, és per això que hi havia una necessitat de conèixer de primera mà com era l'agricultura algeriana.

Però, a part d'investigar l'agricultura estrangera, també calia conèixer amb exactitud quina era la realitat agrícol catalana. Amb aquesta última intenció, des dels Serveis Tècnics d'Agricultura, en col·laboració del professor de l'Escola Superior d'Agricultura Josep Llovet, es va iniciar el que es va anomenar un assaig d'economia comptable d'explotacions agrícoles.²⁰⁵ Aquesta experiència consistia en controlar la comptabilitat d'un conjunt d'explotacions agràries, la qual cosa permetia calcular els costos de producció de la finca i buscar mesures per millorar-ne la productivitat, tant de les explotacions agràries investigades com d'altres amb característiques similars.

La utilització de dades comptables amb la finalitat d'investigar amb precisió l'agricultura era una pràctica utilitzada en alguns països europeus. A finals del segle XIX, primer a Alemanya i anys més tard a Suïssa, França i Itàlia, algunes associacions d'agricultors van començar a establir oficines de comptabilitat agrícol, les quals s'encarregaven de portar la comptabilitat dels seus afiliats i d'informar-los de les millores que podien portar a terme.²⁰⁶ El reconeixement que molts països feren d'aquestes comptabilitats en els litigis fiscals, va contribuir a un gran increment de les oficines de comptabilitat agrícol.

El professor Ernst Laur, de l'Escola Politècnica de Zuric i director del Sindicat de Pagesos de Suïssa, va pensar utilitzar el material recollit per les oficines de comptabilitat com a mitjà per investigar les condicions de l'agricultura d'un manera molt més precisa del que permetien les estadístiques i les enquestes normals. A partir d'aquí, des d'organismes oficials es va estimular la creació d'oficines de comptabilitat, perquè a part de la utilitat que tenien pels pagesos, també constituïen una base fonamental de recerca pels tècnics agrícoles.

²⁰⁴Vegeu el treball que sobre aquell viatge va fer Ramon SALA, publicat a *Pagesia*, a partir del 11-7-1936, núm. 204 titulat: *Notes d'un viatge a Algèria (tardor del 1935)*, Publicacions Pagesia, Barcelona 1936.

²⁰⁵Josep Llovet havia viatjat a Suïssa, país capdavanter en l'utilització de la comptabilitat d'explotacions agrícoles per investigar l'agricultura, allí va estudiar com l'utilitzaven al costat d'Ernst Laur. Un cop a Catalunya a part de col·laborar amb els Serveis Tècnics d'Agricultura, també va intentar portar a terme un assaig de comptabilitat agrícol a través de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i l'Estalvis, entitat de la que ell era tècnic de la seva obra social agrícol. Entrevista amb J. Llovet, Barcelona, 7-7-1992.

²⁰⁶Josep LLOVET I MONT-ROS, "A l'entorn de la recerca econòmic-agrícol" a *Arxius de l'Escola Superior d'Agricultura*, Fascicle IV, Barcelona 1936, pp. 635-36.

L'agost de 1935, els Serveis Tècnics d'Agricultura van iniciar un assaig d'economia comptable d'explotacions agrícoles, que era un intent d'adaptar el sistema utilitzat en altres països d'usar informació comptable per conèixer les característiques de la seva agricultura. Com que a Catalunya no existia una xarxa d'oficines comptables, els Serveis Tècnics d'Agricultura van obrir un concurs per aconseguir trobar propietaris d'explotacions agrícoles que s'avenissin a controlar la comptabilitat de les seves finques. La informació que obtinguessin serviria, tan per millorar el rendiment de les explotacions agrícoles sotmeses a control comptable, com per conèixer amb més detall les condicions de l'agricultura catalana.

El concurs, obert per ordre del 23 d'agost de 1935, establí que els Serveis Tècnics d'Agricultura s'encarreguessin d'efectuar un assaig en deu finques de diferents comarques catalanes, escollides que cada una d'elles representés una explotació normal dins la seva zona respectiva.²⁰⁷ El propietari, administrador o parcer que dirigís una finca admesa a concurs adquiria el compromís de portar nota exacta de les despeses i dels ingressos que motivés el cultiu de la seva finca, seguint fidelment les instruccions dels Serveis Tècnics d'Agricultura, a canvi, rebria una subvenció de 360 pessetes anuals més la possibilitat de rebre un premi de 100 pessetes si complia les seves obligacions amb diligència.

L'assaig es va començar a posar en pràctica l'1 de novembre de 1935, inicialment els Serveis Tècnics d'Agricultura només controlaven la comptabilitat de nou explotacions agràries, tot i que es feien gestions per aconseguir la desena explotació. Els conreadors inscrits eren: Pelai Vilanova de Premià de Dalt, Jaume Sicart de Marçà, Josep Arnaus de Manlleu, Ramon Fontanals de Sant Sadurní d'Anoia, Magí Masmiquel de Brunyola, Florenci Ferrer de Tornabous, el parcer de la finca que la Generalitat tenia a les Borges Blanques, Jaume Ubach de Tordera de Lleida i Ramon Badosa de Sant Vicenç dels Horts.²⁰⁸ Hi havia la intenció de trobar el desè concursant en una finca de la comarca de l'Alt Urgell.

Cinc mesos després, quan Joan Comorera es va tornar a fer càrrec de la Conselleria d'Economia i Agricultura, els Serveis Tècnics d'Agricultura van deixar d'interessar-se per aquesta experiència. Eduard Simó, el cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura al·legava que, tal com passava en altres països, havien de ser les federacions sindicals les que s'havien d'encarregar de portar a terme aquests treballs, mentre que els organismes oficials només

²⁰⁷ *Bulletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 23-8-1935.

²⁰⁸ ANC, Lligall Q-589/4. Informe d'Eduard Simó del 12-11-1935.

havien d'exercir un control indirecte.²⁰⁹ Per complir en part el seu compromís, els Serveis Tècnics d'Agricultura només van pagar als pagesos que havien participat en l'assaig una part del que havien acordat, la que era proporcional al temps que havien controlat la comptabilitat de les seves explotacions agrícoles.

Encara que els Serveis Tècnics d'Agricultura van deixar de banda l'assaig de comptabilitat d'explotacions agrícoles, Josep Llovet va aprofitar part del material que havia començat a generar aquella experiència i, principalment amb l'ajuda d'enginyers i perits agrícoles de sortits de l'Escola Superior i Mitjana d'Agricultura va continuar recollint informació comptable per investigar en detall les característiques econòmiques de l'agricultura catalana. Abans del juliol de 1936, Josep Llovet controlava la comptabilitat de 28 finques repartides per tot Catalunya, sobre les quals en va arribar a publicar alguns resultats econòmics.²¹⁰

²⁰⁹ANC, Lligall Q-589/4. Informe d'Eduard Simó del 9-6-1936.

²¹⁰Josep LLOVET i Josep M. RIU, "Avenç sobre les característiques econòmiques de l'agricultura catalana" a *Arxius de l'Escola Superior d'Agricultura*, Fascicle I, gener-abril de 1938, pp. 19-31. També es van publicar alguns estudis monogràfics sobre algunes d'aquestes finques al mateix número d'aquella revista, vegeu: Josep M. RIU I VULART, "Característiques econòmiques d'una empresa agrícola del Vallès Oriental", pp. 33-42 i Josep VALLS I BOSCH, "Estudi econòmic d'una empresa agrícola a la comarca del Baix Ebre" pp. 43-50.

IX. LA REVOLUCIÓ I LA GUERRA CIVIL (1936-1939)

1. La continuïtat en la política agrària

El mes de juliol de 1936 va esclatar la Guerra Civil espanyola. La derrota que a la ciutat de Barcelona van patir els militars sublevats la matinada del 19 de juliol de 1936, va obrir un nou període polític a Catalunya. La Generalitat de Catalunya es va mantenir com la institució de govern autònom de Catalunya, però durant els anys de la guerra va veure alterada la seva capacitat de govern.¹ Tot i això, els diferents governs que va tenir la Generalitat de Catalunya van portar a terme una política agrària que, en conjunt, continuava l'obra que en aquesta matèria havia iniciat la Generalitat de Catalunya en els anys de la Segona República.

La situació bèl·lica i revolucionària que hi va haver a Catalunya durant els anys de la Guerra Civil espanyola va marcar en profunditat la política de les institucions catalanes, però tot i viure en unes condicions polítiques diferents a les que havien predominat en el període anterior, podem distingir una clara voluntat de continuïtat en la política agrària que havia portat a terme la Generalitat de Catalunya en els anys precedents. Encara que les

¹Una aproximació als canvis polítics a conseqüència de l'esclat de la Guerra Civil vegeu la ponència presentada al II Col·loqui Internacional sobre la Guerra Civil espanyola de Pelai PAGÈS, "Les transformacions revolucionàries i la vida política. Catalunya 1936-1939" a *Acàcia*, Barcelona 1990, pp. 23-40.

necessitats de guerra van limitar molt la capacitat d'intervenció de les institucions catalanes en favor de l'agricultura, la nova situació que va originar l'esclat de la guerra va permetre aprofundir en algunes de les mesures que, des de feia anys, les institucions de govern de Catalunya intentaven portar a terme per millorar l'agricultura i la ramaderia catalanes.

La nova situació política que va originar l'inici de la Guerra Civil espanyola va permetre aprofundir en algunes actuacions que el govern de la Generalitat havia tingut problemes per portar a terme en els anys precedents. Josep M. Murià, funcionari del Servei de Cooperació Agrícola de la Generalitat, defensava la idea d'un canvi polític revolucionari, producte de la guerra, que havia permès abolir la legislació social que, fins aleshores, havia privat els conreadors de la terra de desenvolupar de manera suficient una organització agrícola que s'adigués amb la seva capacitat tècnica i de treball, que també servís per satisfer els seus sentiments d'àmplia llibertat.²

La nova situació política va facilitar la posada en pràctica d'una política agrària que, abans de la guerra, de vegades havia trobat l'oposició de sectors socials poderosos i moltes traves legals per poder-se realitzar. Cal però tenir en compte que, en bona part, el govern de la Generalitat no va fer més que posar en pràctica, ampliar i adequar a les circumstàncies del moment unes mesures que ja havia intentat portar a terme en l'etapa republicana anterior. De manera, que tot i la guerra i els intents revolucionaris, des de la nostra perspectiva existien unes clares línies de continuïtat entre la política de la Generalitat d'abans i després de l'esclat de la Guerra Civil.

Encara que la guerra imposava moltes restriccions i que era necessari dedicar tots els recursos disponibles per guanyar-la, la Generalitat de Catalunya va tenir un marge d'actuació suficient per continuar la seva política agrària en favor d'una transformació tècnica de l'agricultura catalana. De fet, durant els anys de la guerra, la intervenció oficial en l'agricultura catalana va ser molt important. Mai abans, la Generalitat de Catalunya no va tenir treballant tants tècnics en favor de l'agricultura catalana. Les dificultats de viure en una guerra que es perdia, no va impedir continuar molts dels projectes oficials iniciats durant els anys anteriors, encara que sí que van limitar els seus efectes.

El major control sobre la producció agrícola era una necessitat derivada de viure en un estat de guerra, però també es cert que des de feia anys, la política agrària de les institucions de govern catalanes, amb competències en agricultura, s'havia caracteritzat per

²Josep M. MURIÀ, *La revolució al camp de Catalunya*, Impremta Clarasó, Barcelona 1937, pp. 6-7.

fomentar una creixent intervenció dels organismes públics en favor de l'agricultura. Des d'aquest darrer punt de vista, durant els anys de la Guerra Civil va culminar un procés de creixent intervenció dels organismes de govern catalans en el desenvolupament de l'agricultura, un procés que va quedar en bona part interromput a causa del desenllaç de la guerra.

La política agrària de la Mancomunitat i la Generalitat de Catalunya tenia un caràcter estatal, en el sentit que aquestes dues institucions havien portat a terme el mateix tipus d'actuacions que els govern dels països europeus havien desplegat que, resumidament, es tractava de crear centres agrícoles d'ensenyament, investigació i assistència tècnica. Durant els primers mesos de la guerra, l'ensulsiada del govern de la República, va permetre a la Generalitat assumir competències que no li pertocaven segons l'Estatut d'Autonomia, en el terreny de l'agricultura la major autonomia de què gaudia la Generalitat li va permetre aprofundir en les funcions que realitzaven els estats moderns en favor de l'agricultura. Però la Generalitat tenia poc poder real per posar en pràctica els seus projectes, la qual cosa va provocar que moltes de les propostes de crear noves escoles i centres de recerca agrícola no es possessin en pràctica.

La política agrària de la Generalitat republicana va continuar durant els anys de la Guerra Civil, perquè les mesures de control i augment de la productivitat agrícola que havia fomentat fins aquells moments no eren contradictòries amb la situació bèl·lica que es vivia. Davant l'escassetat d'alguns productes i l'aparició d'especuladors que van seguir l'esclat de la guerra, una bona manera de combatre l'especulació i augmentar la productivitat era ampliar la intervenció oficial en l'agricultura. Les necessitats de guerra van fer que, si abans la intervenció oficial per afavorir el desenvolupament tècnic de l'agricultura havia estat en bona part voluntària, en aquells moments de conflicte armat es convertia en obligatòria.³

La situació bèl·lica va condicionar la política agrària de la Generalitat, però també va obligar a accelerar la posada en pràctica d'unes mesures tècniques per augmentar la productivitat agrícola. A grans trets, en relació a l'agricultura, els països capitalistes havien buscat un augment de la productivitat agrícola a través de mesures tècniques i de control oficial. En uns moments de guerra aquestes mesures més necessàries que mai per tal de poder guanyar la guerra, tota la producció estava condicionada a la guerra, cosa que

³Un exemple d'això seria el Decret de Sindicació obligatòria, Lluís Ardiaca, Director General d'Agricultura de la Generalitat justificava aquesta mesura obligatòria perquè hi havia una urgència en solucionar el problema dels proveïments vegeu Lluís ARDIACA, *Els Sindicats Agrícoles i la Revolució al camp*, Direcció General d'Agricultura, [Barcelona, 1937], p. 6.

representava produir més per abastir el front i produir millor per vendre els productes agrícoles als mercats estrangers, d'on s'obtidrien unes divises molt necessàries per poder afrontar la guerra.

El qui va ser conseller del Departament d'Agricultura de la Generalitat, Josep Calvet, destacava la importància que tenia l'agricultura per guanyar la guerra. Calia augmentar la productivitat de l'agricultura, però no només per superar les dificultats d'aquell moment d'enfrontament bèl·lic, sinó també per crear les condicions d'una agricultura catalana "definitivament lliure i forta".⁴

Les organitzacions que van dirigir la política agrària de la Generalitat durant els anys de la Guerra Civil espanyola van ser la Unió de Rabassaires i el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). Durant la Segona República aquestes dues organitzacions ja havien influït d'una forma molt important en la política agrària de la Generalitat. La Unió de Rabassaires era un sindicat agrícola pròxim a Esquerra Republicana de Catalunya, que va pressionar per obtenir la Llei de contractes de conreu.⁵ La Unió Socialista de Catalunya, un dels parits que el juliol de 1936 acabarien formant definitivament el PSUC, havia estat un aliat polític d'ERC, que a través de Joan Comorera, havia ostentat el càrrec de conseller d'Economia i Agricultura.

Des dels seu origen, el sindicat agrícola Unió de Rabassaires havia centrat la seva actuació en resoldre el problema dels contractes de conreu, però a partir d'aquesta lluita inicial de caràcter social, va passar a orientar la seva actuació cap a activitats econòmiques. El que va ser durant molts anys president de la Unió de Rabassaires, Josep Calvet, explicava que la Unió de Rabassaires va iniciar la seva actuació amb un dels problemes més urgents que tenien els pagesos, el de millorar el règim contractual de la terra, però després van veure que aquesta actuació era limitada, tota sola no resolva els problemes dels agricultors, sinó que calia endegar també una acció econòmica "per tal d'obtenir dels productes agrícoles una valoració més equitativa, més lliure de la interferència de l'organització privada."⁶

⁴"Discurs de l'Honorable Senyor Josep Calvet i Mora, Conseller d'Agricultura i Proveïments" a *Bulletí del Departament d'Agricultura*, octubre-novembre de 1936, núms. 1-2, pp. 27-28. Es tracta de la transcripció d'un discurs emès per ràdio el dia 8 de setembre de 1936.

⁵Encara que hi havia uns forts lligams entre la Unió de Rabassaires i ERC, en aquest sindicat agrícola hi van confluïr homes procedents d'altres grups polítics, un cas destacat és el del dirigent Josep Torrents que procedents del sindicalisme agrari d'inspiració anarquista, va evolucionar cap el Bloc Obrer i Camperol i va acabar dins el PSUC. Andreu MAYAYO I ARTAL, *Josep Torrents (1899-1943). Pagès de Bellvei del Penedès, dirigent agrari català*, Edicions el Mèdol, Tarragona 1988.

⁶Nònit PUIG, *Què és la Unió de Rabassaires?*, NAGSA, Barcelona 1935, p. 20.

Abans d'esclatar la guerra, la Unió de Rabassaires ja havia iniciat una clara línia d'intervenció en aspectes econòmics, a través de fomentar el cooperativisme agrícola. La Unió de Rabassaires va evolucionar, va passar a donar importància a un tipus d'activitats que també portava a terme la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USA), però amb la diferència, que no la presentava com a fruit d'una institució neutral, perquè tal com deia Josep Calvet sobre la neutralitat política dels sindicats: "Això és un mite, si no una excusa per a fer prevaler interessos que no s'adiuen gaire amb el títol de la façana. Nosaltres som més lleials. Proclamem que aquestes institucions econòmiques, com són les cooperatives i els sindicats agrícoles, han d'estar clarament, per a realitzar una acció eficaç, al servei d'un grup social."⁷

L'esclat de la Guerra Civil va eliminar momentàniament el problema dels contractes de conreu, perquè els masovers, rabassaires i parcers van deixar de pagar les parts als propietaris de la terra, aconseguint així una vella aspiració del sindicalisme agrícola vinculat a la Unió de Rabassaires, la que volia fer propietari de la terra a aquells qui la treballaven.⁸ Tot i això, entorn de la propietat de la terra van sorgir altres conflictes, entre els defensors de la propietat individual i la col·lectiva. Amb el conflicte dels contractes de conreu superat momentàniament, la preocupació de la Unió de Rabassaires va ser la de millorar la producció agrícola per aconseguir un valor més elevat dels productes agraris. D'aquesta manera centraven l'atenció en uns aspectes econòmics, els de la producció agrícola.

El Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) va exercir també una forta influència en la política agrària de la Generalitat de Catalunya durant els anys de la Guerra Civil. Dirigents del sindicat agrícola la Unió de Rabassaires van ocupar durant tots els anys de la Guerra Civil la Conselleria d'Agricultura, però si en els primers anys de la República la Unió de Rabassaires havia rebut sobretot la influència del partit Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), amb el pas dels anys va evolucionar cap a la Unió Socialista de Catalunya (USC) i es va acabar aliniant amb les posicions del PSUC en el temps de la guerra.⁹ La influència del PSUC en la política agrària de la Generalitat va ser molt important, moltes de

⁷*Ibid.* p. 21.

⁸Oficialitzava el fet que els treballadors de la terra deixessin de pagar les parts o l'arrendament de la terres conreades un Decret del 5 de gener de 1937. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 7-1-1937, p. 86.

⁹Miquel CAMINAL, *Joan Comorera. Guerra i revolució (1936-1939)*, Empúries, Barcelona 1984, vol II, pp. 149-150.

les mesures que es van portar a terme durant els anys de la Guerra Civil eren les que propugnaven els grups socialistes i comunistes que l'any 1936 van formar el PSUC.¹⁰

La petita pagesia formada per masovers, parcers, rabassaires i petits propietaris, era el sector social predominant al camp català. La Unió de Rabassaires representava aquest tipus d'agricultors. Com que aquest sindicat agrícola es va fer càrrec del Departament d'Agricultura durant la Guerra Civil, la política agrària que va portar a terme la Generalitat de Catalunya en aquells anys de conflicte bèl·lic responia a les aspiracions del grup social que representava la Unió de Rabassaires. Els primers anys de la Segona República, la Unió de Rabassaires ja havia influït en la política agrària de la Generalitat, però les condicions polítiques d'aquell període no van afavorir portar a terme algunes de les seves reivindicacions. La prova és la Llei de contractes de conreu, fou aprovada tard pel Parlament de Catalunya (1934) i en realitat no es va poder aplicar a causa de la ser declarada inconstitucional en un primer moment.

L'esclat de la Guerra Civil, va canviar les condicions polítiques, la qual cosa va fer desaparèixer la forta oposició que la Unió de Rabassaires havia trobat durant els anys de la Segona República de realitzar els seus objectius. Segons Josep Torrents, dirigent de la Unió de Rabassaires i el PSUC, el fracàs inicial de la sublevació militar de 1936 havia provocat una revolució democràtica, que havia donat l'oportunitat a la pagesia de portar a terme l'aspiració que la terra fos pel qui la treballés. Aquest dirigent camperol pensava que, amb la nova legislació agrària de la Generalitat, quedava resolt el problema històric de la terra, d'acord amb la voluntat de la classe productora i de les capes socials liberals i democràtiques de Catalunya.¹¹

Inicialment, la política agrària catalana que havien portat a terme les institucions oficials des de Catalunya estava per un grup social que representava els interessos dels propietaris rurals, però ja en els primers anys de la Segona República, els qui representaven els productors agrícoles van començar a influir directament en la política agrària de la Generalitat i, en temps de la Guerra Civil, van passar a dominar-la totalment. Des del punt de vista social, hi ha diferències en la política agrària que van portar els un i els altres. Des

¹⁰A finals de 1935, a la ponència aprovada pels comitès de la Unió Socialista de Catalunya i el Partit Català Proletari que havien de ser la base del projecte d'estatuts del Partit Socialista de Catalunya ja es parlava de coses que més tard van ser aplicades durant la guerra, com la sindicació obligatòria dels treballadors de la terra. Vegeu *Justícia Social*, 23-11-1935, núm. 34 (Suplement extraordinari), p. 2.

¹¹Josep TORRENTS, *La revolució democràtica i els camperols de Catalunya*, Comissió Central Agrària del Partit Socialista Unificat de Catalunya, s.l., s.d., p.7.

de la perspectiva de la producció agrícola, tots coincidien en la necessitat de millorar la productivitat de l'agricultura a través de mesures de caràcter tècnic, cosa que volia dir la potenciació d'escoles, serveis d'assistència tècnica i investigació agrícola. Hi havia però una diferència de fons, mentre que pels propietaris la via de la difusió de la tècnica era un mitjà de transformació del camp que no havia de canviar l'estructura social existent, pels pagesos la via de la transformació tècnica de l'agricultura responia a una evolució necessària per adequar les seves explotacions a l'evolució econòmica del moment, la qual havia d'anar acompanyada de canvis socials.

La política agrària de la Generalitat de Catalunya durant els anys de la Guerra Civil va ser la culminació d'un llarg procés. Iniciada per la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya durant les dues primeres dècades del segle XX, la política agrària de les institucions catalanes s'havia caracteritzat per buscar una creixent intervenció dels organismes públics en la difusió de noves tècniques per afavorir una major productivitat de l'agricultura. Un tret característic de la política agrària catalana va ser que hi havia una voluntat expressa de dirigir tot aquest procés des de Catalunya, de manera que les institucions oficials catalanes portaven a terme una intervenció de caràcter estatal, amb unes característiques similars a les mesures que portaven a terme els governs d'altres països europeus. En temps de la Guerra Civil es va produir la culminació d'aquest procés, la Generalitat va preparar una organització agrària on era més important que mai la intervenció dels tècnics oficials en l'agricultura i, a més, va organitzar un departament d'agricultura que era com un ministeri d'agricultura.

2. El Departament d'Agricultura

Durant el temps que va durar la Guerra Civil, el Departament d'Agricultura va ser una de les conselleries més estables de la Generalitat. Els nombrosos canvis de govern que es van produir no van afectar gaire el Departament d'Agricultura, que sempre va estar en mans del sindicat Unió de Rabassaires. Només en un breu període de prop de dos mesos el Departament d'Agricultura va funcionar unit al de Proveïments, però pràcticament tota la guerra els temes referents a l'agricultura van dependre exclusivament d'un departament. Des d'un punt de vista organitzatiu, el Departament d'Agricultura es va convertir en una institució que funcionava com un ministeri d'agricultura, amb una estructura molt més desenvolupada

que la que havia existit durant els primers anys de la República i, evidentment, molt més que en els temps de la Mancomunitat de Catalunya.

La Unió de Rabassaires era una organització sindical agrària, però en part també va tenir un paper de partit agrari.¹² Una mostra d'aquesta doble funció que va adquirir l'organització rabassaire és que, a les eleccions generals del 16 de febrer de 1936, els dirigents de la Unió de Rabassaires Josep Calvet i Pau Padró van participar en representació d'aquest sindicat en el Front d'Esquerres. Durant la guerra, representants de la Unió de Rabassaires van formar part de tots els governs de la Generalitat de Catalunya, mentre que les organitzacions sindicals obreres, la UGT i la CNT, van tenir una representació menys constant. En el cas de la UGT perquè va ser representada pel PSUC, en canvi la CNT no era representada per cap partit, però si no va participar en alguns governs va ser per altres motius, en general perquè tenia importants diferències amb els partits que van integrar els diferents governs de la Generalitat.

La pèrdua d'influència de l'ERC sobre la Unió de Rabassaires va provocar que els simpatitzants d'aquesta última organització es quedessin sense un referent polític concret. A partir d'aleshores hi va haver, d'una banda una tendència a convertir la Unió de Rabassaires en un partit agrari. D'altra banda, importants sectors del sindicat van defensar la idea d'articular la Unió de Rabassaires en una àmplia organització de les esquerres de Catalunya, que a la pràctica volia dir amb el PSUC.¹³ El doble plantejament que hi havia dins la Unió de Rabassaires, sumat a l'ambigüitat que va mantenir el conseller d'agricultura, Josep Calvet, fa que poguem entendre la participació de la Unió de Rabassaires en el Departament d'Agricultura des d'una doble perspectiva, com a partit agrari i com a organització propera al PSUC.

Algunes fonts assenyalen que el conseller d'agricultura, Josep Calvet, a més de ser dirigent de la Unió de Rabassaires es va afiliar al PSUC, una versió que neguen alguns dels seus col·laboradors més estrets. El seu secretari al Departament d'Agricultura, Vicenç Riera i Llorca, que sí que era del PSUC, afirmava que Josep Calvet mai no es va donar d'alta al PSUC, deia que les seves simpaties polítiques eren conjunturals i no tenien altra finalitat que servir els interessos de la Unió de Rabassaires.¹⁴ Sembla ser doncs que Josep Calvet no es

¹²Andreu MAYAYO, "Geografia del sindicalisme agrari" a *L'Avenç*, febrer 1990, núm. 134, p. 21.

¹³Andreu MAYAYO, *Josep Torrents...*, *Op. cit.*, p. 58.

¹⁴Vicenç RIERA I LLORCA, *El meu pas pel temps (1903-1939)*, Edicions 62, Barcelona 1979, pp. 192-93.

va voler comprometre, tot i que en els anys de la Guerra Civil va ser un home pròxim al PSUC, hàbilment va saber mantenir una ambigüitat respecte la seva militància, cosa que li permetria donar a la Unió de Rabassaires uns contorns no ben definits, que li donaven un caràcter a la vegada de partit agrari i de sindicat agrícola vinculat al partit d'esquerra que dominava la política catalana del moment.

Les militàncies polítiques dels dirigents de la Unió de Rabassaires eren diverses, si bé hi havia una tendència molt favorable cap al PSUC. Durant prop de dos mesos, Joaquim Pou, en representació de la Unió de Rabassaires, també va ser Conseller d'Agricultura. A diferència de Josep Calvet, la militància en el PSUC de Joaquim Pou sí que era certa, havia entrat a militar en aquell partit a través de la Unió Socialista de Catalunya.¹⁵ Un altre dirigent destacat de la Unió de Rabassaires, com Josep Torrents, també era membre del PSUC, tot i que ell abans havia estat militant del Bloc Obrer i Camperol. Altres dirigents, com Pau Padró, pròxim al POUM va tenir una postura ambigua, similar a la que tenia Josep Calvet respecte el PSUC. També hi havia dirigents, com Pere Puig, que militaven a ERC. De manera que dins la Unió de Rabassaires i havia dirigents afiliats o pròxims a la majoria de partits d'esquerreres de Catalunya, encara que durant la Guerra Civil van predominar els que simpatitzaven amb el PSUC, que era el partit que va acabar dominant l'escena política d'aquells anys de guerra civil.

Tot i que hi havia certa pluralitat dins la Unió de Rabassaires, la tendència era a donar suport a l'estratègia política del PSUC. La Unió de Rabassaires es trobava dins el conjunt de forces polítiques i sindicals que estaven en l'òrbita del PSUC, totes elles enfrontades la política que propugnava la CNT i grups afins, que eren l'altra força dominant a Catalunya a partir de la sublevació militar del juliol de 1936. Com a conseqüència de tot això, la CNT criticava que la Unió de Rabassaires estigués al capdavant del Departament d'Agricultura i demanava que totes les forces polítiques estiguessin representades a la conselleria a través de la creació d'un Consell d'Agricultura, que realitzés unes funcions similars al Consell d'Economia que depenia del Departament d'Economia.¹⁶

Tot i la pressió que va fer la CNT perquè no fos així, el Departament d'Agricultura va estar sempre en mans de la Unió de Rabassaires. Josep Calvet va ser el conseller

¹⁵Joaquim Pou havia entrat el 1932 a la Unió Socialista de Catalunya de la mà de Manuel Serra i Moret, a partir d'aquí va participar en la creació del PSUC al costat de Joan Comorera. Vegeu Jordi POMÉS I VIVES, "Biografia de Joaquim Pou i Mas" (exemplar mecanografiat), 1988, p. 15.

¹⁶Isidro, FERRER, "La Consejería de agricultura" a *Campo*, 29-5-1937, núm. 15, pp. 7.

d'agricultura en tots els anys en què va durar el conflicte bèl·lic, només durant prop de dos mesos va ser substituït per Joaquim Pou. Arran dels Fets de Maig de 1937, la CNT va pressionar perquè la Unió de Rabassaires no ocupés la conselleria d'agricultura.¹⁷ L'única cosa que va aconseguir va ser apartar momentàniament a Josep Calvet de la conselleria, que va ser rellevat per Joaquim Pou, també de la Unió de Rabassaires. Dos mesos després Josep Calvet va tornar a formar part del govern de la Generalitat en qualitat de conseller d'agricultura, la CNT no va ocupar les carteres que li havien estat reservades.

Passats els Fets de Maig, amb la balança del poder decantada ja a favor del PSUC, el Govern de la Generalitat va satisfer una de les demandes de la CNT, la de crear un consell d'agricultura que representés els diferents sectors socials i polítics del camp català. Aleshores el temor que la CNT utilitzés aquest consell per controlar la política del Departament d'Agricultura ja s'havia pràcticament esvaït, perquè el PSUC havia aconseguit superar a la CNT i podia fer valdre els seus posicionaments sobre política agrària per sobre els de la CNT. El Consell d'Agricultura va ser en part una concessió que es feia a la CNT, però a la pràctica aquest organisme del Departament d'Agricultura, presidit per Pau Padró de la Unió de Rabassaires, no va tenir el poder suficient per fer canviar la política que des del mes de juliol de 1936 havia marcat el la Unió de Rabassaires des del Departament d'Agricultura.

Oficialment, el Consell d'Agricultura va ser creat per Decret del 16 de juny de 1937. Adscrit al Departament d'Agricultura, depenia directament del conseller i tenia funcions d'assessorament i d'interpretació de les disposicions dictades pel Departament d'Agricultura en matèria de política agrària.¹⁸ Inicialment, el consell només tenia representació dels sindicats agrícoles que hi havia a Catalunya, o sigui, la Unió de Rabassaires, el Comitè Regional de Relacions Camperoles (CNT) i la Federació Catalana de Treballadors de la Terra (UGT), però immediatament hi va haver una modificació que ampliava la representació a les forces polítiques.

El Consell d'Agricultura va quedar definitivament constituït el 9 de setembre de 1937, amb representants dels principals partits polítics i sindicats agrícoles que hi havia a Catalunya.¹⁹ La CNT esperava que a través del consell podria intervenir més en la política

¹⁷Pere, MONTAL, "La Conselleria d'Agricultura només pot ésser regida per la Unió de Rabassaires" a *Terra Lliure*, 15-5-1937, núm. 6, p. 3

¹⁸*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 18-5-1937, núm. 169, pp. 1002-1003.

¹⁹El Consell d'Agricultura estava presidit per Pau Padró, el cap dels Serveis Socials del Departament d'Agricultura, Josep Santaló, era el secretari; com a representats de sindicats i partits hi havia: Cèsar Borràs, Cristòfor Rebull i Albert Pujolar per la Unió de Rabassaires; Miquel Curcó i Josep Alcocer per la Federació Catalana

agrària de la Generalitat, per poder afavorir aspectes com la legalització de les col·lectivitzacions agràries.²⁰ Però les seves esperances van quedar defraudades i aviat van començar a sorgir crítiques entorn la poca operativitat del Consell d'Agricultura, perquè el conseller d'agricultura dictava lleis i ordres sense que prèviament les hagués estudiades el Consell d'Agricultura.²¹

El Consell d'Agricultura es va integrar a un Departament d'Agricultura que es trobava ja estructurat i en ple funcionament. El Consell d'Agricultura no va intervenir en formular l'organització que havia de tenir el Departament d'Agricultura, tal com havia passat l'any 1932, sinó que la nova estructura amb què es va dotar el Departament d'Agricultura era de finals de l'any 1936, d'uns mesos abans de la creació de l'esmentat consell. En l'organització interna del nou Departament d'Agricultura, així com també en la política que va portar a terme, només hi van intervenir els grups que dominaven la política agrària de la Generalitat, o sigui la Unió de Rabassaires i el PSUC, la CNT en va quedar pràcticament al marge.

El mateix Decret del 16 de juny de 1937 que establia la creació del Consell d'Agricultura també disposava la constitució de les juntes municipals agràries a tots els municipis de Catalunya, que eren uns organismes presidits per l'alcalde i el president del sindicat agrícola local i en els que hi estaven representats totes les organitzacions sindicals agràries de cada localitat. L'objectiu de les juntes municipals agràries era el de tenir cura de l'aplicació en cada terme municipal de les disposicions que dictava el Departament d'Agricultura.

Les juntes municipals agràries es van convertir en uns organismes que descentralitzaven el Departament d'Agricultura, que estaven destinades a tractar els aspectes socials que afectaven l'agricultura, com és el cas del repartiment de la terra, tema en el que les juntes municipals agràries havien de jugar una important labor informativa.²² Dels aspectes econòmics se n'encarregaven els sindicats agrícoles locals, un per cada població i tots ells enquadrats dins la Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya (FESAC), de la

de Treballadors del Camp (UGT); Ramon Porté, Francesc Callol i Josep Roigé per la CNT; Pere Purcalles, Miquel Miró i Gregori Biosca per ERC; Joaquim Gratacós, Josep Bell-lloc i Joan Pié pel PSUC i Eugeni Ramon Falcó, Ferran Paladella i Joan Cid Mulet per Acció Catalana Republicana. Vegeu *Campo*, 25-9-1937, núm. 29, p. 5.

²⁰Vegeu l'editorial "Nunca es tarde..." a *Campo*, 25-9-1937, núm. 29, p. 1.

²¹Això van manifestar representants de la CNT al Ple Regional de Sindicats Camperols de Catalunya (CNT) del gener de 1938, vegeu *Campo*, 22-1-1938, núm. 43.

²²Vegeu DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, *L'explotació de la terra*, Barcelona 1938 i Josep TORRENTS, *Op. cit.*, pp. 12-13.

qual ja parlarem més encavant. Les juntes municipals agràries havien de fer complir les disposicions del Departament d'Agricultura, eren a la pràctica uns organismes administratius, el Departament d'Agricultura no volia que es convertís en un contrapoder, per això va destituir a totes aquelles juntes municipals agràries que deixaven desateses les disposicions i ordres que dictava o oposaven resistència al seu compliment.²³

El Departament d'Agricultura de la Generalitat creat després de la sublevació del mes de juliol de 1936 era, per primera vegada en la història, un departament de la Generalitat dedicat exclusivament a l'agricultura, abans de la seva creació els temes d'agricultura sempre havien estat compartits amb altres temes dins una mateixa conselleria. Només amb l'excepció d'un període de temps breu, durant el qual va existir un departament d'agricultura i proveïments, en els anys de la Guerra Civil la Generalitat va disposar d'un Departament d'Agricultura dedicat només a aquesta matèria.

El nou Departament d'Agricultura era un organisme de la Generalitat que, com tota aquesta institució de govern, va veure qüestionat el seu poder a l'inici de la Guerra Civil per part d'organismes de poder paral·lels, sorgits arran de la revolució que va seguir la sublevació militar del mes de juliol de 1936. Tot i l'existència de contrapoders, el Departament d'Agricultura va acabar per imposar l'acció de govern que en matèria agrària dirigia el govern de la Generalitat. És cert que la seva política es va veure sovint contestada per alguns sectors polítics i socials però, tot i les dificultats, el Departament d'Agricultura no va quedar reduït a un organisme de govern sense poder efectiu, sinó que va fer valdre una política que en gran part recollia moltes de les aspiracions sectors importants dels agricultors catalans reivindicaven des de feia anys.

Des del punt de vista de la seva organització interna, el Departament d'Agricultura va ser estructurat talment com si es tractés d'un ministeri d'agricultura. La nova organització era només una ampliació del Departament d'Agricultura que ja havia tingut la Generalitat els primers anys de la Segona República, que per diferents motius polítics i econòmics no s'havia pogut desenvolupar. Amb el nou Departament d'Agricultura continuava la tradició d'intervenció pública en el desenvolupament de l'agricultura, iniciat per les institucions catalanes feia anys, però sensiblement ampliat. Aquest fet contrastava amb altres

²³Vegeu "Manifestacions del conseller d'Agricultura sobre l'actuació i funcionament de les Juntes Municipals Agràries" a *Terra Lliure*, desembre 1937, p. 7; i ANC, Lligall R-542/76 consten la destitució, l'any 1938, d'una desena de juntes municipals agràries de diferents municipis catalans.

posicionaments, que des de sectors anarquistes i sindicalistes, tendien a eliminar el poder estatal en favor d'altres organismes.

Un Decret del 26 de setembre de 1936 creava el Departament d'Agricultura, per desintegrant del que havia estat durant unes setmanes Departament d'Agricultura i Proveïments.²⁴ Posteriorment, un Decret del 28 de desembre de 1936 va establir de forma definitiva les funcions i serveis del Departament d'Agricultura. En comparació a abans de la Guerra Civil, la nova estructura del Departament d'Agricultura ampliava considerablement les funcions i el nombre de seccions que el formaven.

Durant els primers anys de la Segona República, la Conselleria d'Agricultura va tenir una organització molt simple. A més, mai no va existir un conseller exclusiu d'agricultura, sinó que aquest va haver de compaginar aquesta activitat amb d'altres, com foment, presidència o economia. L'estructura oficial de la Conselleria d'Agricultura havia estat tradicionalment feble i deficitària en alguns aspectes, cosa que va provocar que des d'organismes com l'Escola Superior d'Agricultura i els Serveis Tècnics d'Agricultura intentessin assumir moltes funcions, seguint el model que havia estat utilitzat en temps de la Mancomunitat. Des d'un punt de vista organitzatiu, durant els anys de la Guerra Civil, la Generalitat de Catalunya va clarificar la situació, creant una dependència especialitzada en cada un dels temes dels que s'ocupava el Departament d'Agricultura.

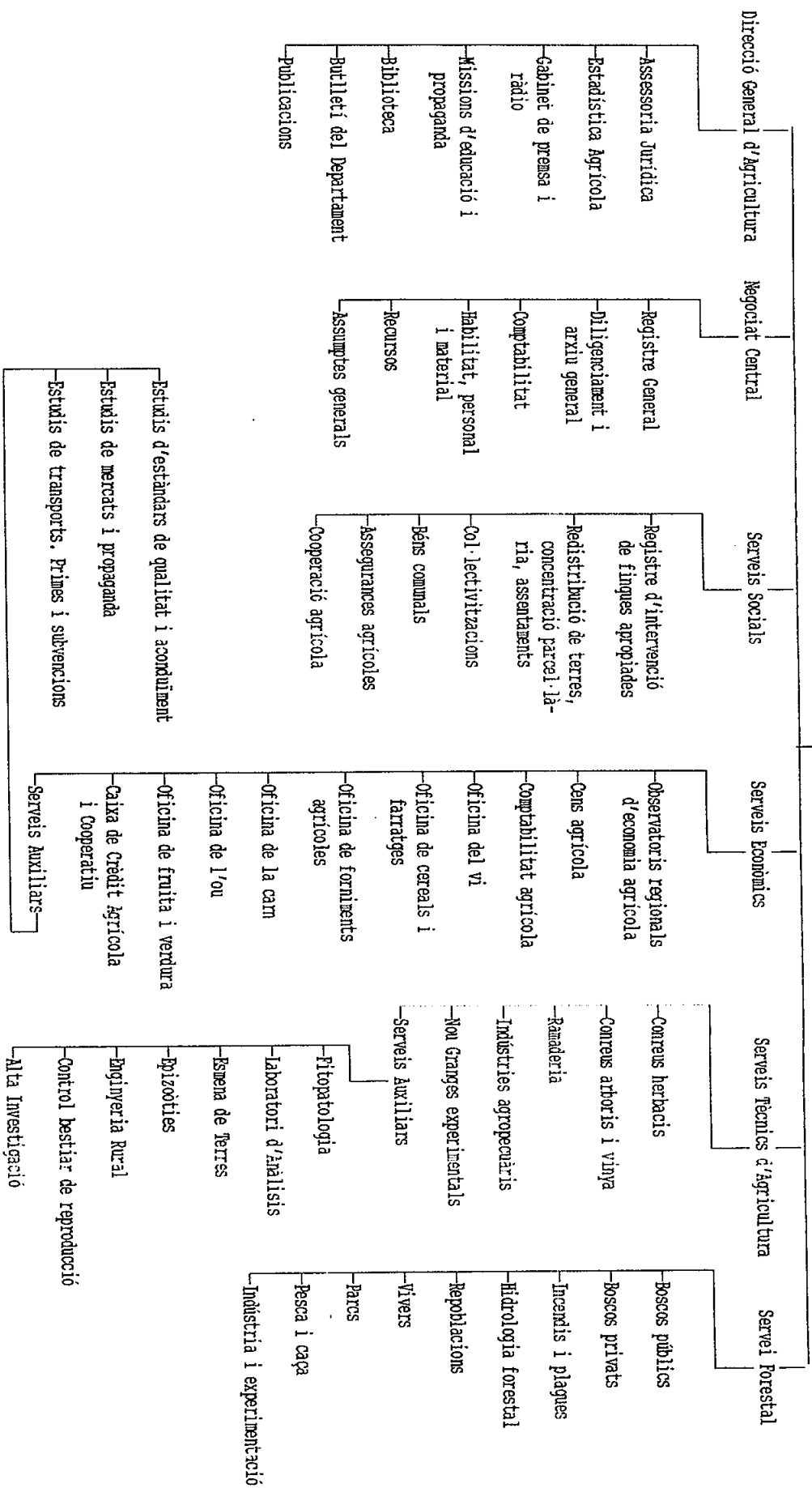
L'ampliació del nombre de seccions que depenien del Departament d'Agricultura va permetre una clarificació de les funcions que tenia cada organisme. Gràcies a la nova estructuració, el Departament d'Agricultura va disposar de més mitjans, amb els quals va poder augmentar la capacitat operativa de cada una de les secció que el formaven, de manera que en comparació amb els anys precedents, la diversitat d'activitats que va portar a terme el Departament d'Agricultura va ser més gran. De fet, durant els primers anys de la Segona República, el Departament d'Agricultura no va disposar d'una estructura gaire completa, en espera de rebre les competències del Ministeri d'Agricultura i de resoldre el problema del finançament de la Generalitat de Catalunya, el desenvolupament del Departament d'Agricultura va quedar congelat. L'esclat de la guerra i la revolució van permetre al govern de la Generalitat de donar una organització més àmplia al Departament d'Agricultura.

Una part important de les diferents seccions que formaven part del Departament d'Agricultura del temps de la guerra ja funcionaven abans de la guerra, la nova estructuració

²⁴*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 29-9-1936, núm. 273, p. 1666.

ORGANIGRAMA DEL DEPARTAMENT D'AGRICULTURA (Desembre 1936)

DEPARTAMENT D'AGRICULTURA

FONT: Elaboració pròpia a partir del Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya, 7-1-1937, núm. 7, pp. 85-86, (Decret del 18-12-1936).

no feia res més que fer créixer un departament que, per les causes que ja hem tractat, havia quedat reduït durant els primers anys de la Segona República. Amb la nova organització s'ampliava el Departament d'Agricultura, el qual passava a tenir capacitat per tractar nous aspectes relacionats amb la política agrària i aprofundia en altres matèries que ja feia temps que se n'ocupava.

Els següents apartats d'aquest capítol tracten de la intervenció que van fer els diferents serveis del Departament d'Agricultura. Només hem deixat de ressenyar la tasca del Negociat Central, perquè era la secció encarregada de realitzar els treballs estrictament administratius del Departament d'Agricultura. Encara que no depenia directament del Departament d'Agricultura, també hem inclòs un apartat sobre l'ensenyament agrícola.

3. La Direcció General d'Agricultura

3.1. Organització

La Direcció General d'Agricultura era un organisme que reunia tot un conjunt de funcions relacionades amb la informació i l'organització del Departament d'Agricultura. Amb la creació d'aquesta direcció general dins del Departament d'Agricultura, la Generalitat de Catalunya va iniciar una important política informativa, destinada a difondre temes relacionats amb l'agricultura, tant de caràcter legislatiu com tècnic. La Direcció General d'Agricultura va buscar els canals necessaris per difondre les informacions que s'originaven en les diferents seccions oficials que, depenents de la Generalitat de Catalunya, estaven relacionades amb l'agricultura. Com a resultat de la creació de la Direcció General d'Agricultura, durant els anys en què va existir, es va notar un important presència en els mitjans de comunicació escrits i orals d'informacions relacionades amb l'agricultura, també cal destacar l'inici de col·leccions de llibres i publicacions agrícoles de caràcter oficial.

A part de la missió informativa, la Direcció General d'Agricultura també es va encarregar del foment de les diferents seccions que formaven part del Departament d'Agricultura. Dirigida per un home de confiança del conseller d'agricultura, Josep Calvet, la Direcció General d'Agricultura treballava perquè la política agrària de la Generalitat es portés a la pràctica, per això els actes públics i les publicacions de la Direcció General

d'Agricultura difonien de manera insistent les orientacions del Departament d'Agricultura en matèria agrícola.²⁵

El primer Director General d'Agricultura que hi va haver va ser Lluís Ardiaca. Va ser nomenat el 29 de desembre de 1936, quan exercia el càrrec de secretari personal del conseller d'Agricultura, Josep Calvet, del qual va dimitir.²⁶ Lluís Ardiaca procedia del món del cooperativisme de consum, on tot i la seva joventut havia destacat com a gran propagandista i estudiós del moviment cooperatiu. Abans que esclatés la guerra, hi havia hagut un acostament entre el moviment cooperatiu de consum i el sindicalisme agrícola, la qual cosa que havia propiciat que Lluís Ardiaca comencés a treballar per la Unió de Rabassaires, com a cap de les seves oficines. Políticament, Lluís Ardiaca era membre del PSUC, partit en el que havia entrat procedent de la Unió Socialista de Catalunya. Com a director general d'agricultura va destacar per la seva capacitat organitzativa i, sobretot, per l'atenció que va donar a la difusió del sindicalisme agrari català.²⁷

El mes de novembre de 1937, després de cridar la seva lleva, Lluís Ardiaca va deixar el càrrec de director general d'agricultura per anar a lluitar al front, on algunes fonts afirmen que durant la retirada l'any 1939 va ser fet presoner i afusellat sobre el terreny per les tropes franquistes, tenia només 28 anys.²⁸ El nou director general d'agricultura, que va substituir a Lluís Ardiaca fins al final de la guerra va ser Romà Planas i Plans.

3.2. Els serveis de la Direcció General

Abans que s'organitzés oficialment la Direcció General d'Agricultura ja s'havia començat a publicar una butlletí mensual amb les informacions del Departament d'Agricultura. La impressió del *Butlletí del Departament d'Agricultura* es va fer a partir dels mitjans materials que van proporcionar la incautació de dues revistes agrícoles amb gran tradició a Catalunya, *El Cultivador Moderno* i *Agricultura i Ramaderia*, dues publicacions

²⁵Un clar exemple és l'opuscle *Allò que tot pagès ha de saber sobre l'explotació familiar i sobre l'explotació col·lectiva de la terra*, Direcció General d'Agricultura, Barcelona 1937, 15 pp., on es feia una defensa de la propietat familiar, tal com volia el Departament d'Agricultura, per sobre de la col·lectiva, tal com volien alguns sindicats, especialment de signe anarquista.

²⁶*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 7-1-1937, p. 86.

²⁷Sobre aquest tema vegeu les conferències de Lluís ARDIACA, *El sindicat agrícola. Avui, demà i sempre*, Direcció General d'Agricultura, Barcelona 1937 i *Els sindicats agrícoles i la revolució al camp*, Direcció General d'Agricultura, [Barcelona 1937]. Els dos llibrets corresponen al text de dos discursos que va donar Lluís Ardiaca a Gandesa i Tortosa respectivament.

²⁸Vicenç RIERA I LLORCA, *El meu...*, *Op. cit.*, p. 134.

de caràcter fonamentalment tècnic que, en el moment d'esclatar la guerra, eren dirigides per Raül M. Mir, un home a qui van incautar les seves propietats.²⁹

Inicialment, es va nomenar com a secretari de redacció de la nova publicació a Vicenç Riera i Llorca, que exercia de periodista, havia estat redactor de *L'Opinió* i *La Rambla*. El primer número publicat va ser doble, corresponia als mesos d'octubre i novembre de 1936. Amb un caràcter bimensual, el *Butlletí del Departament d'Agricultura* es va publicar fins el número nou, del mes de novembre de 1937, sense que constés una explicació oficial de la seva desaparició.³⁰ El *Butlletí del Departament d'Agricultura*, era una publicació que només recollia informacions generades per les diferents seccions i dependències que formaven part d'aquella conselleria. Una part important de les pàgines de l'esmentada publicació estaven dedicades a reproduir el text de conferències, discursos i cursos, a l'altra contenia resums de les ordres i decrets relacionats amb el Departament d'Agricultura.

A principis de 1937, quan va ser organitzada la Direcció General d'Agricultura, el *Butlletí del Departament d'Agricultura*, va passar a dependre directament d'aquesta dependència. Vicenç Riera i Llorca es va continuar ocupant de la redacció del *Butlletí del Departament d'Agricultura*, i a la vegada també es va fer càrrec de l'edició de les publicacions del Departament d'Agricultura, va arribar a aconseguir el lloc de cap del Servei de Publicacions del Departament d'Agricultura.³¹

L'interès del Departament d'Agricultura per les publicacions escrites es va traduir en la edició de nombrosos prospectes, opuscles i també una important col·lecció de llibres sobre temes agrícoles. Tot aquest ampli conjunt de publicacions, juntament amb el *Butlletí del Departament d'Agricultura*, eren el resultat d'una decidida política d'informació a través de publicacions de diferent mena que anaven destinades des del pagès que necessitava unes guies pràctiques pels treballs agrícoles fins al tècnic agrícola especialitzat, o en altres casos eren publicacions de textos en els que es basava la política agrària que portaven a terme.³²

²⁹ANC, Lligall R-108/194.

³⁰Sembla que la principal causa de la seva desaparició pot ser els problemes derivats de la falta de material per poder imprimir les publicacions del Departament d'Agricultura, vegeu Vicenç RIERA LLORCA, *El meu...*, Op. cit., p. 206.

³¹ANC, Lligall R-262/198 conté una extensa memòria de Vicenç Riera Llorca sobre l'organització del Servei de Publicacions del Departament d'Agricultura, i el seu nomenament com a cap, per ordre del 11 de novembre de 1937.

³²Olindo GORNI, *Per una nova organització de la producció i de la distribució agrícoles*, Direcció General d'Agricultura, s.d. Es traca de la traducció d'un informe del Servei Agrari de l'Oficina Internacional del Treball de Ginebra presentat pel qui fou secretari de la Federació de Cooperatives Agrícoles d'Itàlia.

Entre les publicacions de la Direcció General d'Agricultura va destacar la col·lecció de llibres que portava el nom de "Biblioteca del Pagès". Col·lecció que estava dividida en tres seccions segons el contingut i objectius del llibre. Hi havia una secció d'ensenyament bàsic, que es proposava iniciar els pagesos en el coneixement científic de la naturalesa, una altra secció d'ensenyament tècnic, dedicada a donar normes per a l'explotació de terres i del bestiar i, una tercera secció d'aplicació, que volia orientar els pagesos sobre els avanços dels sistemes d'explotació i contra els estralls de la producció.³³ Els volums d'aquella col·lecció també servien de llibres de text per a les escoles pràctiques d'agricultura de la Generalitat. Escrits majoritàriament per professors de l'Escola Superior d'Agricultura, la qualitat de la col·lecció era molt elevada, fins el punt que se'n va arribar a fer una reedició d'un d'ells un cop acabada la dictadura franquista, perquè era un cas únic a Catalunya en els llibres sobre botànica.³⁴

La col·lecció la "Biblioteca del Pagès" va ser el conjunt de llibres més destacable que va editar la Direcció General d'Agricultura, però a més també va editar nombrosos opuscles, que informaven sobre les activitats dels diferents serveis que formaven part del Departament d'Agricultura. Les publicacions de la Direcció General d'Agricultura anaven destinades majoritàriament a Catalunya, però l'interès internacional pel conflicte civil espanyol i la posada en pràctica d'unes mesures revolucionàries en agricultura i altres matèries van fer que s'editessin alguns estudis sobre el camp català i algunes lleis en anglès i francès.³⁵

La política informativa de la Direcció General d'Agricultura no es va esgotar amb les seves publicacions en forma de revistes, opuscles i llibres, sinó que també van utilitzar altres canals d'informació, entre els que va destacar l'ús de la ràdio, per primera vegada un organisme oficial utilitzava la ràdio de manera periòdica per arribar als agricultors catalans. La primera emissió radiofònica organitzada pel Departament d'Agricultura va ser el 8 de

³³Els volums que es van arribar a publicar van ser els següents: Ramon BARDIA I BARDIA, *Manual de tractaments contra els enemics dels arbres fruiters*, Barcelona 1937; Antoni ORIOL I ANGUERA, *Què és la ciència del sòl?*, Barcelona 1938; Joan BERGÓS I BERGÓS, *Les construccions rurals a l'abast de tothom*, Barcelona 1938; Pius FONT I QUER, *Iniciació a la botànica*, Barcelona 1938, Lluís PASCUAL I ROCA, *El blat de moro*, Barcelona 1938 i estava en preparació el llibre d'Enric COROMINES, *Avicultura pràctica*.

³⁴Pius FONT I QUER, *Iniciació a la botànica*, Fontalba, Barcelona 1979.

³⁵George FAUQUET, *Agricultural cooperation and the agrarian question in Catalonia*, Londres 1938. Una edició d'aquest opuscle del qui havia estat el cap dels Serveis de Cooperació de l'Oficina Internacional del Treball, coneixedor de la realitat catalana, ja que passava llargues temporades a Catalunya va ser pagat per la Direcció General d'Agricultura. Posteriorment se'n va fer una traducció francesa vegeu *Revue des études coopératives*, juliol-setembre 1938, núm. 68, pp. 273-282. També cal citar la traducció de lleis al francès vegeu GÉNÉRALITÉ DE CATALOGNE, *Décret de syndicalisation obligatoire des cultivateurs et règlement d'application*, Direcció General d'Agricultura, Barcelona, agost de 1937.

setembre de 1936, es va iniciar amb un discurs del conseller, Josep Calvet, a partir d'aquella data cada dimarts i divendres al vespre hi havia una emissió destinada als pagesos.

Les emissions radiofòniques organitzades pel Departament d'Agricultura tenien com a objectiu estar en contacte permanent amb la pagesia catalana per donar-li orientacions socials i tècniques.³⁶ En les emissions es donaven consells i orientacions preparats pels Serveis Tècnics d'Agricultura, es donava compte també de la situació dels mercats i de les perspectives de les collites, comentaris i aclaracions sobre les disposicions que donava la Conselleria d'Agricultura, converses de divulgació i orientació sobre els problemes de la revolució al camp i també conferències.

D'acord amb el desenvolupament dels mitjans de comunicació de masses, un altre mitjà que també va utilitzar el Departament d'Agricultura, encara que d'una manera molt restringida, va ser el de les imatges. La productora Laya Films, vinculada a la Generalitat, va rebre l'encarrec de realitzar dos films documentals de les activitats del camps, un dels quals va utilitzar imatges de les escoles i serveis tècnics oficials de de la Generalitat de Catalunya.³⁷

Tal com estava previst, dins de la Direcció General d'Agricultura es va organitzar un Servei de Premsa i Ràdio, per dirigir les activitats del Departament d'Agricultura relacionades amb aquests mitjans d'informació. Tot i que molts serveis com les emissions radiofòniques ja estaven en ple funcionament des de les primeres setmanes que van seguir l'esclat de la guerra, el Servei de Premsa i Ràdio no va quedar definitivament estructurat fins passat més d'un any, el cap de l'esmentat servei va ser Domènec Perramon, que anteriorment era funcionari del mateix Departament d'Agricultura.³⁸

Un altre servei organitzat dins de la Direcció General d'Agricultura va ser el d'estadística agrícola, un servei que tenia una important relació amb les tasques informatives de les que principalment s'encarregava la Direcció General d'Agricultura. La realització d'estadístiques agrícoles era un tema pendent de l'administració pública catalana, hi havia hagut alguns intents de realitzar estadístiques, però la complexitat dels treballs d'aquesta mena havien donat lloc a unes experiències poc reeixides. Amb la creació d'un servei d'estadística agrícola hi havia la voluntat d'aconseguir disposar definitivament d'unes

³⁶ *Butlletí del Departament d'Agricultura*, octubre-novembre 1936, núms. 1-2, pp. 28-29.

³⁷ ANC, Lligalls R-262/229 i R-540/6 bis, contenen les ordres i subvenció per realitzar els reportatges.

³⁸ ANC, Lligall R-260/153, 1937.

detallades i precises estadístiques referents a l'agricultura catalana, i d'aquesta manera col·laborar amb el Servei Central d'Estadística, que ja havia començat a publicar algunes estadístiques agrícoles, però que fonamentalment es basaven en dades extretes del Ministeri d'Agricultura de l'Estat.³⁹

El Servei d'Estadística Agrícola de la Direcció General d'Agricultura va ser organitzat per una ordre del 10 de maig de 1937, li corresponia l'establiment de tota l'estadística relativa a la producció, transformació, comerç i consum dels productes agrícoles catalans, el registre de tots els preus i cotitzacions que obtenen aquests productes, tant en els mercats interiors com en els exteriors.⁴⁰ També li corresponia l'elaboració i manteniment del cens agrícola de Catalunya, que havia de comprendre les dades relatives a totes les explotacions agrícoles del país i, en general, tenia com a missió portar a terme tot el treball de recerca que li encarregava la Direcció General d'Agricultura. Com a cap del Servei d'Estadística Agrícola va ser nomenat Isidre Surrallés.

Vistos els resultats, no sembla que el Servei d'Estadística Agrícola va tenir gaire temps de realitzar la seva labor, Isidre Surrallés va ser nomenat el 30 d'agost de 1937 i el poc més d'un any que va poder exercir les seves funcions no van ser suficients perquè la feina realitzada pel servei comencés a donar resultats. Els altres serveis de la Direcció General d'Agricultura que contemplava l'organització del Departament d'Agricultura no es van arribar a organitzar formalment. Van quedar per organitzar els serveis d'assessoria jurídica, les missions d'educació i propaganda i la biblioteca.

4. Els Serveis Socials

4.1. El Servei de Cooperació Agrícola

Un dels aspectes que més va destacar de la política agrària de la Generalitat en els anys de la Guerra Civil, va ser l'intent de consolidar una organització del camp català basada en cooperatives d'agricultors. Recollint la tradició cooperativista que existia a Catalunya, el

³⁹SERVEI CENTRAL D'ESTADÍSTICA, *Produccions agro-pecuàries de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Fascicle I, "Cereals", 1936; Fascicle II "Llegums, arrels, tubèrculs i bulbes i arbres fruiters", 1936; Fascicle 3, "Plantes hortícoles, vinya i olivar", 1937; i Fascicle IV, "Plantes industrials, prats artificials, aprofitaments, ramaderia i derivats, adobs minerals, maquinària agrícola i apèndix relatiu a les collites dels 1934-35, 1935-36 i 1936-37", 1937.

⁴⁰ANC, "Creació del Servei d'Estadística Agrícola", Lligall R-260/126, 1937.

Departament d'Agricultura va donar importants passos per aconseguir organitzar tota la producció agrària a través d'uns sindicats agrícoles que actuaven com a cooperatives. La Llei de sindicació obligatòria dels conreadors de la terra era el marc legal que organitzava el camp català en cooperatives, el Servei de Cooperació Agrícola va ser l'organisme oficial encarregat de reforçar en la pràctica l'eficàcia de les disposicions de l'esmentada llei.

El 27 d'agost de 1936 el Consell de la Generalitat va aprovar el Decret de sindicació obligatòria dels conreadors de la terra.⁴¹ Seguint el preàmbul de la llei, aquesta tenia com a objectiu el desenvolupament general i profund de la cooperació agrícola, per assentar les bases de l'aprovisionament regular de la població catalana. La situació de conflicte bèl·lic que es vivia, obligava a establir uns estrictes mecanismes de control de la producció agrícola, així com organitzar l'exportació de productes agrícoles a l'estranger per poder obtenir divises per finançar la guerra.

Amb el Decret de sindicació obligatòria, el govern de la Generalitat va iniciar una racionalització de l'organització agrària catalana, basada en un model de sindicalisme agrari present a Catalunya des de feia anys. Va caldre viure en una situació revolucionària perquè, finalment, les institucions de govern catalanes portessin a terme un ordenament de l'organització sindical agrària catalana, seguint en part un model que ja havia estat esbossat feia anys, però que només s'havia portat a terme de forma parcial.

El Decret de sindicació obligatòria establia que tots els conreadors de la terra havien de realitzar a través del sindicat agrícola de la localitat on vivien la venda i, en el cas que convingués, la transformació dels seus productes agrícoles i ramaders, la compra dels productes que necessitava per les seves necessitats professionals, l'assegurança contra els diversos riscos que amenaçaven el seu treball i els seus béns, i l'obtenció del crèdit necessari per a la marxa de la seva explotació agrícola. En obligar els agricultors a formar part dels sindicats agrícoles, la nova legislació de la Generalitat feia extensiva una pràctica que fins aquells moments només havia implicat una part de la pagesia catalana, a l'hora que en créixer la base que formava el cooperativisme agrícola a Catalunya hi hauria d'haver més facilitats per incidir en alguns aspectes que fins aleshores no s'havien desenvolupat.

Segons el Decret de sindicació obligatòria, tots els agricultors havien de pertànyer a un sindicat agrícola, la qual cosa havia estat voluntària fins aquell moment. El fer obligatori la sindicació agrícola contradia els principis internacionals del cooperativisme, perquè

⁴¹DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, *Disposicions legals que regulen el funcionament dels Sindicats Agrícoles a Catalunya*, Barcelona 1937, pp. 3-6.

aquests establien que les persones que formaven part de les cooperatives hi havien d'entrar a formar part de forma voluntària. El director general d'agricultura, Lluís Ardiaca, defensava però l'obligatorietat de la sindicació dels agricultors, perquè creia que en gran part solucionaria el problema del proveïment d'aliments a la població, deia que la urgència del moment no permetia esperar que aquesta necessitat fos unànimament sentida i compresa per tots els productors.⁴² També afirmava que el caràcter obligatori de la sindicació dels agricultors no disminuïa el caràcter cooperatiu, perquè els pagesos gaudien dins dels sindicats agrícoles d'una completa autonomia i de tots els drets de gestió i participació inherents a les institucions cooperatives.⁴³

Els sindicats agrícoles estaven dirigits per un Consell General, format per un nombre de consellers proporcional al nombre de socis del sindicat, que eren elegits per votació. Per tal de renovar les juntes dels sindicats agrícoles, la Generalitat va convocar unes eleccions el 25 de juliol de 1937. Encara que els agricultors estaven obligats a pertànyer al sindicat agrícola de la seva població, aquests organismes tenien un funcionament intern de caràcter democràtic.

L'organització dels sindicats agrícoles a Catalunya feta pel Departament d'Agricultura recollia una vella tradició, que en molts aspectes ja havia estat formulada per Josep M. Rendé, el director d'Acció Social Agrària de la Mancomunitat, però que només havia estat posada en pràctica en una petita part. Segons el Decret de sindicació obligatòria, a cada població hi hauria d'haver només un sindicat agrícola, per això en totes aquelles poblacions on n'hi havia més d'un, un tret bastant característic a l'època, aquest s'haurien de fusionar.⁴⁴ Els seus estatuts havien d'estar d'acord amb la llei de la cooperació catalana de l'any 1934. A cada sindicat s'haurien de crear quatre seccions: la secció de venda i, eventualment de transformació de productes agrícoles, la secció d'adquisició de forniments agrícoles, la secció d'assegurances mútues i la caixa de crèdit.

L'organització sindical no acabava a cada població, sinó que aquests tenien una organització federativa amb els sindicats de la comarca i els de tot Catalunya. Els sindicats locals s'agrupaven per comarcals, d'acord amb la divisió territorial vigent. Les funcions de les federacions comarcals eren les següents: (a) agències de vendes dels sindicats locals, (b)

⁴²Lluís ARDIACA, *Els sindicats agrícoles i la revolució...*, *Op. cit.*, p. 6.

⁴³"Un escrit del company Ardiaca" a *Terra Lliure*, 25-3-1938, núm. 15, p. 8.

⁴⁴Per la legislació en aquest aspecte i els que segueixen a continuació ens basem en DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, *Disposicions legals que regulen el funcionament...*, *Op. cit.*

central de transformació de productes, subproductes i derivats, (c) agència de compres, (d) caixa d'assegurances per risc, (e) caixa de dipòsit i descompte de les caixes de crèdit locals i agència de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu de la Generalitat, (f) assistència i vigilància comptable dels sindicats locals. Finalment, les federacions comarcals s'agrupaven en una sola federació sindical general per a tot Catalunya, coneguda amb el nom de Federació de Sindicats Agrícoles de Catalunya, FESAC en sigles, la qual estava constituïda per tantes seccions com funcions desenvolupessin les federacions comarcals, a excepció de les de crèdit que eren exercides per la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu.

A través de la FESAC, tal com explica Andreu Mayayo, la revolució havia fet possible "el somni cooperativista i l'organització econòmica del camp català regida amb uns criteris de major racionalitat, però, sobretot, va permetre de defensar els interessos dels pagesos, encara que les conseqüències de la guerra n'estrangularen el desenvolupament."⁴⁵ Seguint amb aquest mateix autor, cal considerar que propietaris que abans havien estimulat el cooperativisme agrari, en aquella nova situació, van rebutjar la FESAC, emparant-se en què tenia un funcionament precari. Per aquests sectors reaccionaris, la FESAC i els decrets de distribució de les terres eren més perjudicials que altres mesures revolucionàries que tenien l'aire de ser passatgeres, com la col·lectivització de les terres.

Es cert que la FESAC va haver d'afrontar greus problemes, cosa que va condicionar el seu funcionament. Una part important dels pagesos es resistia a entregar els seus productes al sindicat agrícola local, fonamentalment perquè la situació bèl·lica que es vivia havia provocat una gran especulació sobre els aliments, cosa que feia que els preus de taxa que pagava la FESAC fossin inferiors als que s'obtenien venent al mercat negre, per això era freqüent que els pagesos només entreguessin una part de la seva producció al sindicat agrícola. Els problemes de proveïments també van provocar que sovint la FESAC no pogués proveir adequadament als agricultors dels productes que necessitaven, com per exemple aliments pel bestiar, i així va provocar el descontentament dels agricultors. Aquests problemes que va haver d'afrontar la FESAC, eren resultat de les condicions adverses en què es trobava Catalunya, però tot i les dificultats evidents que va presentar, la FESAC representava una racionalització de l'organització agrària catalana, que protegia els pagesos en tots els àmbits de la seva activitat econòmica.

⁴⁵ Andreu MAYAYO I ARTAL, *De pagesos a ciutadans. Cent anys de sindicalisme i cooperativisme agraris a Catalunya, 1893-1994*, Catarroja-Barcelona, 1995, pp. 127-28.

El conseller d'agricultura era conscient que la FESAC no comptava amb la col·laboració de tots els pagesos catalans, deia que després d'un any d'haver iniciat la revolució, amb tots els errors i desorientacions que havien sofert i que havien tingut greus conseqüències per a la tranquil·litat del camp, era difícil "aixecar tota aquella massa rural fins al nivell que la pròpia revolució reclama i enquadrar-la dins la nova organització econòmica que el Govern de la Generalitat estava portant a cap en el camp de Catalunya."⁴⁶

Tot i els greus problemes que va haver d'afrontar la FESAC, que van perjudicar el seu funcionament, també trobem algunes comarques on la FESAC va tenir èxits d'organització i funcionament remarcables, en general però cal tenir en compte que aquestes comarques eren precisament aquelles on el sindicalisme agrari havia estat més desenvolupat abans de la guerra.⁴⁷ En contrapartida, en aquelles comarques on el sindicalisme agrari havia estat tradicionalment feble, la FESAC va tenir més problemes d'organització i funcionament, perquè hi havia una falta de tradició cooperativista entre els pagesos que no es podia superar d'un dia per l'altre, i encara menys amb les condicions adverses que van aparèixer, com les de pagar pels productes agrícoles uns preus de taxa baixos i tenir enormes dificultats per proveir els agricultors dels productes que necessitaven.

Alguns sectors polítics van criticar el procediment com s'havia organitzat la FESAC, consideraven que el Departament d'Agricultura s'havia precipitat, perquè amb les condicions socials que tenia el camp català era prematur posar en pràctica el Decret de sindicació obligatòria, cosa que havia provocat que força mesos després de la seva promulgació només hi havia 28 federacions comarcals constituïdes i, d'aquestes, només la meitat estaven correctament constituïdes.⁴⁸ No hi havia crítiques al model que organitzava l'economia agrícola a través de cooperatives, sinó al procediment utilitzat, prova és que el PSUC, el partit que més s'havia oposat a l'obligatorietat que tots els agricultors estiguessin sindicats, va donar el seu suport a la FESAC una vegada va ser creada.

⁴⁶Josep CALVET, "El problema dels proveïments des del punt de vista agrícola" a *Terra Lliure*, 30-1-1937, núm. 9, p. 3.

⁴⁷Vegeu l'exemple de l'exportació de patates del Maresme, on la FESAC de la comarca es va bastir a partir de la Federació de Sindicats Agrícoles de la Comarca del Litoral i la Unió de Rabassaires, **FEDERACIÓ DE SINDICATS AGRÍCOLES DEL LITORAL. COMARCAL DEL MARESME**, *Memòria de l'exercici 1936-1937*, octubre de 1937. També és el cas de la comarca del Baix Ebre, basada en la intervenció que la Generalitat ja havia iniciat l'any 1934 per resoldre la producció d'arròs, vegeu Josep TORRENTS, "L'organització magnífica de la Federació Comarcal de Sindicats Agrícoles de Tortosa" a *Treball*, 10-3-1938, núm. 512, p. 7.

⁴⁸Víctor COLOMER, *Informe presentat a la Primera Conferència Nacional del Partit Socialista Unificat de Catalunya (IC)*, Edicions del Secretariat d'Agitació i Propaganda del PSU, Barcelona 1938, p. 7.

Els sectors vinculats amb la CNT no estaven interessats en el model d'organització del camp català que es despenia del Decret de sindicació obligatòria, el que més els preocupava era assegurar la representació del seu sindicat en tots els organismes que havien de controlar la nova organització agrària.⁴⁹ La CNT va oposar al Decret de sindicació obligatòria amb els fets, no complia les seves disposicions. Les prioritats de la CNT passaven per la formació d'una economia dominada pel sindicat confederal, lligada a les col·lectivitats agrícoles, cosa que feia que sovint no tinguessin en compte les disposicions del govern de la Generalitat.⁵⁰

Com a organisme oficial per controlar l'aplicació del Decret de sindicació obligatòria, per decret del 8 d'octubre de 1936, va ser creat dins del Departament d'Agricultura el Servei de Cooperació Agrícola. A partir del juliol de 1936, en quedar dividit l'antic Departament d'Economia i Agricultura, en dos de diferents, el govern de la Generalitat va creure necessari formar un servei de cooperació agrícola, diferenciat del que amb un caràcter general per tota classe de cooperatives existia des de l'any 1934. Segons la nova legislació, l'organització agrària catalana estava estructurada a base de sindicats agrícoles, la qual cosa convertia el Servei de Cooperació Agrícola en un dels organismes més importants del Departament d'Agricultura.⁵¹

En qualitat d'organisme oficial, la principal missió del Servei de Cooperació Agrícola era la d'assessorar i informar els sindicats agrícoles en les matèries relatives a organització societària, tals com registre, estadística i aprovació d'estatuts i, en general, tot allò que es derivés del Decret de sindicació obligatòria, com era el cas de fomentar la constitució de les federacions comarcals de la FESAC.

Com a cap del Servei de Cooperació Agrícola va actuar un destacat dirigent del moviment cooperatiu i del socialisme català, Joan Coloma i Chalmeta, el qual combinava aquest càrrec amb el de cap del Servei de Cooperació del Departament d'Economia. Joan Coloma va regentar el Servei de Cooperació Agrícola desinteressadament, sense rebre remuneració, es va lliurar apassionadament en la seva organització fins que, l'any 1937 va morir. El seu substitut va ser l'advocat Daniel Jufresa i Roca.

⁴⁹Vegeu les manifestacions del secretari de la Federació Regional de Camperols de Catalunya, Ramon Porté, a *Campo*, 27-11-1937, núm. 36, p. 5.

⁵⁰Vegeu Ramon SOLANS LAVALL, *El proceso social, agrario y cooperativo de Cataluña*, Mèxic 1969, pp. 134-136.

⁵¹Això opinava Josep M. MURIÀ, "Funcionament i organització del Servei de Cooperació Agrícola", ANC, Lligall R-541/28.

La creació d'un Servei de Cooperació Agrícola, independent del que des de l'any 1934 havia creat la Generalitat, però dirigit per la mateixa persona, no s'ha d'entendre com una tendència a separar el cooperativisme de consum de l'agrícola, sinó com la voluntat de donar un tractament específic al moviment cooperatiu agrícola. De fet l'any 1937 es va posar en funcionament un Comitè Català de Relacions Intercooperatives, destinat a establir unes relacions comercials directes entre els productors i consumidors de productes agrícoles.

Per reforçar la seva eficàcia, el Servei de Cooperació Agrícola va disposar de nou delegacions comarcals, una per cada capital de vegueria.⁵² Les delegacions tenien com a objecte facilitar les orientacions i instruccions necessàries per a la constitució dels sindicats previstos en el Decret de sindicació obligatòria, així com promoure l'organització de federacions comarcals. Les persones que estaven al capdavant de cada delegació del Servei de Cooperació Agrícola, eren majoritàriament homes amb una llarga experiència dins del sindicalisme agrari català.⁵³ Però a més, durant el mes de desembre de 1936, van rebre un curs de perfeccionament per poder millorar la seva labor.⁵⁴

En general, els delegats comarcals del Servei de Cooperació Agrícola van portar a terme una intensa activitat. Es van convertir en uns representants del Departament d'Agricultura fora de Barcelona, que van haver d'elaborar nombrosos informes que després eren utilitzats com a base per concedir permisos per conrear terres ermes, per resoldre problemes sobre l'apropiació de terres i, la més important de totes, per vetllar el bon funcionament dels sindicats agrícoles.

Un exemple de l'activitat que portaven a terme els delegats comarcals del Servei de Cooperació Agrícola, és la feina que va realitzar el delegat de Tortosa, el qual exposava que amb set mesos va rebre prop de 2.000 visites, va inspeccionar 10 sindicats agrícoles, va participar en 18 conferències públiques, va intervenir en 2 mítings agrícoles, va fer 110

⁵²*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 21-10-1936, Decret 8-10-1936, p. 284.

⁵³Com a delegats comarcals del Servei de Cooperació Agrícola hi havia entre altres Ramon Mas Colomer, secretari de la Unió de Rabassaires a Sant Cugat del Vallès; Santiago Palacín Nadal, antic dirigent del sindicat Unió Provincial Agrària i en aquells moments assessor jurídic i social de la Unió de Rabassaires a Lleida; Joan Bosch Granja, president del Sindicat Agrícola d'Alcover; Josep Vilanova Pallerola, veterinari que des de 1918 havia tingut càrrecs en la junta del Sindicat Agrícola d'Agramunt i sa Comarca; Josep Torredemer Parés, havia tingut diferents càrrecs en el Sindicat Agrícola de Vila-rodonà; Feliu Roig Olivella, secretari general i comptable del Celler Agrícola de les Cabanyes del Penedès. També cal destacar el nomenament de Josep Ferrarons, el qual procedia del món del cooperativisme de consum, durant molts anys va ser el secretari de la Federació Comarcal de Cooperatives de Vic.

⁵⁴El el van donar experts en agricultura catalana i cooperativisme, la consellaria va publicar el curs en quatre fascicles. George FAUQUET, *El Decret de sindicació obligatòria dels conreadors de la terra i l'experiència cooperativa*, Ramon SALA, *Els conreus a Catalunya*, Pere MAS I PERERA, *Introducció al crèdit agrícola*, Josep LLOVET I MONT-ROS, *Apunts d'economia agrícola*, Direcció General d'Agricultura, Barcelona 1937.

sortides i va presidir 48 reunions. Entre els èxits que destacava de la seva labor hi havia el d'haver organitzat la FESAC de la Terra Alta, sobre la que deia que era "una de les comarques més abandonades de Catalunya i avui, al meu entendre, una de les millors organitzades."⁵⁵

El Servei de Cooperació Agrícola va treballar intensament des de la seva creació. Inicialment, es va dedicar a fomentar la constitució de sindicats agrícoles i assessorar-los convenientment d'acord amb la nova legislació que havia establert la Generalitat. Passats uns mesos, els treballs de constitució de sindicats agrícoles van disminuir considerablement, a partir d'aquells moments el Servei de Cooperació Agrícola va començar a orientar la seva activitat cap la inspecció i el desenvolupament dels sindicats agrícoles.

Segons Josep M. Murià, adscrit al Servei de Cooperació Agrícola, després de la fase inicial de constitució de sindicats i federacions agrícoles, calia inspeccionar els sindicats i les federacions legalment constituïts i fer-los complir el reglament del Decret de sindicació obligatòria.⁵⁶ També apuntava que, fins aquells moments, de les quatre seccions que havien de tenir els sindicats agrícoles, els sindicats només havien posat en funcionament la de compra i la de venda. Les seccions de crèdit estaven constituïdes en un nombre molt reduït i, de forma majoritària, els sindicats que tenien secció de crèdit no portaven a terme cap actuació. En una situació semblant es trobava la secció d'assegurances mútues. Tant les seccions de crèdit com la d'assegurances, es van trobar afectades per la passivitat amb què actuava la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu de la Generalitat.

A través de la promulgació del Decret de sindicació obligatòria i la creació del Consell de Cooperació Agrícola, el Departament d'Agricultura va aconseguir muntar una nova organització agrícola del camp català que es basava exclusivament en els sindicats agrícoles. Amb aquest pas, la Generalitat va intentar portar a la pràctica un model d'organització agrícola que, de forma parcial ja havien fomentat les institucions catalanes des de feia anys, però que es va haver d'esperar l'esclat de la guerra i la revolució per poder-lo posar totalment en pràctica.

⁵⁵ANC, Lligall R-262/197.

⁵⁶Josep M. MURIÀ, "Memòria sobre les activitats del Servei de Cooperació Agrícola", 20-9-1937, ANC, Lligall R-261/184.

4.2. Les col·lectivitzacions agrícoles

L'inici de la revolució, el juliol de 1936, va comportar un procés de col·lectivització de les terres. La CNT i, en menor mesura, altres grups polítics i sindicals (com és el cas del POUM), van promoure l'organització del camp català a base de col·lectivitats agrícoles. Algunes de les finques incautades a persones considerades faccioses van ser explotades de forma col·lectiva, normalment pels mateixos jornalers que abans eren només uns assalariats que treballaven aquelles terres. En altres casos, un petit grup de col·lectivitats agrícoles van ser formades amb l'aportació voluntària de terres per part de pagesos que abans explotaven la terra de forma individual.

El Departament d'Agricultura no s'oposava al treball col·lectiu de la terra, tot i que era partidari de l'explotacions agrícoles individuals, de tipus familiar, les que tradicionalment havien estat dominants en el camp català. La política del Departament d'Agricultura va ser la de fomentar l'explotació agrària familiar. Encara que en determinades circumstàncies acceptava que una explotació col·lectiva de la terra tenia avantatges econòmics, sobretot en les grans finques, argumentava que a Catalunya les petites explotacions familiars tenien un interès social i econòmic que justificava el manteniment d'aquest sistema d'explotació agrícola.⁵⁷

La política del Departament d'Agricultura era clara, el secretari del conseller d'agricultura, Lluís Ardiaca, afirmava que aquell no era el moment de col·lectivitzar la terra.⁵⁸ Considerava que era perillós portar a terme aventures revolucionàries, que eren contràries a la manera de fer dels agricultors, perquè podien provocar una disminució de la producció d'aliments, cosa que no es podia permetre si volien guanyar una guerra.

La Generalitat acceptava les col·lectivitzacions voluntàries, però era totalment contrària a obligar els pagesos a formar part de col·lectivitats, perquè la major part de la pagesia catalana era contrària a la col·lectivització de les terres, fins al punt que van oposar resistència armada contra alguns intents de col·lectivitzar per la força, tal com va esdevenir a la població de la Fatarella el gener de 1937 i també en altres punts de la geografia catalana.

Enfront la incertesa que plantejaven les col·lectivitats, des del Departament d'Agricultura van fomentar una alternativa més segura, la de la FESAC, que representava

⁵⁷ *Allò que tot pagès ha de saber sobre l'explotació familiar i sobre l'explotació col·lectiva de la terra*, Direcció General d'Agricultura, Barcelona 1937, p. 15.

⁵⁸ Lluís ARDIACA, "No és ara el moment de col·lectivitzar les terres", a *Butlletí del Departament d'Agricultura*, octubre-novembre 1936, núm. 1-2, pp. 58-60. Emès per ràdio el 9-10-1936.

aplicar de forma integral un model d'organització agrària amb unes profundes arrels dins el camp català. Amb la FESAC es mantenien les explotacions agràries familiars, les quals organitzaven bona part de la seva activitat econòmica a través dels sindicats agrícoles. En relació a les col·lectivitzacions, la FESAC era una opció conservadora, però era a la vegada també una mesura revolucionària, perquè per primera vegada en la història la FESAC organitzava tot el camp català a través de sindicats agrícoles.

El Departament d'Agricultura va haver d'acceptar l'establiment de col·lectivitats agrícoles arreu de Catalunya, perquè al principi de la guerra i la revolució la CNT, principal valedora de les col·lectivitzacions, va aconseguir un poder contra el qual des de la Generalitat no s'hi podien enfrontar. El que no va acceptar és que les col·lectivitzacions actuessin de forma independent, així és que a mesura que va recuperar el seu poder la Generalitat va establir mecanismes per controlar les col·lectivitats agrícoles i va vetllar, amb insistència, perquè aquestes no actuessin al marge de la FESAC.

Com a primera mesura per controlar les col·lectivitats agrícoles, el novembre de 1936 la Generalitat va iniciar una enquesta a tots els ajuntaments per conèixer si hi havia col·lectivitats agrícoles o no dins del seu terme municipal. Uns 65 ajuntaments van contestar afirmativament, i van donar alguns detalls de les col·lectivitats.⁵⁹ D'altra banda, 282 municipis van contestar que no hi havia col·lectivitzacions dins el seu terme municipal. Altres fonts mostren que a Catalunya hi van haver moltes més col·lectivitats de les que va recollir l'enquesta, però aquí no ens dedicarem a saber-ne el nombre exacte, sinó a tractar la política que va prendre la Generalitat respecte les col·lectivitzacions.

Un dels principals problemes del Departament d'Agricultura, va ser que les col·lectivitats agrícoles participessin dins l'organització sindical agrícola de la FESAC, perquè van tendir a desentendre's d'aquests organismes oficials. En algunes poblacions es van originar discussions, fins i tot situacions de violència, entre els partidaris dels sindicats agrícoles i els de les col·lectivitats. La posició del Departament d'Agricultura era que ambdues institucions eren compatibles, que les col·lectivitats podien existir sempre que fossin voluntàries i complissin el Decret de sindicació obligatòria.⁶⁰ Tot i les intencions del

⁵⁹Els resultats de l'enquesta van ser publicats al *Butlletí del Departament d'Agricultura*, desembre 1936, núm. 3, pp. 21-30 i gener 1937, núm. 4, pp. 75-78.

⁶⁰"Sindicats i col·lectivitats agrícoles" a *Butlletí del Departament d'Agricultura*, maig 1937, núm. 6, pp. 91-92. Emès per ràdio el 16-3-1937.

Departament d'Agricultura, a la pràctica s'oposaven dos models d'organització del camp català, que van esdevenir antagònics.

La Generalitat va tardar a legislar sobre les col·lectivitats agrícoles, s'havia limitat a reconèixer la seva existència. Només havien exigint a les col·lectivitats agrícoles que totes les necessitats de crèdit, proveïment i venda les realitzessin a través del sindicat agrícola local, fet que no era acceptat pels centistes.⁶¹ A finals de l'any 1937, el 8 d'octubre, va ser aprovat el decret que establia les normes a què havien de subjectar-se les col·lectivitats i el procediment a seguir pel seu reconeixement legal.⁶²

El text del decret regulava el funcionament de la col·lectivitats agrícoles, refermant el caràcter voluntari que havien de tenir i obligant-les a complir el decret de sindicació obligatòria. A partir d'aquella data, les col·lectivitats tenien un marc legal que les amparava, però més que potenciar la seva extensió, aquest canvi va fer-les adaptar a l'organització agrària de la Generalitat. El model d'organització agrària a partir de sindicats agrícoles va acabar per dominar el de les col·lectivitats.

4.3. La propietat de la terra

Dins l'apartat de serveis socials, el projecte d'organització del Departament d'Agricultura, aprovat el mes de desembre de 1936, contemplava un conjunt de serveis relacionats amb la propietat de la terra, eren el registre sobre les finques apropiades, la redistribució de terres, la concentració parcel·lària i els béns comunals. En alguns d'aquests aspectes es van donar passos importants i, en altres, pràcticament no hi van intervenir. Respecte a la propietat de la terra, la tasca més important que va portar a terme el Departament d'Agricultura va ser ordenar i donar una forma legal al procés d'apropiació de les terres de conreu per part de les persones que la treballaven.

En virtut del Decret del 5 de gener de 1937, van quedar com a usufructuaris de les terres tots els conreadors que, abans de l'esclat de la guerra les treballaven a través de contractes de rabassa, parceria, arrendament i masoveria. El mateix Decret anul·lava les rendes, en diners o espècies, que els pagesos abans pagaven als propietaris de la terra. A partir d'aquell moment, els pagesos només haurien de pagar els corresponents tributs a l'Estat, en comptes dels antics propietaris. El Decret del 5 de gener no era definitiu, era

⁶¹Vegeu l'editorial "Legalización de las colectividades" a *Campo*, 19-6-1937, núm. 18, p. 1.

⁶²*Les col·lectivitats de treball agrícola*, Departament d'Agricultura, Barcelona novembre 1937.

només un primer pas per regular legalment una situació de fet, que resolía en part de la situació creada després de l'inici de la revolució.

Uns mesos després, el Decret del 14 de juliol de 1937, sobre l'apropiació de finques rústiques als facciosos, establia el procediment per legalitzar totes aquelles finques rústiques que havien estat apropiades pels agricultors a partir del 19 de juliol de 1936. Per aconseguir el reconeixement de la Generalitat, mitjançant les Juntes Municipals Agràries calia iniciar uns expedients de responsabilitat als antics propietaris de les terres, al·legant que les havien abandonades o havien participat en la sublevació contra el govern democràtic de la Segona República.

Finalment, el Decret del 14 d'agost de 1936 sobre la distribució de la terra al camp de Catalunya va completar el marc legal existent.⁶³ El nou text legal era l'instrument que serviria per distribuir terres entre els agricultors que no en tenien o en treballaven una quantitat insuficient per mantenir les seves famílies. El decret no qüestionava les bases jurídiques de la propietat de la terra, aquest era un tema sobre el que apuntava que s'hauria de regular posteriorment. La base de les terres a repartir eren les finques apropiades a les persones considerades faccioses, les terres aptes per el conreu i que en aquells moments estaven sense conrear i els excessos de terres, o sigui les terres que excedien la capacitat de treball dels seus propietaris. Només en cas dels excessos de terres, s'establien compensacions per les persones que les conreaven amb anterioritat, unes compensacions que afectaven només als treballs culturals que havien realitzat els antics conreadors i no a la terra en si.

Les Juntes Municipals Agràries, eren les institucions locals que s'havien d'encarregar de canalitzar les demandes de terres agrícoles per conrear.⁶⁴ La Junta Municipal Agrària de cada municipi havia d'elevat al Consell d'Agricultura les propostes d'adjudicació de terres, el qual havia d'analitzar les reclamacions presentades i d'estudiar la conveniència de no dividir explotacions que per la seva unitat tècnica no aconsellessin la seva divisió en parcel·les i, si s'esqueia aprovar la resolució.

Amb la intenció d'aconseguir que els agricultors tinguessin les seves terres juntes, la nova normativa legal també afavoria l'agrupament de parcel·les a base de permutes. El Departament d'Agricultura tenia la voluntat d'afavorir la concentració de parcel·les disperses, perquè així les explotacions agrícoles tinguessin una major rendabilitat. En aquest sentit, el

⁶³*Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 25-8-1937, pp. 780-82.

⁶⁴DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, *L'explotació de la terra*, Barcelona 1938, conté les normes que calia seguir per portar a terme la redistribució de les terres aprovades per Ordre del 1-2-1938.

Departament d'Agricultura va promoure alguns estudis tècnics, el més conegut va ser realitzat per personal vinculat a les escoles d'agricultura de la Generalitat, sobre el terme municipal de Vilassar de Mar.⁶⁵

Entorn la propietat de la terra, la Generalitat no va fer res més que donar caràcter legal a una situació que ja existia de fet i, a més, va crear els instruments per poder distribuir la terra entre aquells que no en tenien. El model que va fomentar era respectuós amb les explotacions agrícoles familiars, tot i que també permetia les explotacions col·lectives. En síntesi no feia res més que establir un marc legal que feia possible l'antiga reivindicació que la reclamava la terra per qui la treballava.

5. Els Serveis Econòmics

5.1. El crèdit agrícola

Abans de l'any 1936, les institucions públiques catalanes havien portat a terme alguns serveis de caràcter econòmic que afectaven a l'agricultura, cap d'elles però havia disposat d'un organisme oficial específicament dedicat a aquest tema. Va caldre esperar una revolució perquè la Generalitat comencés a oferir uns amplis serveis oficials agrícoles de tipus econòmics. El projecte d'organització del Departament d'Agricultura, del desembre de 1936, contemplava un gran conjunt de serveis, la majoria dels quals no van iniciar les seves funcions, d'altres van tenir una activitat testimonial. Només uns pocs van iniciar la seves funcions, deixant d'aquesta manera constància de la voluntat del Departament d'Agricultura d'intervenir en aspectes econòmics de l'agricultura.

En relació amb el crèdit agrícola, tant la Mancomunitat com la Generalitat, abans de l'any 1936, havien intervingut en aquest tema. Des de les institucions públiques hi havia el convenciment que calia dotar de l'agricultura d'un sistema de crèdit oficial, que a partir de la concessió de préstecs a baix interès, pogués facilitar la labor dels agricultors catalans. Per cobrir aquestes necessitats, la Generalitat havia creat l'any 1933 la Caixa de Credit Agrícola i Cooperatiu, però per adequar el sistema de crèdits agrícoles a la nova realitat derivada del

⁶⁵Josep LLOVET I MONT-ROS, Ferran PELADELLA, Salvador MAS i Miquel DOÑATE, Miquel, "Projecte de redistribució de les terres al terme municipal de Vilassar de Mar" a *Butlletí del Departament d'Agricultura*, maig 1937, núm. 6, pp. 3-39.

Decret de sindicació obligatòria dels conreadors de la terra, el 5 d'octubre de 1937, va ser transformada en Caixa Central de Crèdit Agrícola de la Generalitat de Catalunya.⁶⁶

Des del govern de la Generalitat, hi havia el convenciment que ni el Decret de sindicació obligatòria, ni les reformes que s'havien introduït en el règim d'explotació de la terra, no podien funcionar adequadament sense organitzar un bon sistema de crèdit agrícola. La idea que va fonamentar l'organització del crèdit agrari català es basava en l'articulació de les organitzacions sindicals agràries amb l'Estat, en aquest cas representat per la Generalitat de Catalunya.⁶⁷

La Caixa Central de Crèdit Agrícola de la Generalitat era la institució que culminava el nou sistema de crèdit agrícola de Catalunya, que d'acord amb el Decret de sindicació obligatòria, estava format per unes caixes locals, que depenien dels sindicats agrícoles de cada municipi, i de caixes comarcals, vinculades a les federacions comarcals de sindicats. L'objectiu de la Caixa Central de Crèdit Agrícola era el de fomentar, organitzar, reglamentar i vigilar les caixes locals i comarcals creades a l'empara del Decret de sindicació obligatòria, també havia de facilitar les operacions financeres que portaven a terme.

Segons declaracions del conseller d'agricultura, Josep Calvet, a Catalunya feia molt temps que existien caixes rurals, però aquestes estaven orfes d'unes normes administratives comunes i no havien tingut el desenvolupament que els seus fundadors esperaven.⁶⁸ Defensava que el Decret del 5 d'octubre de 1937 rejueniria les caixes locals i, quan aquestes fossin una realitat viva, es crearien les caixes comarcals, les quals constituïrien un lloc de convergència de l'esforç camperol canalitzat per les caixes locals amb l'acció oficial que havia de dur a terme la Caixa Central de Crèdit Agrícola de la Generalitat.

Com que les caixes dels sindicats agrícoles locals estaven encara en un procés de formació, la Caixa Central de Crèdit Agrícola es va haver de basar en les poques que estaven actives, com és el cas de les caixes dels sindicats agrícoles de Caldes de Montbui, Falset, el Vendrell i Argentona.⁶⁹ Pràcticament, les úniques caixes agrícoles locals que van funcionar

⁶⁶El Decret de creació de la Caixa i els seus estatuts són a DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, *Projecte de Decret aprovant els Estatuts de la Caixa Central de Crèdit Agrícola de la Generalitat de Catalunya*, Barcelona 1938.

⁶⁷Així ho manifestava el qui en va ser director en cap de la Caixa Central de Crèdit Agrícola, vegeu Pere MAS I PERERA, *Introducció al crèdit agrícola*, Direcció General d'Agricultura, Barcelona, 1937, p. 8.

⁶⁸*Treball*, 19-2-1938, núm. 496, pp. 2.

⁶⁹ANC, Lligall R-261/189 "Transformació de la Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu en Caixa Central de Crèdit Agrícola de la Generalitat", 1937.

eren les que ja existien abans de la guerra i que, en aquells moments, es van adaptar a la nova normativa.

Fins el 20 de setembre del 1938, no va ser inaugurada la primera caixa de crèdit local que naixia d'acord amb la recent legislació de la Generalitat. Va ser la Caixa Local de Crèdit Agrícola de Sant Joan Despí, l'acte va comptar amb la presència de Josep Calvet i de Pere Mas i Perera, el director en cap de la Caixa Central de Crèdit Agrícola de la Generalitat, els quals van destacar la importància d'aquell acte en els seus parlament. En realitat però, pocs mesos després Catalunya va ser ocupada per l'exèrcit franquista, el sistema de crèdit agrícola que va projectar la Generalitat no tenir temps de desenvolupar-se.⁷⁰

5.2. Les oficines de productes agrícoles

Dins els Serveis Econòmics del Departament d'Agricultura, estava previst obrir tot un seguit d'oficines dedicades a fomentar l'augment i la millora de la qualitat de diversos productes agrícoles. Entre les oficines que es volien crear, n'hi havia del vi, cereals, farratges, carn, ous, fruita, verdures i forniments agrícoles. De totes aquestes oficines però, només es va crear l'Oficina de l'Ou, l'interès dedicat a l'avicultura per la Generalitat des de ja feia temps, va afavorir que s'iniciés la nova experiència de les oficines agrícoles a través de l'Oficina de l'Ou.

El 30 d'octubre de 1936, el Departament d'Agricultura va nomenar una ponència, amb l'encàrrec de redactar un pla d'actuació intensiva pel desenrotllament de la producció avícola catalana. En la ponència hi havia reconeguts experts de la Generalitat i representants dels productors, estava formada per Eduard Simó, cap dels Serveis Tècnics d'Agricultura; Enric Coromines, professor d'avicultura de l'Escola Superior d'Agricultura; Emili Trinxet, president de la Unió Catalana d'Avicultors i Cunicultors i Josep Fernández i Puig.

El pla de desenrotllament de la producció avícola de Catalunya, que havia d'estar vigent fins l'any 1940, representava una intensificació de les campanyes que havia iniciat el Servei de Ramaderia de la Generalitat en els últims anys.⁷¹ Tenia la intenció de solucionar el proveïment d'ous de Catalunya, a base de repoblar els galliners i millorar la qualitat de l'aviram. El pla preveia començar amb les següents mesures: a). Una intensa propaganda dels procediments de cria i alimentació i de selecció de les millors races. b). El repartiment

⁷⁰Treball, 23-9-1938, núm. 678, p. 7.

⁷¹OFICINA DE L'OU, *Pla de desenrotllament de la producció avícola de Catalunya 1936-1940*, Direcció General d'Agricultura, [1937].

de galls seleccionats. c). Distribuir pollets seleccionats a través de sindicats agrícoles. d). Facilitar els mitjans econòmics per criar els pollets seleccionats.

Fent ús d'una terminologia pròpia d'aquell temps de guerra, el pla de desenrotllament de la producció avícola es va dir "La Batalla de l'Ou". L'estratègia d'aquella batalla era la de organitzar una avicultura racional, explotada tècnicament, el que conduïa cap a "una nova economia rural".⁷² La victòria d'aquella batalla es produïria quan Catalunya aconseguís ser autosuficient en la producció d'ous i no hagués d'importar més ous de l'estranger.

Per dirigir la Batalla de l'Ou, el Departament d'Agricultura va organitzar per ordre del 29 de desembre de 1936 l'Oficina de l'Ou.⁷³ Les principals funcions de l'Oficina de l'Ou eren les de controlar i protegir els elements de reproducció avícola, realitzar campanyes de propaganda, inspeccionar les granges avícoles i, amb l'autorització del Departament d'Agricultura, intervenir les granges, sales d'incubació i altres instal·lacions agrícoles. Per orientar l'Oficina de l'Ou estava previst crear un consell consultiu, format per un representant del sindicat d'avicultors de la CNT, un altre del sindicat d'avicultors de la UGT, dos representants de la FESAC i un darrer de les cooperatives de consum. Com a cap de l'Oficina de l'Ou va ser nomenat Emili Trinxet, el president de la Unió Catalana d'Avicultors i Cunicultors.

L'Oficina de l'Ou va iniciar una gran campanya propagandística, amb l'objectiu de difondre entre la pagesia un conjunt de millores en l'avicultura catalana i, d'aquesta manera, augmentar la seva producció. El mitjà que va ser més utilitzat per la campanya de l'Oficina de l'Ou va ser la ràdio, que era un mitjà de comunicació popular, capaç de donar una àmplia difusió dels missatges d'innovació tècnica sobre l'avicultura. Des del 9 de febrer de 1937, l'Oficina de l'Ou va obrir un consultori ràdiofònic, a través del qual responia les preguntes que rebia, a més també donaven conferències i instruccions de l'Oficina de l'Ou.

L'Oficina de l'Ou fomentava la repoblació de l'avicultura a Catalunya a base de exemplars de races autòctones del país, com la raça Prat, seguia d'aquesta manera una idea que dominava als tècnics agrícoles catalans des del temps de la Mancomunitat. Aquest fet ja havia provocat alguna dissidència en la ponència que va redactar el pla de desenrotllament de la producció avícola de Catalunya, quan un dels ponents va proposar la necessitat

⁷²Vers una nova economia rural, Direcció General d'Agricultura, s.p.i.

⁷³ANC, Lligall R-108/230.

d'introduir també races universalment aclimatades, especialment la *Leghorn*.⁷⁴ Des de sectors anarquistes es va criticar l'intent d'extendre la raça Prat, afirmaven que això era un intent d'un grupet nacionalista que feia ús partidista d'un patriotisme mal entès.⁷⁵

El principal problema que va haver d'afrontar l'Oficina de l'Ou no va ser la discussió sobre quina era la raça de gallina que calia difondre, sinó l'escassetat de pinso que hi havia. La falta de pinso per l'aviram no permetia augmentar la seva producció, l'Oficina de l'Ou va treballar per aconseguir salvar aquest problema, va buscar nous sistemes d'alimentació de l'aviram, però el problema de l'alimentació de l'aviram va continuar.⁷⁶

L'Oficina de l'Ou va ser un complement a la política d'extensió de la producció avícola que, a través del seu Servei de Ramaderia, portava a terme la Generalitat des de feia uns anys. El Servei de Ramaderia va continuar organitzant concursos i va intervenir granges avícoles, l'Escola Superior d'Agricultura va organitzar cursos d'avicultura com ja havia fet abans de l'esclat de la guerra i la revolució.

5.3. La comercialització dels productes agrícoles

Per combatre la davallada dels preus dels productes agrícoles a nivell mundial, el Departament d'Agricultura de la Generalitat va emprendre mesures per millorar la seva comercialització. Abans de l'esclat de la guerra, recollint les demandes de les associacions de productors, els Serveis Tècnics d'Agricultura havien estudiat aquest tema, però només havien fet estudis sense arribar a intervenir. La nova conjuntura, desfermada a partir del juliol de 1936, va permetre portar en pràctica mesures comercials que defensaven els agricultors, que el que volien era vendre els seus productes a un preu remunerador.

A part de defensar els interessos dels agricultors amb polítiques comercials, el govern de la Generalitat tenia molt interès en facilitar l'exportació de productes, perquè les divises que s'obtenien per la seva venda ajudarien a vèncer la guerra. El conseller d'agricultura, Josep Calvet, era molt clar deia: "Cada gota d'oli, cada préssec, cada patata, cada gra d'arròs, cada avellana que s'envia a l'estranger, és un gra d'or que entra a Catalunya, que

⁷⁴OFICINA DE L'OU, *Pla de desenrotllament...*, *Op. cit.*, p. 16.

⁷⁵L. de ALBA, "La batalla del Huevo" a *Campo*, 27-3-37, núm. 8, p. 2.

⁷⁶OFICINA DE L'OU, *L'alimentació de l'aviram en temps de guerra*, Direcció General d'Agricultura, Barcelona 1937.

Catalunya podrà fer servir per a adquirir a l'estranger tot allò que ens manqui en els fronts de combat i en les indústries."⁷⁷

L'antiga Oficina Tècnica de Comerç, creada el 1935, va ser suprimida i, d'acord amb el projecte d'organització del Departament d'Agricultura, va ser creada com a part dels seus serveis econòmics una Oficina Comercial Agrícola.⁷⁸ Els seus objectius eren els de buscar nous mercats, fer propaganda, estudiar transports, tarifes i subvencions. Estretament relacionades amb aquestes tasques, també havien de buscar mitjans per garantir la qualitat dels productes que es venien i de millorar els embalatges amb què eren transportats.

Conjuntament amb la FESAC, l'Oficina Comercial Agrícola va treballar per poder portar a terme els seus objectius. De manera que va realitzar alguns assaigs per ampliar el mercat internacional on eren venuts productes agrícoles catalans. L'any 1937, va fer una prova en el mercat suec, tres vagons de fruita variada (peres, prunes i préssecs) van ser enviats a Estocolm, la fruita que va arribar en bones condicions va tenir una bona acollida, però dos vagons frigorífics es va espatllar a Alemanya i la fruita es va fer malbé.⁷⁹ L'experiència va permetre comprovar que, amb una acurada selecció de fruits, amb l'embalatge adequat i amb un transport correcte, les fruites catalanes tenien possibilitat s'arribar a mercats llunyans com era el suec.

Amb la intenció de garantir la qualitat dels productes agrícoles destinats a l'exportació, el Departament d'Agricultura va iniciar a campanya de control de les exportacions agrícoles, seguint el model de col·laboració entre institucions oficials i organismes productors que ja havien posat en pràctica a d'altres països. El Departament d'Agricultura havia de dictar normes per millorar els sistemes de selecció, aconduïment i embalatge de fruites i productes d'horta que eren destinats a l'exportació. D'aquesta manera volia aconseguir que els productes agrícoles catalans aconseguissin un prestigi de qualitat en els mercats exteriors que, a la pràctica, comportaria facilitats a l'hora de vendre'ls i uns preus de venda més elevats.

Per afavorir el prestigi dels productes catalans destinats a l'exportació, el Departament d'Agricultura va iniciar una campanya de propaganda a l'estranger. Amb aquest propòsit va editar uns fulletons, en francès i anglès, on explicava les característiques que tenien els

⁷⁷"Discurs de l'Honorable Senyor Josep Calvet i Mora" a *Butlletí del Departament d'Agricultura*, octubre-novembre 1936, núm. 1-2, p. 27.

⁷⁸ANC, Lligall R-105/34, 10-5-1937.

⁷⁹ANC, Lligall R-262/215, 25-11-1937.

productes vegetals que els sindicats agrícoles, amb el control del Departament d'Agricultura, exportaven a l'estranger.⁸⁰ També va començar a difondre unes marques, com la de "Fruites de Catalunya" o "Enciam Extra Escollit" perquè fossin reconegudes pels consumidors estranger com una garantia de qualitat.

El Departament d'Agricultura va dictar normes per a l'exportació, durant la campanya de 1936-37, d'enciams, escaroles, carxofes, col-i-flors, pèsols i patates. Les normes contemplaven les característiques que havien de tenir els productes i com havien d'estar embalats, per garantir el seu transport. Per vetllar pel compliment de les normes, van ser nomenats uns inspectors adscrits als Serveis Tècnics d'Agricultura, els quals havien de controlar totes les partides de fruites, verdures i altres productes d'horta destinats a l'exportació. Els inspectors tenien la possibilitat de retirar tots aquells productes que no presentessin les condicions adequades, a més tenien la facultat de sancionar els productors que no complissin les normes.

Amb la intenció de donar a conèixer les normes que havien de tenir les partides de fruita per exportar, Lluís Pascual va organitzar unes conferències públiques a les següents comarques: nou al Baix Llobregat, cinc al Baix Ebre, sis al Tarragonès, quatre al Segrià i una al Baix Penedès.⁸¹ Al final de cada sessió, hi havia una sessió de demostracions pràctiques d'aconduïment, perquè els pagesos aprenguessin a complir les normes d'exportació. Per completar aquesta labor informativa, els tècnics encarregats d'aquest servei anaven pels camps i magatzems a ensenyar la manera d'aconduir la fruita.

Per coordinar els treballs d'exportació, com que a finals de 1936 la FESAC estava en vies d'organització, el Departament d'Agricultura va afavorir la creació d'una comissió d'enllaç entre la Federació de Sindicats Agrícoles del Maresme i, en espera de constituir la federació comarcal corresponent, el comitè provisional dels sindicats agrícoles del Baix Llobregat.⁸² El Maresme i el Baix Llobregat eren les dues comarques agrícoles catalanes que estaven més afectades per l'exportació de fruites i verdures, per això es va crear el comitè d'enllaç. Per altres productes agrícoles catalans destinats a l'exportació, com els fruits secs, també es van crear organismes de coordinació que existien dins de la FESAC, com la

⁸⁰CONSELLERIA D'AGRICULTURA, *Le contrôle de la Généralité de Catalogne sur l'exportation des primeurs*, Publicacions de la Direcció General d'Agricultura, s.d. (n'hi ha també una versió en anglès)

⁸¹Lluís PASCUAL I ROCA, "L'exportació estandaritzada de fruita: comentaris i observacions de la darrera campanya" a *Bulletí del Departament d'Agricultura*, novembre de 1937, núm. 9, p. 12.

⁸²ANC, Lligall R-108/198.

Subsecció de Fruits Secs, en la que hi havia representats els sindicats de les comarques productores.⁸³

L'exportació conjunta dels sindicats agrícoles del Maresme i el Baix Llobregat va tenir uns resultats positius, encara que van haver de superar nombroses dificultats. Entre altres problemes, van haver d'afrontar les elevades temperatures que hi va haver la primera meitat de l'any 1937, que van perjudicar la conservació dels productes pel seu transport, o també van dificultar les operacions d'exportació la manca de material de transport adequat.⁸⁴ A Molins de Rei es va instal·lar una estació de classificació mecànica de la fruita, on es preparava per a la seva exportació, també hi havia el projecte de crear un centre d'asseccament artificial de fruita al Baix Llobregat i el Segrià.

L'acció del Departament d'Agricultura va abastar a totes les zones fructíferes catalanes, però va tenir més incidència al Baix Llobregat i el Maresme, en aquell temps les dues comarques més importants en la producció de fruites i verdures destinades a la venda a mercats estrangers. Segons informava el responsable tècnic d'aquella campanya d'exportació, Lluís Pascual, en altres comarques també es van fer passos per exportar la fruita tal com marcaven les normes del Departament d'Agricultura, eren al Baix Ebre, Tarragonès, Alt Camp, Segrià i l'Alt Empordà, algunes partides van sortir amb èxit, però en general la falta de costum i el desconeixement dels mecanismes d'exportació van donar lloc a què els tècnics encarregats de controlar la bona marxa de l'exportació haguessin de suspendre l'enviament de moltes partides perquè la fruita era massa madura, perquè estava atacada per cucs o perquè no presentaven les mides adequades.⁸⁵ De totes aquestes comarques, només la del Segrià va exportar realment fruites, a les altres pràcticament només es va assajar les possibilitats d'exportació.

Els tècnics del Departament d'Agricultura encarregats de controlar la qualitat d'aquelles exportacions van tenir també alguns problemes, van descobrir algunes partides de fruita que no presentaven les condicions adequades. Els seus informes assenyalaven que hi havia un conjunt d'agricultors que havien complert les normes de forma admirable, però també que hi havia dins dels sindicats gent interessada en obstruir les normes d'exportació

⁸³Només hem pogut consultar algunes actes d'aquesta secció, on es tracta preferentment la manera d'exportar els fruits secs. ANC, Lligall R-258/52, 17-8 i 18-8-1937.

⁸⁴FEDERACIÓ DE SINDICATS AGRÍCOLES DEL LITORAL. COMARCAL DEL MARESME, *Memòria de l'exercici 1936-1937*, octubre de 1937, pp. 19-20.

⁸⁵Lluís PASCUAL, "L'exportació estandaritzada de fruita...", *Op. cit.*, p. 13.